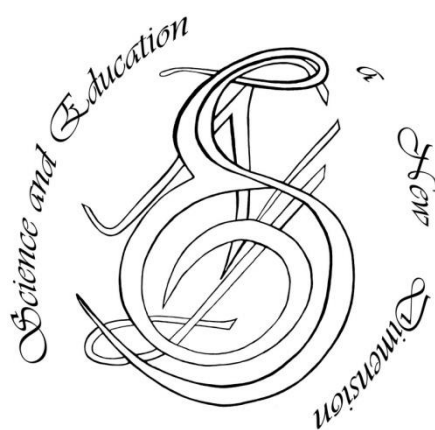

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

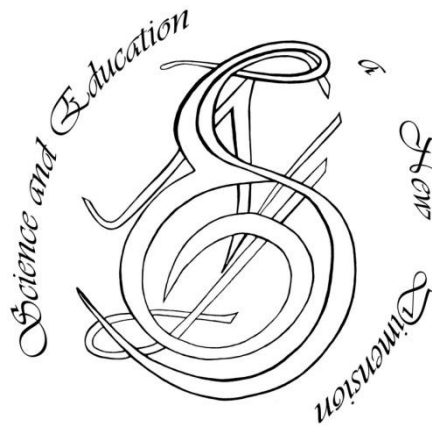
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

V(29), Issue 116, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:
Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

Semantic invariant: its influence on the structure and functioning of English art terms <i>O. N. Aliyeva</i>	7
Information-structural impact on adverbial only evolution in the Middle English language <i>O. Andrushenko</i>	10
Peculiarities of interjections' use in spontaneous speech <i>J. Y. Babchuk</i>	15
Поведенческие модели и речевой этикет викторианцев: переводческий аспект <i>Ю. П. Чалая</i>	17
Barack Obama's presidential memoranda of 2016: lingual and cultural codes <i>Yu. I. Denysiuk</i>	21
Аналіз та методи дослідження інноваційних одиниць в американському газетному дискурсі <i>Ю. Г. Федорова</i>	25
Засоби реалізації персуазивного впливу у політичному дискурсі (на матеріалі передвиборчих програм П. О. Порошенка, Ю. В. Тимошенко, В. Ф. Януковича) <i>Д. Д. Харитоновна</i>	30
Epistolary text in the context of text linguistics <i>E. V. Kholodniak</i>	34
Імпліцитний та експліцитний підходи у процесі вивчення граматики англійської мови <i>I. B. Козаченко</i>	37
Найменування дорогоцінних металів у творі Плінія Старшого «Historia naturalis»: лінгвокультурологічний аспект <i>О. Г. Пилипів, А. Д. Липецький</i>	40
Штрихи до портрета автора «Ляменту міщан острозьких 1636 року» <i>Ю. В. Миненко</i>	44
Волинь часів Другої світової війни у чеській літературі факту <i>О. А. Погребняк</i>	48
Антична риторика і сучасна лінгвопрагматика: кореляції і розбіжності <i>А. С. Поліщук (Шадчина)</i>	52
Невербальні компоненти комунікації як засоби створення комічного ефекту у сучасному англійському дискурсі <i>Л. В. Солощук</i>	59
Саморегуляція лексико-семантичного поля SPACE: філософсько-синергетичний аспект <i>Е. О. Веремчук</i>	63
Лексико-семантичне наповнення одномісних предикатів сприйняття в сучасній українській літературній мові <i>Т. В. Зубко</i>	67

Semantic invariant: its influence on the structure and functioning of English art terms

O. N. Aliyeva

Lviv National University of Ivan Franko, Lviv, Ukraine

Paper received 16.01.17; Accepted for publication 20.01.17.

Abstract. The article deals with semantic invariant influence on the development of polysemic term structure. Revealing of the semantic invariant in synchronic and diachronic aspects has been analysed. The attention has been paid to semantic motivation study. Art terminological system is considered as integrated structure consisting of interconnected notions. Such a structure creates certain conditions for fulfilling semantic invariant functions.

Keywords: *term, sense, semantic invariant, semantic structure, semantic opposition, distinctive semantic component.*

Introduction. The problem of a term meaning is one of the most important ones and presents the subject of research and discussions in the modern semasiological science of terminology. The study of any terminological system requires detailed investigation and analysis of its terminological lexis, semantic significance and inner structure. The research of semantic invariant is one of the considerable issues in the modern theoretical linguistics as well as in the structural-systemic linguistic conceptions based on complicated interconnections between the concept of language units' paradigmatic structure and phenomenon of their variability. The problem of semantic unity of a polysemic word is closely connected with modern studies in terminology.

Overview of material on the subject. The issues of semantic structure and terminological systems development have been investigated by L. Hjelmslev, B. Pottier, A. Cruse, R. Jackendoff, Yu. Apresyan and others [11; 14; 8; 12; 1]. The research of invariance and lexis systemic structure is dealt with in the papers of such scientists as A. F. Losev, V.G. Gak, A.A. Ufimtseva, D.N. Shmelyov, S.O. Goursky, T.R. Kyyak, A.S. Dyakov, Z.B. Kudelko [5; 2; 6; 7; 3; 4].

C. Fillmore, R. Langacker, A. Wierzbicka, C. Goddard are studying semantic structure and its underlying invariant processes from the point of view of cognitive conceptual models [9; 13; 10]. This branch of research focuses on mental basis of semantic processes, describing and observing inner cognitive structure and dynamics of such processes.

S.O. Goursky claimed that common semantic component – invariant “remains relatively invariable in the process of consecutive correlation between the same word-sign and properly different notions... As an intralinguistic element of a language plan, the semantic invariant is the proper meaning of a word and a component of lexical-semantic language system while being observed in the terms of semantic distinctive features” [3, p. 10].

The aim. The present study is aimed at investigating a term evolution and its semantic connections with an invariant meaning of a term and, also, separating a common semantic component – invariant on the research basis of art terms. Moreover, our goal is to study semantic invariant's influence on the development of a polysemic word-term meaning structure and on term formation general processes.

Materials and methods. To start with, it is necessary to distinguish between paradigmatic links and semantic-categorical derivation (affixal, inflexional, etc.). Semantic derivation is more complicated not only regarding the

form, but also the number of “stages”, which separate initial and derivative forms. Such processes are to be observed while revealing a common semantic component – invariant. This derivation type is particularly important as it permits to cover as many senses of words-terms as possible and not only within a paradigmatic range. In addition, it becomes possible to clarify underlying causes and ways of stem transformations, which lead to creation not only new senses (of the same word-term), but also new terms.

It has been observed that in some cases while word formation the derivative stem is more complicated than the previous or initial ones. Besides, the complication is noticed in the morphemic and semantic forms at the same time. The task-oriented structural analysis has been carried out to reveal a semantic invariant. Also, during such analysis the both synchronic and diachronic aspects have been taken into account.

Carrying out the research, we apply semantic analysis of lexicographic definitions and extralinguistic information as well as componential analysis and method of semantic oppositions. Furthermore, S.O. Goursky's method «meaning – sense”, the theoretical and methodological approaches of theory of semantic domain and contextual analysis have been used while investigating the issue.

Results and discussion. To investigate semantic development of an art term and how it is influenced by semantic invariant we have chosen the terms *palette* and *stain* as frequently used ones. Synchronic aspect of a term development makes it possible to trace existent interconnection between the senses within lexeme structure, and also to investigate functioning of each sense in a certain semantic domain. But to cover more semantic factors, which have influenced the formation of semantic invariant and lexeme structures, we have also taken into consideration diachronic aspect. Thus, combining both aspects of investigation is necessary.

We have analyzed the definitions of the term *palette* in lexicographic sources [16, p.1023; 18, p.2076] : *palette*: 1) a thin (oval) board or slab, usually with a hole for the thumb, on which an artist lays and mixes colours; b) *transf.* the range of colours used by a particular artist or in a particular picture, or in which a particular product is available ; c) the range or variety of tonal or instrumental colour in a musical piece, composer's work, etc.; the verbal range of a writer etc.; 2) *Zool.* A dislike structure; *spec.* a) an accessory valve in some boring mollusks ; b) *Entomol.* A flat expanded part on the legs of some insects

(esp. aquatic beetles) ; 3) a device used by the banker in certain card-games to move cards and money.

The noun *pale*, which forms stem morpheme of the term *palette*, originates from Latin *pālus* (wooden pole, post), which is the descendant of the base **pag* (fix). English *palisade* comes from **pālicea*, a Vulgar Latin derivative of *pālus*, and Latin *pāla* (which meant a peel or a spade with a flat blade to put bread into the oven) produced English *palette* (which is a diminutive from *pāla*). Initially this term meant a flat blade used for spreading things, then the term was used to define a flat slab for mixing paints.

Having applied combination of synchronic and diachronic aspects, semantic oppositions, correlated and relational links, we have revealed distinctive semantic components, which are comprised into semantic invariant of the term *palette*. Using a shared element “*action, quality*” as the ground for comparison in the semantic oppositions, we have revealed the explicit distinctive semantic component “*certain hardness, inflexibility; a bearing, a pier, a bulwark*”. This component is morphologically fixed in the root morpheme (the semantic oppositions – *palette* :: pigment, *palette* :: canvas). Using a shared feature “*an object having above-mentioned properties (certain hardness, inflexibility), an object able to be a pier, a bulwark*” as the ground for comparison in the semantic oppositions, we have revealed another explicit distinctive semantic component “*a stick or a cane of any form, a slab*” (the semantic oppositions – *palette* :: mastic; *palette* :: plaster of Paris). The next distinctive semantic component might be revealed due to the oppositions with a shared feature “*the use of above-mentioned object*”. This distinctive component is “*the form allowing to use an object in above-mentioned way, mainly a flat form*” (the semantic oppositions – *palette* :: brush, *palette* :: chisel). This component is implicit.

We have distinguished both “simple” and “complicated” metaphors in the development of the term senses. We define the “simple” metaphor as direct analogy with the form – a flat stick, a small plank, which can be used for supporting, keeping anything on (for instance, paints), and also for direct use of its flat form (for mixing, spreading anything) – “*Le Gentil, comte de Paroy... described her apartment and its contents in his memoirs: an easel with a painting begun, a box of oil paints, ... a drawing table supporting a small stand with a miniature, an English box, an ivory palette and brushes...*” [22]. Accordingly, the “complicated” metaphor is next, higher level of metaphor, which is nominally closely connected with metonymy (when semantic feature – the content of this flat small plank (paints)– is actualized) – “*Conquista adopted this tradition, although here, the artist interpreted the color scheme with a softer palette that relies on tans, pinks, and whites*” [21].

Structured in a certain way, distinctive components form a peculiar model within the semantic invariant. This model is able to function on any base, in any sphere, i.e. potentially in any semantic (as well as terminological) field. This ability allows the sense “*a bearing, a pier, a bulwark*” to obtain the sense of a stick or a plank mainly flat, which might be used in many different spheres: a surgeon’s flat tool used for putting ointment; a spade; a flat mollusc’s valve; a flat plank for keeping and mixing paints and then anything connected with a great richness

of paints, which are gathered and create a real source for artistic variety. Hence originate the metaphorical senses, which comprise symbolism of any profoundness and intensity (rich, wide *palette*; restricted *palette*; bright *palette*; warm, cold *palette*; Rembrandt’s magic *palette*) – “*“primitivism”, a style defined by a vibrant palette that enhanced Haiti’s tropical colors*” [20]; “*she aims to keep a brilliant palette while building her paint to truly luxuriant depths.*” [23]. Semantic invariant enables a term to transfer into new terminological domains – music and literature (“*Schneider has always favored an impressionistic palette. She likes watercolor tones and pastels. She orchestrates with unconventional combinations of instruments – a trumpet and an electric guitar in unison, a muted trombone and a baritone saxophone combined to sound like an English horn*” [19]). These terminological senses are characterized by symbolism of a high level of intensity, too. Such influence of the semantic invariant explains the emergence of a term in one more semantic field “feelings and senses” (*palette* of flavours).

Regarding the term *stain*, in the lexicographic sources a noun *stain* has more than five senses, while a verb *stain* has more than six [16; 17; 18]. For our analysis we have combined synchronic and diachronic aspects. Nowadays *stain* is the diminutive from *distain*, borrowed from Old French *desteindre* (the stem *destein-* was used referring to a dead or somebody/something that lost the colour). This stem combines Latin prefix *dis-* (away) with a word *tingere* (to dye). The root *tinge* comprises two senses: the main one – “*to soak, to wet*”, the derivative one – “*process of dyeing or some dye*” (which comes from the process of soaking in thin paint or dye). Thus, both parts of the stem – the root and the prefix – influenced the term development. So, we conclude that despite the loss of the prefix in a certain historical period, the invariant meaning of this prefix remained in the term semantic structure afterwards. This inference explains existence of two opposite senses: “*to ornament with coloured designs or patterns; depict in colour*” and “*to discolour or damage with spots or streaks*”.

For the purpose of explaining the term semantic structure, we have revealed the structure of semantic invariant. Having distinguished the first shared feature “*type of fulfilling a process*” (which is a categorical feature) as the ground for comparison in the semantic oppositions, we have revealed the distinctive semantic component “*a process of dyeing, soaking and the result of such a process*” (the semantic oppositions – *stain* :: air (dry), *stain* :: aerate (ventilate)). Next shared feature is “*aim, goal of a process*”. Having used it as the ground for comparison in the semantic oppositions, we have revealed next distinctive semantic component – “*changing of a colour or a state*”.

When material things (particularly, some paint) are the base for the opposition, semantic invariant determines the emergence of terminological senses (in painting, etc.) – “*In the next phase, she begins a monochromatic underpainting to set up the value structure of the composition using a slightly darker variation of the stain*” [24]. The new terms are created in the same way – *stained glass, stain painting*. When the base for the opposition are the feelings, the senses are figurative – “*a blemish on somebody’s character or reputation*”.

Conclusions. Having conducted the research on semantic structure of a polysemic term and its invariant, we make the following conclusions. The semantic invariant of a term has a complex hierarchical structure, which comprises both explicit and implicit distinctive semantic components. The invariant structure influences drastically term evolution and causes a great variety of connections between terminological and common lexis. Due to this fact, transterminological processes are possible.

Functional peculiarities of semantic invariant structure allow to explain and predict the ways the terms are used

in various terminological systems. The results of the present semantic analysis can be applied for investigation different cases of semantic derivation, especially those which are difficult to explain. Therefore, changes within a certain term structure and semantic peculiarities of different terminological senses can be explained. We consider that such approach facilitates revealing new (even unexpected) etymologies and explaining disputable or vague semantic phenomena.

LITERATURE

1. Апресян Ю.Д. Основы семантики. – М., Школа, 1995. – 390 с.
2. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. – М., Международные отношения, 1977. – 264 с
3. Гурский С.О. Значення і смисл слова // Іноземна філологія. – Львів, Видавниче об'єднання "Вища школа", Видавництво при ЛНУ, 1974. Вип. 34, С. 3–14.
4. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основы терміноутворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – Київ, КМ Академія, 2000. – 219 с.
5. Лосев А.Ф. Философия имени. Соч. в 9 т.т., т.3. – М., Мысль, 1993. – 920 с.
6. Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка. – М., Наука, 1968. – 272 с.
7. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. – М., Наука, 1973. – 280 с.
8. Cruse A. Meaning and Language: An introduction to Semantics and Pragmatics. – Oxford University Press, 2011. – 497p.
9. Fillmore Charles J. Frame semantics //Linguistics in the Morning Calm. – Seoul, Hanshin Publishing Co.P.111—137.
10. Goddard C., Wierzbicka A. Words and Meanings: Lexical Semantics Across Domains, Languages, and Cultures. – Oxford University Press, 2014. – 352 p.
11. Hjelmslev L. Prolegomena to a Theory of Language. – University of Wisconsin Press, 1961. – 144 p.
12. Jackendoff R. Semantic Structures. – MIT Press, Cambridge, 1990. – 322p.
13. Langacker R. Foundations of cognitive grammar: In 2 volumes. — Stanford: Stanford Univ. Press, 1987. Vol.1. – 516 p.
14. Pottier B. La definition semantique dans les dictionnaires// Travaux de linguistique et de litterature . – Paris, 1965. Vol. 3, № 1.
15. An Etymological Dictionary of the English Language. – Oxford: Oxford University Press, 1991. – 780 p.
16. Macmillan English Dictionary. – London: Bloomsbury Publishing, 2002. – 1692p.
17. Oxford Illustrated Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 1008 p.
18. The New Shorter Oxford English Dictionary on historical principles. – Oxford: Clarendon Press, 1993. – 3801 p.
19. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/>, Hajdu D. Remember Beauty!// New Republic, 5/26/2014, Vol. 244 Is. 28. P. 48-51. [Electron resource].
20. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/>, Castañeda L.M. Island Culture Wars: Selden Rodman and Haiti // Art Journal, Fall2014, Vol. 73 Is. 3. P.56-69. [Electron resource].
21. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/>, Alcalá L. E. "A Call to Action": Visual Persuasion in a Spanish American Painting // Art Bulletin, Dec2012, Vol. 94 Is. 4. P.594-617. [Electron resource].
22. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/>, The Citoyenne Tallien: Women, Politics, and Portraiture during the French Revolution // Art-Bulletin, 2011. [Electron resource].
23. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/>, Parks J. A. Tin Cans, Fractured Light, and Lavish Paint: The Art of Nancy Switzer // American Artist, May 2008, Vol. 72, Is. 787. P. 30 – 35. [Electron resource].
24. The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/>, Moss E.L. Brigitte Curt// American Artist, 1999 (Sep), Vol. 63 Is. 686. P. 28 – 35. [Electron resource].

REFERENCES

1. Apresyan, Yu.D. Basics of Semantics. – Moscow, Schkola, 1995. – 390p. (in Russian)
2. Gak, V.G. Comparative Lexicology. – Moscow, International Relations, 1977. – 264p. (in Russian)
3. Goursky, S.O. On Meaning and Sense. // Foreign Philology. – Lviv, Vyshcha Schkola, LNU, 1974. Is. 34. P. 3–14. (in Ukrainian)
4. Dyakov, A.S., Kyyak, T.R., Kudelko, Z.B. Basics of Term Formation. Semantic and Social-Linguistic Aspects. – Kyiv, КМ Академія, 2000. – 219 p. (in Ukrainian)
5. Losev, A.F. The Philosophy of the Name. Collected Works in 9 vol., vol. 3. – Moscow, Mysl, 1993. – 920p. (in Russian)
6. Ufimtseva, A.A. A Word in Lexical-Semantic Language System. – Moscow, Nauka, 1968. – 272p. (in Russian)
7. Shmelyov, D.N. Problems of Lexis Semantic Analysis. – Moscow, Nauka, 1973. – 280p. (in Russian)

Semantic invariant: its influence on the structure and functioning of English art terms

O. N. Aliyeva

Abstract. The present paper pays special attention to revealing the semantic invariant of a term as an essential component of term-formation in the art terminological system. Functioning of the semantic invariant and its significance in the polysemic term structure have also been investigated in the article. Systemic approach as well as synthesis of methods have been applied to the study of terminological lexis, which makes it possible to distinguish main semantic characteristics and predict further development of the term structures.

Keywords: term, sense, semantic invariant, semantic structure, semantic opposition, distinctive semantic component.

Information-structural impact on adverbial *only* evolution in the Middle English language

O. Andrushenko

Andrushenko Olena Yuriivna, PhD., Associate professor, Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, Ukraine

Paper received 17.01.17; Accepted for publication 25.01.17.

Abstract. The article, dedicated to adverbial *only* rise and the advancement in Middle English (ME), develops an information-structural hypothesis as the key factor of its evolution. The research focuses on two adverbials *ane* and *only* investigated in various ME historical periods, undergoing significant changes over time. It proves the aforesaid adverbials to be Focus marking components, reanalyzing from numeral *ane* into adverbial *only* in the XIII cen. The data analysis based on Rizzi's formula and Prince's taxonomy allows to elicit adverbial *only* evolutionary pattern, determine ratio of different Focus type marking, as well as, discourse status representation.

Keywords: *adverbial, Focus, information structure, discourse/hearer old/new information.*

The data from ME Corpus indicate the emergence of adverbial *only* in late XIII cen. Its diachronic investigation, presented by a number of scholars [4; 5; 12], identifies the adverbial source as follows [1; 5]:

(1a) Numeral *one* (ME *ane*) > polysemous adj./adv. *only* > exclusive focusing *only* [1: 26].

As regards our data, an insignificant amount (4.68%) of ME examples with numeral *ane* render the adverbial meaning, e.g.

(1b) *Ane mei him na Mon alsa wel demen ne alswa rihte // for nan ne knauð him ase zere; buten ane drihte* (Poema Morale, 109-110)

The paper aims at studying what facilitated *ane* to acquire adverbial meaning. In this light, the research suggests a consecutive application of pragmatic and syntactic methods. The clauses are tested in terms of highlighting discourse Old/New information and sentence Topic/Focus [2; 3; 9; 10; 11] as the elements of information-structure (IS) marking. To differentiate discourse old and new information E. Prince considers the taxonomy of inferred familiarity [6]:

(2) evoked > unused > inferable > containing inferable > brand-new anchored > brand-new

The linguist distinguishes four informational types (Tabl.1):

Table 1. Types of Information in the Discourse

Information	Hearer old	Hearer new
Discourse old	Evoked	Not-registered
Discourse new	Unused	Brand new

The present study proposes to confine to dichotomy discourse/hearer old vs. discourse/hearer new information since singling out purely discourse new/hearer old information proves challenging for old texts. Discourse and hearer new information (3) suggests no prior reference towards it. Discourse and hearer old information (4) implies its previous allusion.

(3) *Two thingus onli ne do thou to me; and thanne fro thi face I shal not ben hid.* (The Holy Bible...)

The speaker in (3) emphasizes on his readiness for punishment, pleading about two things that should not be done to him. Adverb *onli* refers to the NP *two thingus*, introducing discourse and hearer new information.

(4) *Except þe fest of Innocentis, þey schul chaunge at þe chapitre of þe sonday or of þe fest or of þe vtas; wherfor þat þe seruise of sonday is lefte, & þey schul make memori of þe fest biforne, but zif it be a dobel fest, þey*

schul make only memori of þe sonday (*The Rewle of Sustris Menouresses enclosid...*)

The NP *memori* makes reference to the previous sentence, thus, adverb *only* marks NP that presents discourse and hearer old information.

As acknowledged in Steube [11], a discourse-old element may nevertheless be focused and somehow reactivated in the mind of the hearer. Therefore, it cannot automatically be attributed to Topic. To eliminate the aforesaid inconsistency, it has been proposed to test sentence constituents within Rizzi's framework [7] where elements are coded by the formula in (5).

(5) [ForceP[TopP[FocP[FinP[TP...]]]]],

ForceP identifies correlation of the sentence and context; TopP is the landing site for preposed topics, FocP hosts preposed foci; FinP is used for encoding features related to clause finiteness. On the basis of (5), graphic representation of sentence (6a) comes as (6b):

(6a) *Onli Mardoche bow|ede not kne**. (The Holy Bible...)

(6b)

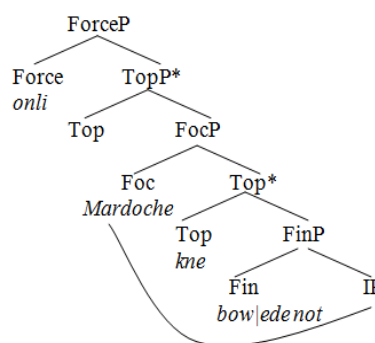

Fig. 1 Sentence derivational IS model

NP *Mardoche* is sentence Focus, whereas the position of *onli* in Foc enables the NP movement from FinP into FocP. Since the data analysis proves that adverbials in all instances mark focused elements it appears relevant to distinguish different Focus types, which can be subdivided into contrastive, informational and presentational [8]. To differentiate them, the linguists apply such terms: **Foc (F(t))** describes an F-structure, in which Foc is the Focus constituent, t and Foc are coindexed, F(t) is an S-structure with t, replacing the Focus constituent. Consequently, the rules for each Focus types are as follows:

Contrastive focus: in $Foc_1(F(t))$, Foc_1 element is a contrastive focus, iff $F(t/Foc_2)$ ($Foc_2 \neq Foc_1$) is c-construable.

C-construable is defined as discourse inferable.

(7) *alle heo weren adame ibuhsume and naut ane under his hond; ac under his fet* (OE Hom, Dominica Sec. Post Pascha, pg. 129)

Informational focus: in Foc₁(F(t)), Foc₁ element is an informational focus iff S considers that H wants S to specify Foc₂ such that F(t/Foc₂). In terms of informational focus the utterance requires Foc₁(F(t)), in which S-structure F(t/Foc₂) ∈ c-construable for a certain Foc₂.

(8) *This bawme groweth in no place but only here* (Mandeville's travels, 1:32)

Presentational focus: in Foc₁(F(t)) Foc element is a presentational focus iff it is not the case that F₂(t/Foc) is c-construable for all F₂. (Not registered in our data).

The study is based on ME manuscripts consisting of about 10 million words selected from *Corpus of Middle English Prose and Verse* (years 1150-1500). For numeral *ane* (*an, anne, one, onne, oune* etc.) these are XII-XV cen. records irrespective the dialect, with 3,570 instances singled out, among which 167 render adverbial meaning. Table 1 presents the adverbial distribution compared with its other meanings.

Table 1. Adverbial *ane* occurrence in Middle English records

Period	Total <i>ane</i> counts	Adverbial <i>ane</i> counts	Adverbial frequency	
ME1	1150-1200	179	55	30.72%
ME2	1200-1250	451	24	5.32%
	1250-1300	361	11	3.05%
ME3	1300-1350	688	31	4.51%
	1350-1400	782	24	3.32%
	1400-1500	1109	22	1.98%

As indicated in Table 1, adverbial *ane* usage declines towards the end ME3 (1.98%). The overall adverbial proportion for ME1 is 30.72% and ca. 4.3% for ME2. The analysis of the adverbial allotment per number of words in works (Tabl.2) also suggests its low frequency.

The data demonstrate a decrease in adverbial *ane* usage: cf., XII cen. – 0,014%, XV cen. – 0,003%.

The analysis of *ane* placement with reference to the

Table 4. Information structural types with adverbial *ane* in ME

Type of information	Discourse and hearer old		Discourse and hearer new	
%	80.24%		19.76%	
Focus type	Contrastive	Informational	Contrastive	Informational
%	5.22%	94.78%	0%	100%
Total	134		33	

Interestingly, *ane*, functioning as a numeral or article, mostly refers to discourse and hearer new information. Therefore, the present research assumes that a specific feature of highlighting old information favored *ane* reanalysis into adverbial *only*. The insignificant amount of illustrations indicates the remnant feature of numeral *one* to mark discourse and hearer new information.

Analysis of adverbial *ane* based on Rizzi's formula testifies to its Focus modification in 100% with informational Focus amounting to 95.8% (9) and contrastive Focus ratio of 4.2% (10).

(9) *Don al þat mon deð wið uten sunne ane* (OE Homilies, Sawles Warde, pg. 275)

(10) *Ne dude hit noht þe king ane. ah we alle clane;* (Layamon's Brut, 4395)

word it modifies, displays 10.8% instances with the adverbial preceding the focused element, whereas 89.2 % demonstrate *ane* postmodifying placement.

Table 2. Adverbial *ane* total allotment per work

Century	Approximate sample size (words)	Adverbial <i>ane</i> counts	Frequency
1150-1200	290,479	55	0.014%
1200-1250	230,437	24	0.0136%
1250-1300	392,838	11	0.0069%
1300-1350	667,121	31	0.0046%
1350-1400	3,524,487	24	0.0023%
1400-1500	970,353	22	0.003%

Adverbial *onli* (*ōnlī, onlie, oneli, oenli*, etc.) is encountered in the XIII-XV cen. English manuscripts (Tabl. 3), presenting 802 illustrations (among 1835 sentences registered).

Table 3. Adverbial *only* total assignment per work

Period	Sample size (words)	Adverbial <i>only</i> count	Frequency	
ME2	1250-1300	126,589	2	0.00158%
	1300-1350	627,147	23	0.00367%
ME3	1350-1400	3,510,464	760	0.02165%
	1400-1500	482,155	44	0.0091%

The records of early XIV cen. demonstrate a low occurrence of *onli*, with a significant difference in prose and verse. The adverbial frequency per genre would be correspondingly as follows – 0.013% and 0.002%. Late XIV cen. writings show a gradual spread of *onli*, particularly in prose (0.04%), whereas poetry still exemplifies its low performance.

The placement of *onli* regarding the sentence constituents it marks shows that within ME2 and ME3 in ca. 45% of examples the adverbial occurs in postmodification with the reference to the word it modifies.

Adverbial *ane* highlights discourse and hearer old information (overwhelmingly evoked) in 80.24% examples. Discourse and hearer new information is represented in 19.76% instances (Tabl.4).

Another aspect arising from the investigation is to consider sentence elements and their relation to discourse/hearer old vs. new information and types of Focus registered.

Discourse and hearer old information. The study shows that this IS type is frequently registered with objects, expressed by pronouns (59 instances). Objects presented by a noun total 24 out of 41. These nouns commonly refer to divine powers (God, angel, etc.). E.g.

(11) *"Margaret, thinkys þou þis werkys gode? // Beleue onne my lord & be my wyue. // And I wylle no more with þe stryue.* (Altenglische legenden, pg.237-238)

The number of illustration with objects rendering discourse and hearer old information amounts to 106 instances (79.1%). Adverbial *ane* mostly occurs after the

element it modifies (12).

(12) *His godenes es sa mykel, þare we inwardely aske hym ane*, he wil gyf fyfe; so wele payde es he when we wil sett al oure hert to lufe hym. (The Holy Bible...)

Four examples with objects render contrastive Focus (13) amounting to 3.77%.

(13) *Ðe mann ne leueð*naht he bread ane, ac leueð bi ða wordes ðe gað ut of godes muðe.* (Vices and Virtues, pg. 89)

Subjects marking discourse and hearer old information total 15 (11.2%), of these 5 are premodifying Subject instances (14) and 10 are postmodifying (15). Within this number 10 are represented by pronouns and the rest by nouns referring to divine powers.

(14) *Per he zette his cnihten; alle heore irihten. || elc ane he zef æhte; also he iærned hafde.* (Layamon's Brut, 12053-54)

(15) *he ane is eure an ilche stude wende þer þu wende.* (OE Hom., P. Morale 87).

Among the Focus types two Subject instances render contrastive Focus (15), while the rest introduce informational Focus (16).

(15) *Neauer hwi mon feið þat heo hit al weldeð, þat wullen ha nullen ha, biwinned & biwiteð hit to fe monie oðre, nawt ane to hare freond, ah to hare fulle fan, ne habben ne mahen [leaf 121, col. 2] þrof, þah ha hit hefden sworn, bute hare anes dale* (Hali Meidenhad, pg. 42-43)

(16) *Ac þere-fore seith þet godspel þet hedden i-be idel; þo þet hi nedden bi-leued ane god almichti. ne him louie ne him serui.* (An Old English miscellany pg.34)

Adverbial element presenting this information structural type accounts for 13 instances (9.7%), whereas premodifying *ane* is registered with one illustration (17). E.g.

(17) *He micelne wæstm of moncynne aber þurh his anes deað* (Homilies, 74/24)

The verbs are not registered with this IS type. Diagram 1 graphically reflects idem.

Discourse and hearer new information. Amounting to 19.76%, Focus marking elements render exceptionally informational Focus. Indicative of this type is a frequent amount of verbs marked as Focus (21.2 % overall illustrations). E.g. (18)

Nai. for þu þe ane dreddes nawt wið þin anre deore bodi to fihite azaines alle þe ahefulle deueles of helle. þat hwuch of ham swa is lest laðeliche. and grureful. (Old English Hom...., Sawles Warde pg. 271).

Table 6. Information structural types with adverbial *only* in ME

Type of information	Discourse and hearer old		Discourse and hearer new	
Amount (%)	81.2%		19.8%	
Focus type	Contrastive	Informational	Contrastive	Informational
Amount (%)	36.25%	63.75%	23.18%	76.82%
Total	650		151	

Table 6 shows that the general proportion of informational and contrastive Foci is 63.75% to 36.25% respectively. When marking informational Focus, adverbial *only* in all instances renders the meaning of exclusiveness (21).

(21) *And þei seyn wel þat the creatures þat worschipen hem ne ben no goddes, but þei worschipen hem for the vertue þat is in hem þat may not be but only be the grace of god* (Mandeville's, 1:202)

Discourse and hearer old information. While modify-

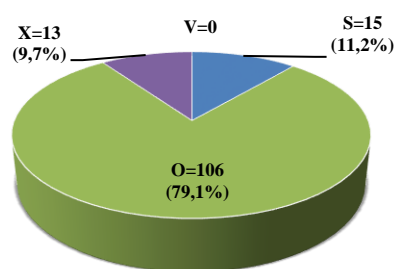

Diagram 1. Sentence component marking by adverbial *ane* (discourse/hearer old)

Subjects marked by *ane* as Focus amount to 2 instances (6.1%), Objects – 18 (54.5%), Adverbials – 6 (18.2%) respectively. E.g.

(19) *I schal biteche yow þo two þat tayt arn and quoynt, || And laykez wyth hem as yow lyst, and letez my gestes one.* (Purity 872, pg. 34)

(20) *'Nay, for fyfty,' quod þe Fader, 'and þy fayre speche, || And þay be founden in þat folk of her fylþe clene || I schal forgyve alle þe gylt þurȝ my grace one.* (Purity, pg. 29)

Interestingly, subjects and objects are represented solely by nouns. Diagram 2 exemplifies a graphic representation of the highlighted figures.

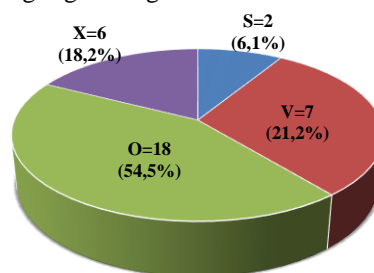

Diagram 2. Sentence component marking by adverbial *ane* (discourse/hearer new)

Adverbial *only* modifies discourse and hearer old information, mostly evoked in 81.2% instances. The other IS type is presented by 19.8% illustrations. Analysis based on Rizzi's formula testifies to Focus modification by *only* in 100% instances with two Focus types registered: informational (73.4%) and contrastive (26.6%). Table 2 reflects the overall data evaluation for adverbial *only*.

ing the element pertaining to this type, adverbial *only* oftentimes marks sentence object, i.e. 378 instances amounting to 58.15% (22). The distribution for other sentence constituents is as follows: S (23) – 136 (20.93%), V (24) – 48 (7.38%), X (25) – 88 (13.54%). Diagram 3 graphical presents the highlighted figures.

(22) *Nor the lesse be that reason pondage and tonnage mey not be rekenned as parcell off the revenues wich the kynge hath ffor the mayntenance off his estate, bi cause it*

ought to be applied only to þe kepynge off the see. (The governance of England, pg. 123).

(23) *Noght aneli oure tyme is schorte: bot alswa oure elde flees as þe wiseman sais* (Rolle, pg. 136).

(24) *And also the kyng hath geven parte off this livelod to his moste worshipfull brotherryn, wiche not only haue serued hym in the maner ffor said, but bith also so nygh in blode to his highnes, that it be satte not is magnificence to haue done in oper wyse.* (The governance of England, pg. 126).

(25) *þe .ii: þat þou think noght it is in þi might / slike deuocions & steryngs til haue / ai when þou wil; bot aneli thorough goddis grace / when he wil þaim send.* (The Rewle of Sustris, pg. 153).

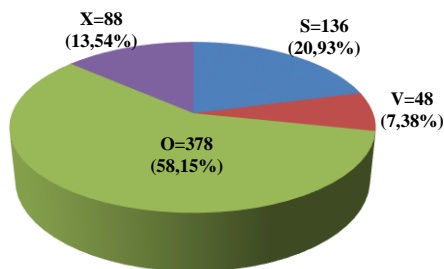

Diagram 3. Sentence component marking by adverbial *only* (discourse/hearer old information)

When marking the verb, it is notable that as few as five examples with *only*+V represent contrastive Focus; therefore, the major part of the verbs in the constructions renders informational Focus. Within overall ratio of informational to contrastive Focus the figures are 89.58 % to 10.12%. Verbs presenting informational Focus in this study refer to information inferable from the previous discourse, while the verbs relating to contrastive Focus render information evoked previously.

Discourse and hearer new information. Indicative for this type is a frequent marking of VO(X) part (81.5%). Moreover, one may observe a rapid rise in verb marking, comparing to other information-structural types (33.8%). The distribution for other sentence constituents is as follows: S – 7 (4,6%) – (26); O – 69 (45,7%) – (27); V – 51 (33,8%) – (28); X – 24 (15,9%) – (29). Diagram 4 reveals the schematic figures for the highlighted type.

(26) *for ech man longiþ after good, and þe last good and best in which oonly man shulde reste is blisse* (Select English works of John Wyclif, pg. 4)

(27) *Samarytans also the fyue* bokis of Moyses wryten*

in as feele lettris, oonli in figuris and printis dyuersynge; (The Holy Bible, CAP XIX, 668).

(28) *The apostlis oonli forsoken the boot and the nettis; the widwe putte two mytis*. [minutis I.] into the tresorye of God, and it is put bifore the richessis of Cressi.* (The Holy Bible, CAP. VIII. (75)

(29) *And zit thei knowe not the vertue þereof but þei coueyten it & louen it only for the beautee.* (Mandeville's travels, 1:130)

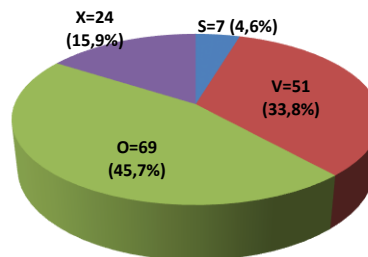

Diagram 4. Sentence component marking by adverbial *only* (discourse/hearer new)

Therefore, adverbial *only* renders Focus in all instances, principally marking discourse and hearer old information.

Concluding remarks.

✓ The study shows infrequent adverbial *ane* usage in XII-XV cen. works with total ratio of 4.68%, compared to overall *ane* application. Still, the XII cen. manuscripts present predominant *ane* employment (30.72%).

✓ The investigation proposes XII cen. as a starting point for *ane* reanalysis into *only* in further centuries, which are characterized by successive adverbial *ane* decay and *only* rise throughout ME period.

✓ To clarify the aforesaid peculiarity we advance a hypothesis of IS facilitating this process.

✓ Application of pragmatic and syntactic sentence analysis detected:

- *ane* and *only* in 100% instances highlights a sentence Focus.

- discourse and hearer old information ratio for *ane* and *only* is 80.24% and 81.2% respectively.

✓ Considering this, the research suggests the following reanalysis scheme: num. *one*>polysemous num./adv./art. *one* >focusing *only*

✓ Within the XIII-XV cen. adverbial *only* expands its information-structural load.

REFERENCES

- Brinton, L. (1998). The flowers are lovely; Only, they have no scent: the evolution of a pragmatic marker. In R. Borgmeier, H. Grabes, A. Jucker (eds.). *Historical Pragmatics: Anglistentag 1997 Gießen Proceedings*, 9-33. Gießen: WVT Wissenschaftlicher Verlag.
- Brunetti, L. (2004) *A Unification of Focus*. Padua: Unipress.
- Cinque, G. (2006) *Restructuring and Functional Heads*. Oxford: OUP.
- Meurman-Solin, A. (2012) The connectives And, For, But, and Only as clause and discourse type indicators in 16th- and 17th-century epistolary prose. In A. Meurman-Solin, M. J. Lopez-Couso, B. Los (eds.) *Information Structure and Syntactic Change in the History of English*, 164-196. Oxford: OUP.
- Nevalainen, T. (1991). *BUT, ONLY, JUST: Focusing Adverbial Change in Modern English 1500-1900*. Helsinki: Societe Neophilologique.
- Prince, E. (1992) The ZPG letter: subjects, definiteness, and information status. In S. Thomson and W. Mann (eds.) *Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund Raising Text*, 295--325. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publ.
- Rizzi, L. (2004) Locality and left periphery. In A. Belletti (ed.), *Structures and Beyond. The Cartography of Syntactic Structures*, 223--251. Vol.3. New York: Oxford University Press.
- Rochemont, M. and Culicover P. (2009) *English Focus Constructions and the Theory of Grammar*. Cambridge: CUP.
- Schwabe, K. and Winkler, S. (eds.) (2007) *On Information Structure, Meaning and Form*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Speyer, A. (2010) *Topicalization and Stress Clash Avoidance*

- in the History of English*. Berlin: Walter de Gruyter.
11. Steube, A. (2004) *Information Structure: Theoretical and Empirical Aspects*. Berlin: Walter de Gruyter.
12. Traugott, E.C. (2004) From subjectification to intersubjectification. In: R. Hickey (ed.) *Motives for Language Change*, 124-139. Cambridge: CUP.

Информационно-структурное влияние на эволюцию адверба *only* в среднеанглийском
Андрушенко Е. Ю.

Аннотация. Статья, посвященная становлению и развитию адверба *only* в среднеанглийском, выдвигает информационно-структурную гипотезу как ключевой фактор эволюции данного адверба. В статье рассматриваются два адверба *ane* и *only* изучаемые в разные периоды развития среднеанглийского языка. Доказывается, что данные адвербы, являясь маркерами фокуса, реанализируются в XIII в. Исследование материала на основе формулы Л. Рицци и таксономии Э. Принс позволяет отследить эволюционную модель адверба *only*, определить соотношение разных видов фокуса, а также репрезентацию статуса элементов дискурсе.

Ключевые слова: адверб, фокус, информационная структура, старая/новая информация для дискурса.

Peculiarities of interjections' use in spontaneous speech

J. Y. Babchuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Paper received 20.01.17; Accepted for publication 27.01.17.

Abstract. The article determines the features of the use of interjections in spontaneous speech. The author points to the peculiarities of interjections' use as markers of emotion and syntactic characteristics of its usage. The main attention the author draws to illustrate vivid examples of the use of emotive interjections in spontaneous speech based on the English movies. The article illustrates the various pragmatic intentions of the speakers, which are implemented using the most common interjections, well, oh, yeah, hmm, aww, etc. The author demonstrates the most bright examples of their usage, which in turn reflect increased emotionality and expressiveness of these interjections.

Keywords: *spontaneous speech, interjection, emotion, expression, communication.*

Spontaneous speech that is generated freely and constantly, is the main speech activities of any person, recognized by modern researchers as such, that is as close to natural [5]. The notion of spontaneity is one of the relevant features of oral speech: is the mode of the speaker's readiness to the implementation of the communication. Spontaneous speech is characterized by frequent interruptions, pauses, repetitions, wrong pronunciation, savings and redundancy of language means that sentences unformed thoughts, inaccuracies, errors, corrections, unnecessary verbosity, not enough logical constructions, searching the right word [11, p. 48-51].

Spontaneous speech in modern linguistics examined many scholars: O. M. Aleksievets [1], F. S. Bacewicz [3], N. P. Dvorzhetskaya [4] A. A. Kalyta, L. I. Taranenko [7], T. I. Shevchenko [12], soviet scientists L. V. Zlatoustova, C. A. Krejchi [6] etc.

Spontaneous communication as an instinctive, unconscious, unplanned display of emotion focused on the subject and is characterized by emotionality [13]. On the verbal level this is manifested in the excessive use of emotionally loaded vocabulary and evaluative statements:

- *Is everything all right? You okay? You okay?*

- *I think so.*

- *Are you sure?*

- *Oh! Oh god! Oh! Shit! Nick, move! Ah!* [The B.e 2, 2006].

The aim of the article is consideration of features of the use of interjections as markers of emotion in spontaneous speech. The research is based on the English movies that contain interjections.

The specific phenomenon of spontaneous speech are filled pause of hesitation. Despite the adiscrete nature of semantics of interjections, they are able to express a range of emotions positive and negative connotation. This is reflected in dictionary definitions, which are listed along with the different emotions. For example, interjection «oh» (expressing surprise, fear, joy, etc.) [14, p. 804]. In the communication process, including the usage of interjections is confirmed by the opinion of Yu. M. Karaulov, "behind each text stands a language the person that owns the language system" [8, p. 7].

Interjections in spontaneous speech are linked not only to initial or final position in the utterance, but also have the ability to interrupt the statements in any place, at the same time they can act as a response to a specific cue stimulus in the dialogical speech:

Francesca: Cutter's is a farm. Small house, close to the road. Big, mean yellow dog.

Robert: Mean, yellow dog? Ok.

Francesca: Yeah, then you go along that road until you come to a fork... and... it's only... less than half a mile. [The Bridges of MC, 2008].

Considering the interjection in spontaneous speech, one could argue that they are the most common emotional means, which is associated with the sphere of senses and can express a variety of emotions that define the nature of the context or situation [10, p. 8]. The role of interjections in oral communication, regardless of its type is significant, so that they give the statement the national character, naturalness and emotionality.

The syntactic position of the interjections leads to the fact that they often act as substitutes of sentences with a hidden predicativity. Therein helps only the intonation, as suprasegmental element of statements. In turn, motivating exclamations express strong-willed impulses that stimulate to action. In the speech communication attitudinal acts as an independent statement or syntactically independent segmented sentence, is the common tasks of communication, a form of this expression is a text or part of it presents a combined, complete, structural-semantic unity of utterances. For example, the interjection «hmm» usually expresses neglect or ignore. Interjection and exclamation intonation conveys the joy of meeting and sadness, surprise. The interjection like a sigh, longing and the pain of the soul: "Yeah, but I want some sleep. We've got a four-hour drive ahead of us" said Mr. Thompson [9, p. 116-124].

Moreover, emotions in the communication process are transmitted using the inverted and elliptical sentences or sentences with excessive grammatical and stylistic means – repetitions, false segments and etc. For example:

1)- *Well now I have to get another job so that we can pay our rent.*

- *Excuse me.*

- *Hey, hey.*

- *Hey. It's about the big picture. I finally see it now* [The B.ef. 2, 2006].

2) - *Hey, hey, hey. Don't be like that.*

- *Like what?*

- *Like the only lonely widow in Gotham City. I'm just exhausted* [PSILY, 2007].

The expression of emotions and emotional impact due to the emotive function of language units, which is represented by means of a interjections «hmm», «ooh», «yeah», for example:

- *Hmm?*

- *The ring, honey. Isn't it beautiful?*

- *Can you believe I picked that thing out myself. It's fantastic.*

- *Ooh.*

- *Yeah. Sure, it's beautiful* [B. ef. 2, 2006].

The speaker independently chooses one or another linguistic means for expressing emotions through interjections, for example:

- *Aww.*

- *Mama, how you doing?*

- *Ciara.*

- *Oh, sis, good to see you.*

- *Oh, good to hold you.*

- *Oh, Hello, Gerry.*

- *Hi I'm Denise* [PSILY, 2007].

Interjections can be considered a specialized emotive, probably, the main means of expression, so that expression of emotions is their primary functional function. These words are completely different, a special stock of the vocabulary, because they lack a subject-logic value. As words are characterized by a high degree of expressiveness, interjections are able to colour a fairly neutral statement in the appropriate emotional tone. As an essential component of communication, interjections are used to express subjective-modal values, different emotional responses, the focus of the interlocutor, the strengthening or weakening of emotional sufferings.

Therefore, based on the above suggestions, it must be concluded that interjections serve as elements of the emotional sphere, which refers to non-verbal means.

REFERENCES

1. Aleksievyc O.M. Prosodichni zasobu intensyfikaciji vuslovlyuvan suchasnogo anglijskogo movlenya [manuscript] / O.M. Aleksievyc. – Ternopil: «Ekonomichna dumka», 2002. – 200p. (in Ukrainian)
2. Babchuk J.Y. Prosodichni charakterustuku vugukiv v suchasnomu anglijskomu duskursi (eksperimentalno-fonetichne doslidzhenya): dus. kand. philol. nauk: 10.02.04 «germanski movu» / Julia Yosupivna Babchuk. – Kyiv., 2014. – 249p. (in Ukrainian)
3. Bacevuch F.S. Osnovu komunikativnoji lingvistiku / Bacevuch F.S.: Text-book. – K.: Vudavnuchuj centr «Academy», 2004. – 344 p. (in Ukrainian)
4. Dvorzheckaja M.P. Edinstvo sistemnogo i komunikativno-funkcionalnogo analiza prosodii svyaznogo teksta / Margarita Petrovna Dvorzheckaja // Izuchenije dinamicheskogo aspektu segmentnih i suprasegmentnih edinic zvuchashogo teksta. – K., 1988. – P. 5-11. (in Russian)
5. Zinchenko O.A. Temp ta pauzu u spontanomu nimeckomu movleni cholovikiv ta zhinok [Electronic resource] – Access mode: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/.../18.pdf (in Ukrainian)
6. Zlatoustova L.V., Krejchi S.A. Akusticheskije parametru emocionalnoj rechi v realnih rechevuh situacijah // XI sesija Rosijskogo akusticheskogo obshestva. T. 3. Akustika rechi. Medicinskaja i biologicheskaja akustika. M., 2001. – P. 128-134.
7. Kaluta A.A., Taranenko L.I. Phonetuka: perspektivu, metodu, zasobu doslidzhenya / A.A. Kaluta., L.I. Taranenko // Naukovij visnik Volunskogo universiteta im. Ukrainku. Philologichni nauku. – №5. – 2008. – P. 297-299. (in Ukrainian)
8. Karaulov Y.M. Ruskij jazuk i jazukovaja lichnost / Karaulov Y.M.– M.: Nauka, 1987. – 263 p.
9. Pinich I.P. Vurazhenya emocij v okluchnih vuslovlyuvanyh / I.P.Pinich // Problemu semantuku, pragmatuku ta kognitivnoji lingvistiku. – Vup. 4. – 2004. – P.116-124. (in Ukrainian)
10. Smachnyuk O.I. Markeru emocijnosti u spontanij komunikaciji (na materiali Brutanskogo nacionalnogo korpusu tekstiv) [Text]: avtoref. dus. na zdobutya naukovogo stupenya kand. philol. nauk: spec. 10.02.04 «germanski movu» / O. I Smachnyuk. – Kyiv, 2009. – 20 p. (in Ukrainian)
11. Philipov K.A. Ustnaja rech v ontogeneze i v razlichnih uslovijah komunikacuji (na materiale nimeckogo jazuka) [Text]: diss. doct. philol. nauk: 10.02.04 «germanskije jazuki» / Konstantin Arkadievich Philipov. – San-Petesburg., 1993. – 376 p. (in Russian)
12. Shevchenko T.I. Socialnaja diferencuacija anglijskogo proiznoshenija / Tatjana Ivanovna Shevchenko. – M.: Vush shk., 1990. – 142 p. (in Russian)
13. Janney R.W., Arndt H. Intercultural Tact Versus Intercultural Tact // Richard, J.Watts et al. (eds.). Politeness in Language. – 1992. – P. 21-42.
14. Meng, K., Schrabback, S. Interjections in adult-child discourse: The cases of German HM and NA [Text] K. Schrabback // Journal of Pragmatics. – 1999. – №31. – P. 1263-1287.
15. The Bridges of Madison County [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.movies.nytimes.com/movie/review?res-html>.
16. The Butterfly Effect 2 [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.imbd.com/title/tt0457297/-TheButterfly-Effect-2.html>.
17. P. S. I Love You [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.watch-free.tv.../watch-PS-I-Love-You-movie-online-free-2007/html>.

Особенности использования междометий в спонтанной речи

Ю. Й. Бабчук

Аннотация. В статье представлены особенности использования междометий в спонтанной речи. Автор статьи указывает на своеобразие употребления междометий как маркеров эмоциональности и синтаксические характеристики их использования. Основное внимание автор акцентирует на иллюстрации ярких примеров использования эмоциональных междометий в спонтанной речи на материале англоязычных художественных фильмов. В статье проиллюстрированы различные прагматические интенции говорящих, которые реализуются с помощью наиболее употребительных междометий «well», «oh», «yeah», «hey», «hmm», «aww» тому подобное. Автором продемонстрированы наиболее яркие примеры их использования, что, в свою очередь, отражает повышенную эмоциональность и экспрессивность этих междометий.

Ключевые слова: спонтанная речь, междометия, эмоция, выражение, коммуникация.

Поведенческие модели и речевой этикет викторианцев: переводческий аспект

Ю. П. Чалая

Севастопольский государственный университет, г. Севастополь, Российская Федерация
Corresponding author. E-mail: j@chalaya.ru

Paper received 20.01.17; Accepted for publication 28.01.17.

Аннотация. Не-материальные культурно маркированные знаки Викторианской эпохи включают поведенческие модели и речевой этикет. Поведенческие модели актуализируются в подконцептах ЛЕДИ и ДЖЕНТЛЬМЕН, которые несут значительную социальную и культурную ценности и, как результат, могут иметь различные интерпретации в переводе.

Ключевые слова: художественный перевод, культурно маркированный знак, поведенческие модели, речевой этикет.

Особого внимания переводчиков заслуживает категория, которую можно назвать «не-предметным» миром викторианцев. Термин «не-предметный» мир не тождественен понятию «духовный» мир, которое является значительно более широким и более объемным. Духовный мир включает такие определяющие для Викторианства концепты, как РЕЛИГИЯ, МОРАЛЬ, НАУКА, БРАК, но они остаются за границами данной статьи, так как на вербальном уровне не представляют серьезных вызовов переводчикам.

Актуальность статьи обусловлена тем, что изучение вопроса - какие приемы используют переводчики для верного воссоздания чрезвычайно показательных ценностных параметров интеллектуальной и духовной жизни викторианцев, открывает новые пути для решения проблем переводоведения. **Целью** статьи является определение принципов передачи культурно маркированных знаков оригинального текста, выражающих поведенческие модели и речевой этикет викторианцев.

Выразительно маркированными в викторианском мире были поведенческие модели и речевой этикет. Слово «поведение» многозначно уже в общем (неспециальном) языке. Оно может означать «образ жизни; образ действий, характер поступков; исполнение правил внутреннего распорядка» [6, с. 275]. В семиотике и социальной психологии термин «поведение» больше приближен к общенародному значению этого слова (поведение – образ жизни, стиль жизни). Поведением человек обозначает свое место в среде и свое отношение к ближайшему окружению, а в более общем плане – к среде и социуму в целом.

Поведенческие и речевые модели Викторианской эпохи помогают лучше понять особенности английского национального характера и менталитета, осознать некоторые этнокультурные параметры поведения викторианцев, которые представляют существенные трудности для перевода.

А.В. Головня отмечает, что представления о мире, свойственные определенной лингвокультурной общности, передаются из поколения в поколение в виде мифов, архетипов, символов, стереотипов поведения, в том числе и языковых [1, с. 137]. Все упомянутые понятия соотносятся с мифологической картиной мира – теми базовыми понятиями, представлениями о мире, которые являются общими для носителей данного языка и которые служат основой их культурной идентичности [4, с. 96].

Поведенческие модели отличаются одна от другой критерием, который определяет силу, с которой они

предопределяют поведение человека. В этом плане различают три уровня ролей человека: статусные, позиционные и ситуационные [6, с. 296]. Статусные роли определяются принадлежностью человека к своему этническому коллективу (народу), его гражданством, в определенной мере принадлежностью к конфессии родителей и их социальному уровню. Позиционные роли складываются в зависимости от рода, возраста, социальной позиции, образования, профессии, а также в зависимости от межличностных отношений, которые сложились в конкретной группе (в том числе и во временной). Ситуационные роли имеют непродолжительный характер: это шаблоны (стереотипы) «ролевого» поведения покупателя, пассажира, пациента и т.д.

Викторианская культура характеризуется тем, что в XIX веке был заложен кодекс поведения «настоящего» англичанина, который и теперь остается глубоко укорененным в сознании обычного британца. Дж. Горер, который исследовал особенности английского национального характера, отмечает, что нация пиратов и забияк за триста-четырееста лет превратилась в общество приветливых и законопослушных граждан, для которых слово *gentle* стало важной характеристикой поведения [14]. Концепт ДЖЕНТЛЬМЕНСТВО и его составляющие: ДЖЕНТЛЬМЕН и ЛЕДИ (гендерное соответствие) был принесен в нашу культуру из британской действительности, причем его форма осталась неизменной, непереуведенной. Ценностные характеристики этого концепта органично взаимосвязаны и выступают логичным развитием норм рыцарского поведения. Отличает их от других норм то самое ограничение, которое было свойственно рыцарскому кодексу: эти нормы распространялись только на своих, только на тех, кто был джентльменом а priori, что объясняет установленные поведенческие модели по отношению к простолюдинам, слугам или туземцам.

Мужчины, которые принадлежали к джентльменскому кругу, узнавали друг друга по манерам, частично по образованию (круг этих уважаемых людей был относительно узким, так как они учились в одних и тех же закрытых школах, колледжах, университетах). А главное – по манере говорить, что представляет подлинно британскую особенность. Ч. Диккенс, У. Теккерей, У. Коллинз, Дж. Голсуорси относились к достаточно небольшой и высшей касте – английских джентльменов [7].

Считается, что викторианский джентльмен был законопослушным, уважал порядок, был образцовым

членом семьи. Слово «джентльмен» из-за типично английского смешения внешних признаков с внутренними достоинствами, приобрело два смысла. Оно означало чисто формальный факт – английский предок когда-то в прошлом исправил себе в геральдической палате фамильный герб. Но это слово имело и другой смысл: если человек рождался джентльменом, этот факт должен был как-то обуславливать его духовные качества. Викторянцы были, например, нерушимо уверены, что джентльмен всегда лучше подходит для какой-либо должности (которая требует доверия), чем молодой человек, который успешно сдал экзамены для поступления на эту государственную должность, но не воспитывался с детства в соответствии с правилами морального кодекса джентльмена. Нельзя утверждать, что английский джентльмен – существо безупречное; как все обычные люди, у него были недостатки; не всегда реальные знания соответствовали классическому образованию, которое они получали. Как иронизирует О. Уайльд, “If a man is a *gentleman*, he knows quite enough, and if he is not a gentleman, whatever he knows is bad for him” [16, с. 94]. Еще одной характерной особенностью викторианских джентльменов была чрезмерная замкнутость, отстраненность. Они редко откровенно обсуждали свои истинные чувства даже с ближайшими людьми: Сомс Форсайт скрывает свою душевную боль от отца, который был ему духовно очень близким; так же точно сдержан и Чарлз Смитсон со своим дядюшкой в романе Дж. Фаулза: “They were both English gentlemen; and they carefully avoided further discussion of, if not further reference to the subject uppermost in both their minds” [12, с. 210].

Заимствованный из британской культуры концепт ДЖЕНТЛЬМЕН в переводе требует передачи *ассоциативного шлейфа*, который сопровождает его в сознании британцев. Для читателя *джентльмен* – это знак высокой культуры, для англичан – это еще и высокий социальный статус. “You say there was a *gentleman* in the pew... This gentleman was not one of our wife’s friends?” “No, no; *I call him a gentleman by courtesy, but he was quite a common-looking person*” [11, с. 236].

В произведениях писателей, которые в своих романах отражают Викторианскую эпоху, часто формируется концепт ДЕНДИ, не присущий русской культуре, и поэтому, он требует объяснения при переводе. “A man who can dominate a London dinner-table can dominate the world. The future belongs to the *dandy*. It is the *exquisites* who are going to rule” [16, с. 95]. Концепты ДЖЕНТЛЬМЕН / ДЕНДИ и ЛЕДИ ассимилировались в нашей культуре и уже не воспринимаются как варваризмы. ДЕНДИ имеет несколько негативную коннотацию – это человек, который слишком увлекается своей внешностью, тратит огромное количество времени и денег на свою одежду и постоянно беспокоится о впечатлении, которое производит (ныне существует полусленговый вариант - метросексуал). Переданные в переводе с помощью транскодирования, они создают в русской культурной среде *ассоциативный шлейф*, который частично совпадает с существующим в картине мира британцев, но все-таки, этот *ассоциативный шлейф* - более короткий и не такой яркий.

Концепт ЛЕДИ в викторианской действительности имел несколько коннотаций: право называться «леди» давалось далеко не всем, кто к этому стремился. Следует помнить, что концепт ЛЕДИ имеет двойное содержание: во-первых, это дворянский титул жены баронета и выше, и во-вторых, это социокультурный, аксиологический феномен, который содержит в себе понятие духовного благородства, утонченности, порядочности, воспитанности. Для первого значения подходит лишь перевод *леди*, как передали это большинство переводчиков, а другое переводится и как *леди*, и как *госпожа*, причем оба варианта выступают контрастом для обозначения *женщина* при употреблении в повествовании. Выражение «она настоящая *леди*» не обязательно связывается с социальным статусом (хотя он не исключается), а делает акцент на поведенческом превосходстве. В романе «Давид Копперфильд» Эмили, которая убежала из дома со Стирфортом, пишет своему дядюшке Дэну Пэгготи в прощальном письме: “When I leave my dear home – my dear home oh, my dear home! – in the morning, - it will be never to come back, unless he brings me back a *lady*, and I don’t pray for my own self. I’ll pray for all” [10, с. 372-373].

В высших классах британского общества существовал жизненный уклад, нарушение которого грозило утратой репутации в глазах света. Даже люди, которые занимали исключительное место, претерпевали презрительное осуждение за пренебрежение теми либо иными условностями. Королева Виктория сама жила по жестким правилам и расписанию и требовала того же от своих подданных. Она собственноручно писала детальные правила поведения человека в обществе – правила этикета, что в других странах воспринимали как «английскую манерность», блестяще воссозданную в рассказах А. Конан Дойла, Г.Х. Манро и пьесах О. Уайльда.

Королева определила «викторианский стиль», который касался всех сфер жизни: от чайных церемоний до фасонов одежды. Принадлежность к высшему классу общества требовала сурового выполнения правил этикета: например, женщины не могли появиться на приеме, или просто на улице, без перчаток, а мужчины без шляпы. Поэтому героиня рассказа Г.Х. Манро, светская дама, была шокирована вызывающим и, как на ее взгляд, социально неприемлемым поведением своего племянника, который сопровождал ее во время посещения магазинов без головного убора: “Where is your hat?” she asked. “I didn’t bring one with me”, he replied. Adela Champing was slightly scandalized. “There now”, exclaimed Adela to herself, “she takes him for one of the shop assistants because he hasn’t got a hat on” [15, с. 127]. Похожая ситуация складывается и в романе Ч. Дикенса «Большие надежды»: “While Miss Skiffins was taking off her bonnet (she retained her green gloves during the evening as an outward and visible sign that there was company),... [10, с. 347].

Приверженность условностям, респектабельность или желание казаться респектабельными определяли образ жизни викторианцев. Тем, кто живет в динамичном, беспокойном XXI веке, трудно понять расписание, по которому жили, например, тетюшки Энн, Эстер и Джулия Форсайт: “To wait! For “The Times”

to read;...”, “To wait, one on each side of the hearth in the drawing-room, for the clock between them to strike;...” [13, с. 239]. “To wait in their black silks or satins for **the Court** to say that Hester might wear her dark green, and Juley her darker maroon” [13, с. 239]. Правильной является замена при переводе слова “**the Court**” – «светские обычаи» [2, с. 257], так как светское общество (которое состояло из высших классов) в XXI веке играло роль настоящего викторианского судьи, тут может иметься в виду и королевский двор, обычаи которого наследовались в классе «высшего среднего».

Распорядок дня высших слоев общества кратко представлен в пьесе О. Уайльда «Идеальный муж»: “How can you say such a thing? Why, he rides in the Row at ten o'clock in the morning, goes to the Opera three times a week, changes his clothes at least five times a day, and dines out every night of the season. You don't call that leading an idle life, do you?” [16, с. 126].

Поведение викторианцев отмечено высокой семиотичностью и имеет жесткую иерархию – нарушение стереотипа становится культурно маркированным, наполненным содержанием. Современный читатель перевода «Дэвида Копперфильда» не полностью осознает, почему Дэн Пэготти отказывается сесть в доме миссис Стирфорт, хотя ему это и предлагают. Читателю-англичанину полностью ясно, что мистер Пэготти отклоняет ее попытки достичь взаимопонимания, подчеркивает, что они находятся «по разные стороны баррикады».

Необходимо заметить, что важной чертой британского общества является наследственность поколений. Поведенческие нормы (коды) общества складываются исторически и существуют в виде писанных и неписанных законов. «Писанные законы» поведения составляют область права и в современном мире регламентируются законодательством. Для британцев глобальное значение имеют «неписанные законы» – обычаи и традиции, в большей мере условные. Викторианские нормы поведения переходили к следующим поколениям британцев, трансформируясь в соответствии с современными «писанными законами», но все-таки они оставались основанием современной британской поведенческой и культурной традиций.

Манера выражать свои мысли в британском обществе в свою очередь основывается на четко определенных социальных ролях (статусных, позиционных и ситуационных), которые формируют речевой этикет британцев. По определению, предложенному Лингвистическим энциклопедическим словарем, «**речевой этикет**» – система устойчивых формул общения, которые рекомендуются обществом для установления речевого контакта собеседников, поддержания общения в выбранной тональности, в соответствии с их социальными ролями и ролевыми позициями касательно друг друга. В широком смысле речевого этикета, связан с семиотическим и социальным понятиями этикета, он осуществляет регулирующую роль во время выбора того или иного регистра общения» [5, с. 413-414].

Синонимический ряд единиц речевого этикета отмечен разнообразием, так как между собой общаются коммуниканты, различные по социальным признакам и в процессе социальных взаимодействий. Маркиро-

ванные знаки, которые преимущественно употребляются в одной среде и не употребляются в другой, приобретают свойства социальной символики. Речевому этикету присуща яркая национальная специфика, связанная с неповторимостью узуального речевого поведения, обычаев, ритуалов, невербальной коммуникации представителей конкретного региона и социума. Следовательно, речевой этикет является способом выражения этнокультурной специфики общения викторианцев.

Манера речи в британском обществе была показателем не только социального статуса человека, а и социального происхождения, начиная с XVIII в., а возможно, и намного раньше. Произношение слов и интонация могли сразу охарактеризовать викторианца в окружении его соотечественников. Викторианцы разговаривали поразительно похоже на то, как говорят их потомки в подобных сферах деятельности в наши дни. В XIX веке четкой была градация между языком, например, джентльменской касты и языком «кокни». Слуга Сэм в романе Дж. Фаулза «Любовница французского лейтенанта» копировал манеру своего хозяина одеваться. Иногда он внешне выглядел похожим на джентльмена больше, чем сам Чарльз Смитсон. Но его выдавала речь, как только он начал говорить – сразу же превращался в такого же «кокни», каким был славноизвестный Сэм Веллер в «Записках Пиквикского клуба» Ч. Диккенса (этот роман выступает в произведении Дж. Фаулза прецедентным текстом): “By 1870 Sam Weller's famous **inability to pronounce V except as W**, the centuries-old mark of the common Londoner, was as much despised by the “snobs” as by the bourgeois novelists who continued for some time, and quite inaccurately, to put it into the dialogue of their Cockney characters. The snobs' struggle was much more with the aspirate; a fierce struggle, in our Sam's case, and more frequently lost than won. But his **wrong a's and h's** were not really comic; they were signs of a social revolution, and this was something Charles failed to recognize” [12, с. 47]. В тексте оригинала автор конкретно указывает ошибки в произношении, которые были характерны для речи «кокни» и отличали ее от речи высших слоев английского общества. В переводе этого фрагмента уместно использовать прием генерализации, а именно заменить конкретные отклонения от нормы гиперонимом «**акцент**», что и сделала переводчица Мона Беккер [9, с. 20].

С подобными отклонениями от языковых стандартов эпохи разговаривает челядь во многих романах Ч. Диккенса, У.М. Теккерея, У. Коллинза, но самыми яркими примерами такой речи, причем на сюжетном уровне, остаются Элиза Дулитл и ее отец из пьесы Б. Шоу «Пигмалион».

С течением времени значение некоторых слов изменилось, изменились некоторые грамматические конструкции, но в целом речь разных слоев английского общества сохраняет свои стойкие определяющие черты.

Следует заметить, что в английском языке большое значение для правильного восприятия имеет фоновое знание сферы использования различных форм обращения к собеседнику. Употребление фамилии мужчины без добавления Mr было чуть ли не единственно возможной формой обращения среди мужчин одного

возраста (в социальной группе “upper-middle class”- выше среднего и выше) до второй Мировой войны. С течением времени этот вид обращения постепенно заменяется именем, когда общаются социально равные и достаточно близкие люди. Сталкиваясь в процессе чтения с тем или иным видом обращения, читатель представляет соответствующих персонажей как людей определенного возраста, эпохи и общественно-го положения именно потому, что они обращаются друг к другу с использованием соответствующих форм обращения. Эти формы в английском языке представляют особую проблему для перевода, а именно, для выбора между формами второго лица местоимений *ты* или *вы*.

В переводе пьесы О. Уайльда «Идеальный муж» леди Чилтерн обращается к мисс Мэйбл Чилтерн, своей золовки, на *ты*, а Мэйбл говорит ей *вы* [8].

Переводчица романа «Дэвид Копперфильд» А. Бекетова на протяжении всего романа не использу-

ет форму *ты*, меж тем обращение на *вы* к маленькому ребенку или собаке воспринимается неестественно для славянской культурно-языковой традиции [3].

Иногда выбор между *ты* и *вы* можно определить с помощью подсказок автора. Например, Шерлок Холмс и доктор Уотсон обращаются друг к другу, называя фамилию, следовательно, в переводе нужно использовать местоимение *вы*. В викторианском социуме это обращение воспринимается естественнее, чем *ты*, так как подчеркивает формалистичность межличностных отношений. Круг людей, с которыми допустимым является обращение *ты*, был ограниченным: Холмс был на *ты* лишь со своим братом Майкрофтом, а Уотсон – лишь с женой, которая называла его Джоном [11].

Речевой этикет выступает существенным параметром в социо-семиотическом анализе оригинала и переводов, направленном на достижение динамической эквивалентности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Головня А. В. Міфологічний компонент ККС та МКС // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: Науковий журнал. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ Житомирського державного ун-ту імені Івана Франка, 2005. – Вип. 23. – С.137-138.
2. Голсуорси Дж. Сага о Форсайтах. – М.: «Известия», 1958. – Т.1. – 372 с.
3. Диккенс Ч. Дэвид Копперфильд / Пер. с англ. А. Бекетовой. – Рига: Лат. гос. издат-во. – 1949. – Т.1., 2. – 454 с.
4. Крюкова Н. Ф. Метафоричность как критерий менталитета различных групп людей // Языковое бытие человека и этноса: психолингвистический и когнитивный аспекты: Сборник статей. – Барнаул: Алтайский государственный университет, 2001. С. 90-99.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.Н. Яреца. – М.: Советская Энциклопедия, 1990. – 685 с.
6. Мечковская Н. Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура: Курс лекций: Учеб. Пособие для студ. филол., лингв. и переводовед. фак. высш. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2004. – 432с.
7. Сноу Ч. П. Треллоп / Пер. с англ., предисловие В.В. Ивашевой. – М.: Высшая Школа, 1981. – 208 с.
8. Уайльд О. Портрет Дориана Грея: Роман. Рассказы. Пьесы / Пер. с англ. послесл. С.И. Бэлзы; Ил. А.П. Мелик-Саркисяна. – М.: Правда, 1987. – 480 с.
9. Фаулз Дж. Любовница французского лейтенанта / Пер. с англ. М. Беккер, И. Комаровой. – М.: ООО Изд-во АСТ; Харьков: Фолио, 2000. – 231 с.
10. Dickens, Charles. David Copperfield. – L.: Penguin Books, 1994. – 716 p.
11. Doyle, Arthur Conan. The Adventures of Sherlock Holmes. – N. Y.: Berkley Medalion Books, 1999. – 304 p.
12. Fowles, John. The French Lieutenant’s Woman. – L.: Vintage, 2004. – 445 p.
13. Galsworthy, J. The Forsyte Saga. (In Chancery.) – Moscow, Progress publishers. – /1975/. – 304p.
14. Gorer, J. Exploring English Character. – New York: Criterion Books, 1955. – 328 p.
15. Saki. The Best of Saki. – Harmondsworth: Penguin Books, 1994. – 179 p.
16. Wilde, Oscar. Five Plays by Oscar Wilde. — N.Y.: Bantam Books, 1961. – 300 p.

REFERENCES

1. Golovnia, A. V. The mythological component CWP and LWP // Journal of Zhytomyr State University: Scientific journal. – Zhytomyr: Printing and publication department, 2005. – Issue 23. – P. 137-138.
2. Galsworthy, J. The Forsyte Saga. (In Chancery.) – Moscow, Progress publishers. – /1975/. – 304p.
3. Dickens, Charles. David Copperfield / Tr. from English by A. Beketova. – Riga: Lat. st. publishing house. – 1949. – V.1,2. – 454 p.
4. Kryukova, N.F. Metaphoric feature as a criterion of mentality in different groups of people // Lingual being of human and ethnos: psycholinguistic and cognitive aspects: Collection of articles. – Barnaul: Altay st. university, 2001. P. 90-99.
5. Linguistic encyclopedic dictionary / edited by V.N. Yartsev. – M.: Soviet Encyclopedia, 1990. – 685 p.
6. Mechkovskaia N. Semiotics: Language. Nature. Culture: Course of Manuals for students.
7. Snow, Ch.P. Trollope/ Tr. from Eng., foreword by V.V. Ivasheva. – M.: High School, 1981. – 208 p.
8. Wilde, Oscar. The Picture of Dorian Gray: Novel. Stories. Plays / Tr. from Eng. S.I. Belza; M.: Pravda, 1987. – 480 p.
9. Fowles, J. The French Lieutenant’s Woman / Tr. from Eng. M. Becker, I. Komarova. – M.: PH AST; Kharkov: Folio, 2000. – 231 p.

Behaviourial stereotypes and speech etiquette of Victorians: translation aspect

J. Chalaya

Abstract. Ideational, non-material culturally marked signs of the Victorian epoch include behavioural stereotypes and speech etiquette. Behaviourial stereotypes are actualized in the sub-concepts LADY and GENTLEMAN, which are endowed with great social and cultural value and, as such, may find several interpretations in translation.

Keywords: fiction translation, culturally marked sign, behavioural stereotypes, speech etiquette.

Barack Obama's presidential memoranda of 2016: lingual and cultural codes

Yu. I. Denysiuk

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Department of Foreign Languages and Military Translation
Corresponding author. E-mail: hotandcold@inbox.ru

Paper received 05.01.17; Accepted for publication 15.01.17.

Abstract. Presidential memoranda are viewed as a separate speech genre of presidential discourse. Barack Obama's memoranda of 2016 have made the corpus of research and their linguocultural codes have been singled out. Having conducted the content-analysis of texts belonging to different thematic groups using Tropes (a Natural Language Processing and Semantic Classification software), the author substantiates the existence of specific linguocultural coding of the studied texts. Situational preferences which characterize the combinability of lingual signs in texts of different genres are defined as lingual coding of the genre and linguocultural codes are treated as the repeated combination of the main referent fields of the texts. The following thematic groups have been singled out: 1) Presidential Apparatus activities in the field of home policy issues; 2) Presidential Apparatus activities in the field of foreign policy issues; 3) Presidential Apparatus activities in the field of military issues; 4) Presidential Apparatus activities in the field of terrorism issues. Linguocultural codes have been discovered for all thematic groups of memoranda under study, namely: 1) for memoranda dealing with organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of home policy issues: ADMINISTRATION → SOCIAL GROUP; 2) in the field of foreign policy issues: POLITICS → EAST EUROPE; 3) for memoranda in the field of military issues: FIGHT → WEAPON; 4) for memoranda in the field of fighting terrorism issues: CRIME → PEACE. Verbal means used by the President to implement the discovered codes in his memoranda issued in 2016 have been analyzed.

Keywords: presidential discourse, presidential memorandum, Barack Obama, content analysis, linguocultural code, genre, referent field.

Introduction. Linguocultural Semiotics (subdivision of semiotic studies which was singled out by N.Andreychuk) [1, p.36], examines the phenomena of culture as the process of constructing messages based on conventional codes or sign systems. Coding of messages is leads the structuring of their original content and its organization in such forms that had been generated by social practices.

Acknowledging the importance of studying regularly repeated formal and semantic characteristics of texts that belong to the same genre, the representatives of contemporary sociolinguistic approach regard these characteristics as background structure and as a means of expressing another deep similarity in the ongoing social activities, that means that genres are studied not merely as types of texts but as common ways of expressing repeated social situations as well [6].

A brief review of publications

This research is grounded on the linguosemiotic approach to the analysis of speech genre. In the works that deal with the modern researches of discourse as semiosis, the latter is identified with the process of signification and discourse is treated as communicative and cognitive basis of semiotization. It is interpreted as "specific rules of the organization of speech activity and as a way of modeling language forms in speech communication so as to meet the requirements of the communicative situation and its model in human consciousness" [3].

The person enters discursive space with a concrete purpose and in his/her social role (which presupposes the sphere of communication or the type of Social Institute). In particular, the term *institutional* in reference to discourse involves the relationship with social institution as a relative-

ly stable form of social life. Institutional discourse reflects the forms of society organization and its genres are related to the types of social institute. Presidential discourse as a type of institutional discourse is generated by the social institute of the President.

The article aims to substantiate that the detection and analysis of the linguocultural codes (LCC) is of special significance for the research of presidential memoranda (PM) as a genre of presidential discourse. The belief that "there is no intelligible discourse without the action of the code" [5, p. 131]. is fundamental for this research. In contemporary discursive paradigm of linguistic research American presidential discourse has not been the subject of a separate study. This subtype of institutional discourse is a vivid reflection of the socio-political life of the United States, as well as features of the national character and national cultural values. Presidential discourse reflects the established system of status and role relations brought to life by of the social institute of the President of the United States [for more details see 2].

The codes organize the signs into meaningful systems and each speech genre has its own set of codes.

In order to detect LCC in the texts of PM of Obama (2016) the method of content analysis is applied. The latter is considered to be a well established method of textual analysis [4, p. 356].

Regarding the content analysis as a research method for objective, systematic and quantitative description of obvious content of communication, it is applied for an objective identification of specific characteristics of Obama's PM. The corpus of research contains 119 PM of Obama published in 2016 [8] (Table 1).

Table 1. The quantity of PM of Barack Obama, issued in 2016.

JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEPT	OCT	NOV	DEC
9	7	18	4	7	10	11	14	19	10	10	-----

Stages of research include: a) singling out the main thematic groups of PM; b) exploring peculiarities of their linguistic-cultural coding.

Methodology of the study. To analyze the corpus of texts under study the software Tropes was applied and the latter served to conduct content-analysis of the texts. The program quickly selects the appropriate information, determines the context, identifies themes and identifies the main actors using semantic classification of three levels. Tropes uses semantic metacategories to group words of parts of different parts of speech. This method makes it possible to detect and describe the focus of attention of the individual, groups, social institute or society in general as reflected in communication [7]. Prior to the use of computer technology for content analysis of PM texts, they were divided into four thematic groups. Taking into account the titles and subjects of memoranda: 1) organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of home policy issues, 2) organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of foreign policy issues, 3) organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of military issues, 4) organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of fighting terrorism issues.

Two biggest and almost identical in the amount thematic PM groups are: organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of home policy issues (51 PM) and organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of foreign policy issues (53 PM). The program identifies the following main referent fields in the first PM group: ADMINISTRATION and SOCIAL GROUP. The program determines that the majority of PM of this thematic group contains these reference fields. This allows to claim that LCC of memoranda concerning the organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of home policy issues is: ADMINISTRATION → SOCIAL GROUP. In different texts

the referent fields are presented by different lexical units. For instance memorandum written by Barack Obama in August 1, 2016 contains referent field SOCIAL GROUP which is made up of lexical units: *secretary, president, secretaries*. It is combined with referent field ADMINISTRATION and made up of lexical units: *White House and treasury*. In this memorandum Barack Obama are hereby delegated to the Secretary of State to protect and preserve international cultural property act to the functions and authorities:

*The White House
Office of the Press Secretary
For Immediate Release
August 01, 2016*

Presidential Memorandum - Delegation of Functions and Authorities under the Protect and Preserve International Cultural Property Act

August 1, 2016

MEMORANDUM FOR THE SECRETARY OF STATE

SUBJECT: Delegation of Functions and Authorities under the Protect and Preserve International Cultural Property Act

*By the authority vested in me as **President** by the Constitution and the laws of the United States of America, including section 301 of title 3, United States Code, the functions and authorities conferred upon the **President** by the Protect and Preserve International Cultural Property Act (Public Law 114-151, 130 Stat. 369) are hereby delegated to the **Secretary of State**. In the performance of such functions, the **Secretary of State** shall consult the **Secretaries of Homeland Security and the Treasury**, and the heads of other departments and agencies, as appropriate.*

You are authorized and directed to publish this memorandum in the Federal Register.

BARACK OBAMA [8].

The lexical units which populate referent fields of all memoranda of this thematic group are shown in Table 2.

Table 2.. Lexical units making up the Presidential Apparatus activities in the field of home policy issues

The name of referent field	ADMINISTRATION	SOCIAL GROUP
Lexical units	<i>White House, Secretary of State, Secretary of Treasury, Executive Departments, officials, Department of Agriculture, federal, Department of Defense, Department of Health and Human Services, Department of Housing and Urban Development, Department of the Interior, Department of Labor, Department of Transportation, Department of Energy, Department of veteran affairs, administration, Federal trade commission, Social security administration, Federal Bureau of Investigation, Department of Energy, external affairs, Federal department, Department of Justice, Department of Commerce, Environmental protection agency, Food and Drug administration, National Institutes of Health, NIH</i>	<i>Secretary, president, civilian employees, employees, director, officers, associate directors, chairperson, chairman, veterans, leadership</i>

The second thematic group of the studied memoranda is organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of foreign policy issues. 56 PM concerning these issues were published in 2016. Reference fields: POLITICS and EAST EUROPE. The program indicates that the majority of PM of that thematic group displays the connection of these reference fields. This testifies to the fact that LCC memoranda in the field of foreign policy issues is POLITICS → EAST EUROPE. For instance, in March 2, 2016 it was written two memoranda and they were concerning Ukraine. The main referent fields are POLITICS

and EAST EUROPE. Referent field POLITICS opens: *government, foreign policy, congress*. Referent field EAST EUROPE made of: *Ukraine, Crimea*. In this memorandum Barack Obama supports democratic processes and institutions in Ukraine and authorizes the Secretary of State to assist in ensuring the stability, sovereignty, territorial integrity and continuation of sanctions against Russian Federation in connection with the annexation of the Crimea and the use of force against Ukraine. The second memorandum which was written on the same day contains, the main referent fields: POLITICS and EAST EUROPE. This memoran-

dum is the continuation of the previous one. Referent field EAST EUROPE includes: *Ukraine, Crimea, Russian Federation*. Referent field POLITICS made of: *government, foreign policy*. The following example illustrates the verbalization of LCC in text:

The actions and policies of persons that undermine democratic processes and institutions in Ukraine; threaten its peace, security, stability, sovereignty, and territorial integrity; and contribute to the misappropriation of its assets, as well as the actions and policies of the Government of the Russian Federation, including its purported annexation of Crimea and its use of force in Ukraine, continue to pose an unusual and extraordinary threat to the national security and foreign policy of the United States. Therefore, I have determined that it is necessary to continue the national emergency declared in Executive Order 13660 with respect to Ukraine[8].

The lexical units which made up referent fields of all memoranda of this thematic group are shown in Table 3.

Table 3. Lexical units making up the Presidential Apparatus activities in the field of foreign policy issues

The name of referent field	POLITICS	EAST EUROPE
Lexical units	<i>Government, congress, foreign policy, president, elections, secretary of state, embassy, secretary of treasury, senate, house of representatives, democracy, parliament, assembly</i>	<i>Belarus, Belarusian, Crimea, Ukraine, Russian</i>

The next thematic group of PM concerns organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of military issues. 9 PM concerning these issues which were published in 2016 contains referent fields: FIGHT and WEAPON. The program detects that all PM of this thematic group display the repeated unity of these referent fields. Thus LCC of these is FIGHT → WEAPON. The lexical units which belong to referent fields of the memoranda are shown in Table 4. The fourth thematic group is organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of fighting terrorism issues. 6 PM which were published in 2016. Reference fields: PEACE and CRIME.

Table 4. Lexical units making up the Presidential Apparatus activities in the field of military issues

The name of referent field	FIGHT	WEAPON
Lexical units	<i>War, Armed Forces, missile, cruise missile, insurgents, Navy warships, attacks, Commander in Chief, combat, forces, conflict, hostilities, military personnel, gun, secretary of defense, gun violence, firearms, Department of Defense, officers</i>	<i>Guns, firearms, weapons</i>

The program determines that all of PM of that thematic group displays the connection of referent fields. Thus LCC memoranda concerning the organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of fighting terrorism issues is PEACE → CRIME. The lexical units which represent reference fields of these memoranda are shown in Table 5.

Table 5. Lexical units making up the Presidential Apparatus activities in the field of fighting terrorism

The name of referent field	CRIME	PEACE
Lexical units	<i>terrorism, terrorists</i>	<i>Peace</i>

Conclusions

Presidential memoranda are defined as a repetitive functional-semantic unity of the organized system of signs which are generated by the social institute of the President. Due to explicit instructions and the nature of content of PM, four thematic groups of memoranda of Barack Obama are singled out: 1) Presidential Apparatus activities in the field of home policy issues; 2) Presidential Apparatus activities in the field of foreign policy issues; 3) Presidential Apparatus activities in the field of military issues; 4) Presidential Apparatus activities in the field of terrorism issues. Each group acquired its separate linguocultural code: 1) for memoranda dealing with organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities in the field of home policy issues: ADMINISTRATION → SOCIAL GROUP; 2) in the field of foreign policy issues: POLITICS → EAST EUROPE; 3) for memoranda in the field of military issues: FIGHT → WEAPON; 4) for memoranda in the field of fighting terrorism issues: CRIME → PEACE.

REFERENCE

1. Андрейчук Н. І. Життєвий світ англійця кінця XV – початку XVII століть у вимірі інституційного дискурсу (лінгвосеміотичний аналіз): автореф. дис. докт. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Андрейчук Надія Іванівна. – Одеса, 2013. – 36 с.]
2. Денисюк Ю.І. Жанрова палітра американського президентського дискурсу / Ю. І. Денисюк // Видавництво Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер.: Філологічні науки. – 2016. – №16. – С. 96 – 102.
3. Ильин И. П. Дискурс / И. П. Ильин // Терминология современного зарубежного литературоведения (страны зарубежной Европы и США): справочник / ИНИОН РАН. – М., 1992. – Вып. 1 : «Новая критика», структурализм, рецептивная эстетика, нарратология, деконструктивизм. – С. 49 – 50.
4. Титчер С. Методы анализа текста и дискурса : пер. с англ. / Титчер С., Мейер М., Водак Р., Веттер Е. – X. : Гуманитарный центр, 2009. – 356 с.
5. Hall S. Encoding / decoding / Stuart Hall // Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972 – 79 / Ed. Stuart Hall et al. – London: Hutchinson, 1980. – P. 128 – 138.
6. Miller C. R. Genre as social action / C. R. Miller // Quaterly Journal of Speech. – 1984. – Vol. 70. – P. 151 – 167.
7. www.semantic-knowledge.com
8. https://www.whitehouse.gov/1600/constitution

REFERENCE

1. Andreychuk N. I. Zhyttievyy svit anhliytisia kintsia XV – pochatku XVII stolit' u vymiri instytutsiynoho dyskursu (linhvo-semiotychnyy analiz) [Life world of an Englishman of late XV - early XVII centuries in terms of institutional discourse (linguosemiotical analysis): avtoref. dys. dokt. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermans'ki movy» / Andreychuk Nadiya Ivanivna. – Odesa, 2013. – 36 s.
2. Denysyuk Yu.I. Zhanrova palitra amerykans'koho prezidents'koho dyskursu [Genre palette of American presidential discourse] / Yu. I. Denysyuk. – Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky. Ser.: Filolohichni nauky. – 2016. – 16. – S. 96 – 102.
3. Ilin I. P. Diskurs / I. P. Ilin // Terminologiya sovremennogo zarubezhnogo literaturovedeniya (strany zarubezhnoy Yevropy i SShA) [The terminology of modern literary criticism abroad (foreign countries of Europe and the United States)] : spravochnik / INION RAN. – M., 1992. – Vyip. 1 : «Novaya kritika», strukturalizm, retseptivnaya estetika, narratologiya, dekonstruktivizm. – S. 49 – 50.
4. Titcher S. Metody analiza teksta i diskursa [Methods of analysis of text and discourse] : per. s angl. / Titcher S., Meyer M., Vodak R., Vetter E. – H. : Gumanitarnyy tsentr, 2009. – 356 s

Президентские меморандумы Барака Обамы 2016 г.: лингвокультурные кодирования

. . Денисюк

Аннотация. Президентские меморандумы рассматриваются как отдельный речевой жанр президентского дискурса. Меморандумы Барака Обамы 2016 года составили материал для исследований, в которых были выделены их лингвокультурные коды. Проведя контент-анализ текстов, относящихся к различным тематическим группам с использованием програму Tropes (программное обеспечение для обработки естественного языка и его семантической классификации), автор обосновывает существование специфического лингвокультурного кодирования изучаемых текстов. Ситуативные предпочтения, которые характеризуют сочетаемость языковых знаков в текстах разных жанров, определяются как лингвистическое кодирование жанра, а лингвокультурные коды рассматриваются как повторное сочетание основных референтных полей текстов. Следующие тематические группы были выделены: 1) деятельность президентского аппарата в области вопросов внутренней политики; 2) деятельность президентского аппарата в области вопросов внешней политики; 3) деятельность президентского аппарата в области военных вопросов; 4) деятельность президентского аппарата в области проблем терроризма. Лингвокультурные коды характерны для всех тематических групп меморандумов в рамках исследования, а именно для меморандумов, касающихся организационного обеспечения деятельности президентского аппарата: 1) в области вопросов внутренней политики: ADMINISTRATION → SOCIAL GROUP; 2) в области вопросов внешней политики: POLITICS → EAST EUROPE; 3) для меморандумов в области военных вопросов: FIGHT → WEAPON; 4) для меморандумов в области вопросов борьбы с терроризмом: CRIME → PEACE. Проведен анализ вербальных средств, используемых президентом для реализации обнаруженных кодов в своих меморандумах, изданных в 2016 году.

Ключевые слова: президентский дискурс, президентский меморандум, Барак Обама, контент-анализ, лингвокультурный код, жанр, референтное поле.

Аналіз та методи дослідження інноваційних одиниць в американському газетному дискурсі

Ю. Г. Федорова

Маріупольський державний університет, м.Маріуполь, Україна
Corresponding author. E-mail: julifedorova@yandex.ru

Paper received 23.01.17; Accepted for publication 29.01.17.

Анотація. Дана стаття присвячена аналізу та методам дослідження інноваційних одиниць в американському газетному дискурсі. Розвиток корпусу сучасної англійської мови свідчить про постійну динаміку лінгвальних інноваційних одиниць, які актуалізуються у лексико-семантичних групах певних складників когнітивних сегментів. Таким чином, розглянувши методику та етапи дослідження можна стверджувати, що словниковий склад розвивається нелінійно, динамічно й підлягає трансформації.

Ключові слова: мовні інновації, американський газетний дискурс.

Мовознавство XXI століття відрізняється від попередників одночасним співіснуванням багатьох парадигм наукового знання і різноманітними підходами до вивчення всіх аспектів людської мови, що характеризуються експансіонізмом, експланаторністю, функціоналізмом та антропоцентризмом. Протягом багатьох років мовознавці сучасності намагаються виокремити найбільш значущі та найбільш поширені парадигми лінгвістичних досліджень, створюючи оригінальні методології та методики аналізу, а також специфікуючи дослідницький вектор наукового пошуку [5]. У лінгвістиці спостерігається перехід від системно-структурної наукової парадигми до антропоцентричної. В центрі уваги лінгвістів є людина як носій мови, яка є представником певної культури. У межах цієї парадигми окреслились два наукові напрями: лінгвокультурологія, що вивчає мову в якості носія певної національно-культурної ментальності, та когнітивна лінгвістика, яка досліджує відношення мови та пізнання, а також роль мови в концептуалізації світу.

Виокремленню інноваційних одиниць і підтвердженню їх узуального статусу сприяє комплексний підхід, який характеризується використанням таких критеріїв, як кількісний (загальна частотність та поширеність, частота вживання інновації у певних контекстах), лінгвістичний (формування новою одиницею синтагматичних та парадигматичних відношень, участь у семантичних і словотворчих процесах) та соціолінгвістичний (актуальність поняття, його необхідність у житті суспільства).

Наше дослідження здійснювалось у двох аспектах: лінгвокультурологічному та лінгвокогнітивному, а отже й методика передбачала застосування комплексного підходу із використанням методів дослідження інноваційних одиниць в американському газетному дискурсі. Зазначимо, що з позиції антропологічної парадигми, людина познає світ крізь пізнання самого себе, своєї теоретичної та предметної діяльності в ньому [7]. Інакше кажучи, суть антропологічної моделі дослідження полягає в тому, що саме людина стає центром дослідження тих чи інших явищ, подій тощо. Саме тому формування антропоцентричної парадигми спричинило розгляд проблематики в бік людини та її місця в культурі. Результатом антропоцентричної парадигми виступає лінгвокультурологія. Як уважають деякі вчені, лінгвокультурологічний підхід до аналізу мовних явищ – це такий підхід, який вивчає певним

чином відібрану та організовану сукупність культурних цінностей, досліджує живі комунікаційні процеси породження та сприйняття мови, досвід мовної особистості та національний менталітет, надає системний опис картини світу.

До кола проблем лінгвокогнітивного підходу належить пошук взаємозв'язків між структурами та мовними одиницями, що їх репрезентують; визначення підходів до картування знань; пояснення ролі, яку відіграє мова в процесах концептуалізації та категоризації досвіду людини. На сучасному етапі лінгвістичних пошуків вирішення різноманітних проблем теорії і практики пов'язується з вивченням особливостей репрезентації знань у мові, тобто співвідношенням когнітивних і мовних структур [3; 5; 80]. Як уважає М.М. Болдирев, повна семантична характеристика будь-якого мовного явища з точки зору когнітивного підходу враховує не тільки об'єктивні характеристики ситуації, що описується, а ще й специфіку її сприйняття, наявність відповідних знань, інтенцій, виокремленості певних одиниць точки зору [3]. Все це характеризує специфіку концептуалізації та категоризації світу в якості ключових пізнавальних процесів.

В ході дослідження використовується семантико-когнітивний підхід з власивими йому методами дослідження мовних явищ, спрямований на встановлення та розуміння механізмів пізнання й мислення, на ідентифікацію елементарних та складних концептуальних структур, їх змісту й сутності за результатами омовлення когнітивного досвіду людини.

Оскільки наше дослідження пов'язане із лінгвокогнітивними параметрами інноваційних одиниць в сучасному американському газетному дискурсі, потребує уточнення, яким чином відбувається осмислення інформації і як вона узагальнюється й класифікується. Для виявлення цих факторів було використано процеси концептуалізації та категоризації.

Концептуалізація – це осмислення отриманої інформації, що поступає, ментальне конструювання предметів та явищ, що зумовлює до виникнення певних уявлень про світ у вигляді концептів. За концептуалізацією слідує категоризація, оскільки ці два процеси є взаємообумовленими сторонами класифікаційної діяльності людського розуму.

Під категоризацією розуміють одну з пізнавальних форм мислення людини, що дозволяє узагальнювати її

знання та досвід і здійснювати класифікацію, допомагає усвідомити, як ми пізнаємо дійсність та як і в якій формі ми зберігаємо та використовуємо отриману інформацію. Тобто за М.М. Болдиревим, категоризація – це розподіл світу на категорії, іншими словами, виділення в ньому груп, класів, категорій тощо [1]. Категоризація та концептуалізація світу стоять у центрі уваги когнітивної лінгвістики, у центрі уваги якої перебувають проблеми мови як загального пізнавального механізму репрезентації та трансформування найрізноманітнішої інформації з використанням мовних знаків.

У нашому дослідженні ми використовуємо термін *вербальний контур* когнітивного сегменту, який розуміємо, як сукупність інноваційних одиниць у відповідному когнітивному сегменті. Зауважимо, що до складника когнітивного сегменту, як і до концепту, входить все, що належить поняттю, що робить його фактом культури. Таким чином, відбувається чергування *семасіологічного* та *ономасіологічного* підходів.

Зауважимо, що основним для *семасіологічного підходу* дослідження вербальних контурів когнітивних сегментів є визначення семантичної структури слова з широкою семантикою. В центрі даних складників виокремлюються інноваційні одиниці з широкою (загальною) семантикою, у той час як навколо цих самих вербальних контурів створюються групи слів з близькою семантикою (лексико-семантичні підгрупи). Так, наприклад, вербальний контур *Internet* – це загальне уявлення про ірреальний світ, «кібермову», однак, навколо цієї інноваційної одиниці зосереджено такі лексико-семантичні групи як “*e-mail*”, “*data*”, “*blog*”, що репрезентують даний складник.

До методологічних підходів слід зарахувати *системний підхід*, застосування якого потребує кожний об’єкт наукового дослідження. Суть його полягає в комплексному аналізі систем. До загальних характеристик системи зараховують цілісність, структурність, функціональність, взаємозв’язок із зовнішнім середовищем. Згідно з цим сформувались методологічні принципи, котрі забезпечують системну спрямованість наукового дослідження практичного пізнання об’єкта: цілісність, структурність, взаємозв’язок із зовнішнім середовищем.

Під час аналізу мовного матеріалу ми використовуємо методи *семантичного* (досліджується значення слова) та *структурного* аналізу (механізми словотвору: афіксація, абревіація, словоскладання, конверсія, аналогія та ін.), а також *лексикографічний* (робота зі словниками), *контекстуальний*, *deskриптивний*, елементи *етимологічного* (походження слова) та *кількісного* аналізу (підррахунок досліджуваних інноваційних одиниць). Перерахування цих методів є лише певними можливими опціями вибору методики та методології дослідження.

Метод - це підхід до досліджуваного матеріалу, його систематизація та теоретичне осмислення (теорія). *Методологія* - застосування до процесу пізнання принципів світогляду, тобто співвіднесення отриманих даних з іншими фундаментальними науками і в першу чергу з філософією [7Error! Reference source

not found.] Загалом, основи методики та методології досліджень у лінгвістиці аналізувались багатьма вченими (І.Арнольд, В. Штофф, Ю. Степанов та ін.) На початку дослідження необхідно розуміти, що слово існує у всіх трьох вимірах, властивих мові як семіотичній системі: у семантиці (відношення знака до позамовної дійсності), синтактиці (відношення знаків між собою) і прагматиці (відношення знаків до тих, хто ними користується).

Вибір методики, відповідної об’єкту і завданням дослідження має для успіху роботи першочергове значення. Отже, виділяють такі методи дослідження:

Метод лінгвістичного опису та спостереження, суть якого полягає в інвентаризації та систематизації, класифікації та інтерпретації структурних, семантичних та функціональних властивостей мовних одиниць, що дає змогу встановити корпус аналізованих одиниць;

Метод компонентного аналізу використовується для визначення семантичної структури досліджуваних мовних одиниць (значення слова розщеплюється на складові компоненти, семи, що знаходяться у певній структурній організації) для виявлення семантичних змін, семантичних трансформацій, для розкриття семантичних зв’язків між лексичними одиницями в контексті.

Контекстно-ситуативний аналіз дискурсу досліджує специфіку функціональних характеристик мовних одиниць у певних різновидах тексту;

Deskриптивний метод – планомірна інвентаризація інноваційних одиниць мови і пояснення особливостей їх будови та функціонування на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії. В описовому методі розрізняють такі послідовні етапи: 1) виділення одиниць аналізу; 2) класифікація й інтерпретація виділених одиниць. Описовий метод використовує прийоми зовнішньої та внутрішньої інтерпретації. Прийоми зовнішньої інтерпретації розподіляють на два види: а) за зв’язком з позамовними явищами (соціологічні, логіко-психологічні, артикуляційно-акустичні); б) за зв’язком з іншими мовними одиницями (прийоми міжрівневої інтерпретації). Парадигматична методика охоплює опозиційний прийом (на основі зіставлення і протиставлення мовних одиниць встановлюються їх диференційні ознаки, а на основі спільності й відмінності одиниці об’єднуються в різні парадигматичні групи).

Трансформаційний аналіз – експериментальний прийом визначення синтаксичних і семантичних подібностей і відмінностей між мовними об’єктами через подібності й відмінності в наборах їх трансформацій. Методику трансформаційного аналізу опрацювали і ввели в наукову практику на початку 50-х років ХХ ст. З. Харріс і Н. Хомський. Суть цієї методики полягає в тому, що в основі класифікації мовних структур знаходиться їх еквівалентність іншим за будовою структурам, тобто можливість однієї структури перетворюватися на іншу (наприклад, активна конструкція може трансформуватися в пасивну).

Концептуальний аналіз – це логічне продовження традиційного семантичного аналізу. *Семантичний аналіз* скеровано на виявлення мовного значення, концептуальний – на пізнання організації знань. На-

голосимо, що ці два аналізи було використано на всіх етапах дослідження.

Етимологічний аналіз застосовувався для встановлення типу інноваційних одиниць. Оскільки в нашому дослідженні ми виділяємо три види трансформанти (автохтонну, властиву англійській картині світу; конвенційну, що є трансформантою на будь-якому етапі розвитку англійської картини світу; інноваційну, що є нововведенням у словниковий склад сучасної англійської мови), доречно буде вказати, що визначення цих типів здійснювалось згідно зі словниками Etymological Dictionary of Modern English та Webster's Third New International Dictionary, Unabridged, які пропонують значення лексико-семантичних варіацій слова не за репрезентативністю, а за мірою виникнення даної мовної одиниці.

Оскільки предметом нашого дослідження є інноваційні одиниці американського газетного дискурсу, шляхом *лексикографічного аналізу* було вилучено інноваційні одиниці, що досліджуються.

Виявлення ієрархічної структури когнітивних сегментів неокорпусу англійської мови в американському газетному дискурсі стало можливим завдяки *методу кількісного аналізу*. Для більш чіткого уявлення про лінгвокогнітивні параметри інноваційних одиниць в американському газетному дискурсі опишемо етапи дослідження.

Перший етап передбачав вилучення інноваційних одиниць *методом суцільної вибірки*, шляхом ознайомлення зі словниками [6], сучасними періодичним виданнями та веб-сторінками, що характеризують стиль та спосіб життя американської спільноти за період з 1997-2013 рр. *Інтерпретаційно-текстовий аналіз* інноваційних одиниць засвідчує, що найбільш репрезентативним виявилась сфера буття людини, яку ми виокремили як когнітивний сегмент SOCIETY.

На другому етапі було використано *семасіологічний аналіз*, спрямований на виявлення основних вербальних контурів, які категоризують сучасне життя американського суспільства через мовні інновації. Результатом даного етапу став розподіл інноваційних одиниць на лексико-семантичні групи, що репрезентують вербальні контури когнітивних сегментів. Так, за репрезентативністю інноваційних одиниць, які актуалізують зміни в сучасному житті суспільства, в нашому дослідженні було виявлено 5 когнітивних сегментів:

- 1.) SOCIETY
- 2.) DIGITAL TECHNOLOGIES
- 3.) CULTURE
- 4.) ECONOMICS AND BUSINESS
- 5.) CONTEMPORARY WORLD

Особливу увагу було приділено інноваційним одиницям, які репрезентують когнітивний сегмент SOCIETY, оскільки в даному сегменті було використано *гендерний аналіз* приналежності інноваційних одиниць, які відображають життя, інтереси, соціальний стан сучасної жінки та чоловіка. Як результат, у когнітивному сегменті SOCIETY було виділено 2 вербальних контури: *Contemporary Woman* та *Contemporary Man*, які репрезентуються фемінно-маскулінними інноваційними одиницями.

Третій етап передбачав окреслення кола смислів,

що актуалізують американський газетний дискурс. З цією метою застосовувався *структурний аналіз*, в якому виділяємо способи словотворення: словоскладання, телескопію та скорочення, акронімізацію та аббревіацію, конверсію та принцип аналогії у формуванні неокорпусу англійської мови. Зазначимо, що композити досліджуваних інноваційних одиниць було сформовано шляхом словоскладання повних основ іменників. Ці компонентні комплекси було утворено за моделями: N^1+N^2 , $V+N$ та $Adj+N$. Стосовно складних прикметників, зазначимо наступні моделі: $N+PI \rightarrow Adj$ та $Adj+PI \rightarrow Adj$. Під час дослідження структури інноваційних одиниць виявлено, що спостерігається тенденція до використання нового прийому афіксації, що отримала назву «псевдоморфем». Це морфема-уламок, яка етимологічно не є значущою, але була виділена зі структури цілісної лексичної одиниці й надалі продовжує функціонувати в значенні продукувальної («батьківської») лексики. Яскравими прикладами цього виступають такі інноваційні одиниці, які можна спостерігати у когнітивному сегменті DIGITAL TECHNOLOGIES та ECONOMICS AND BUSINESS. Це такі морфем-уламки як *i* - (від Internet та information), *e* - (від economic та electronic), *mini* - (від miniature) та інші.

Структурний аналіз довів, що на сучасному етапі розвитку словникового складу англійської мови досить активно розвивається такий спосіб словотворення, як телескопія. Під *телескопією* ми будемо розуміти такий свідомий та цілеспрямований процес злиття двох усічених основ вихідних слів або повної основи з усіченою для створення нової лексики, здатної об'єднати та забезпечити значення структурних компонентів, що входять до її складу. Зазначимо, що результатом структурного аналізу телескопічних новоутворень стало виявлення 5 основних моделей: *злиття* (злиття початкового фрагменту одного слова та кінцевого іншого); (злиття цілого слова з усіченням фрагмента другого); (злиття усіченого фрагмента першого слова з цілим фрагментом іншого). *Телескопі* (складання двох основ, у результаті чого неможливо встановити, до якого компоненту телескопічного слова належить загальний компонент); (накладання фонетичних та орфографічних тотожних фрагментів двох слів).

Важливу роль у формуванні та поповненні словникового складу сучасної англійської мови виконують такі механізми, як акронімізація та аббревіація. Як уважають лінгвісти, зазначені механізми використовують не тільки скорочення, але й об'єднання скорочених складових в єдине ціле. У дослідженні ми виокремлюємо *акронім* як нову форму одиниці синтаксичного рівня, що утворилася шляхом ініціального скорочення найменших власних назв, що несуть смислове навантаження. Прикладами цього можуть слугувати наступні інноваційні одиниці переважно сфери комп'ютерних технологій: A3 (Anywhere, Anywhere, Anytime) – в будь де/будь коли/; ADR (Address) – адреса; AEAP (As Early As Possible) – як можна раніше; AFK (Away From Keyboard) – відійшов від комп'ютера; ASAP (As Soon As Possible) – як можна швидше; Aight (All right) – все в порядку та інші. Поряд із акронімізацією мовного процесу в сучасній анг-

лійській мові виділяється *абрєвіація* як ще один засіб збагачення та економізації неокорпусу англійської мови. Отже, *абрєвіація* – це спосіб словотворення за якого інноваційні одиниці утворюються шляхом відділення перших літер кожного слова, словосполучення, фрази або виразу і подальшого їх злиття. За результатами дослідження, ці два процеси словотворення властиві всім сферам життєдіяльності людини. Наведемо приклади абрєвіації 2K1 (an abbreviation for the year 2001, also: Y2K1); W2K (Shortened form of Windows 2000, a new operating system from Microsoft); *duppie* (a depressed urban professional) та інші.

Помітними видаються зміни на графічному рівні англійської системи, що відображається у формуванні і впровадженні лексичних інновацій шляхом літеро-нумеральних комбінацій. Прикладами такої зміни слугують такі неологізми, як *4 – For, 4Ever, Any1 – Anyone, Xtra, Xpress* тощо.

На структурному рівні дослідження інноваційних одиниць сучасної англійської мови було виявлено засіб конверсії – формування нового позначення із новим змістом за якого утворюється конверсійна модель $N \rightarrow V$, що є найбільш активною у словотворчому процесі.

Останнім засобом словотворення є механізм аналогії, що дає змогу не тільки поглибити розуміння основних тенденцій розвитку всієї мовної системи, але й дослідити інноваційні процеси, які відбуваються у словниковому складі англійської мови. Згідно із завданнями нашого дослідження, інноваційні одиниці ми відносимо до типу *формально-операційної аналогії*. Суть даного процесу полягає в тому, що під час створення нового слова у пізнанні носія даної мови виникає давно сформований та відшліфований практикою механізм породження, що базується на існуванні апробованих суспільством продуктивних та довгочасно наявних у мові словотвірних моделей.

Семантичний аналіз дослідження довів, що певні інноваційні одиниці можуть належати не тільки до одного складника когнітивного сегменту, а до декількох. Наприклад, новоутворення *e-marketing* позначає комерційну діяльність шляхом використання Інтернет ресурсів. Отже, маємо підстави стверджувати, що дана лексична одиниця може належати не тільки до вербального контуру *Internet* когнітивного сегменту

DIGITAL TECHNOLOGIES, однак й до вербального контуру *E-commerce* когнітивного сегменту *ECONOMICS AND BUSINESS*. Таку тенденцію ми пропонуємо номінувати *семіотичною сигнулярністю*, суть якої полягає в тому, що інноваційні одиниці неокорпусу англійської мови можуть розвиватися за непрогнозованим вектором та надавати можливість для дослідження семіотичної асиметрії інноваційних одиниць.

Четвертий етап нашого дослідження передбачав *концептуальний та категорійний аналіз*, результатом яких став розподіл основних когнітивних сегментів, репрезентованих в мовній картині світу на вербальні контури. На початку XXI сторіччя інноваційні мовні процеси на лексико-семантичному рівні найактивніше відбувалися в тих сферах, що перебувають під впливом таких макросоціальних чинників, як інформаційна революція, зміни у соціальному житті людства, економічні перетворення, тероризм та боротьба з ним, проблеми навколишнього середовища [70]. У процесі розгляду та детального аналізу емпіричного матеріалу, зокрема розподілу головних когнітивних сегментів неокорпусу англійської мови, ми дійшли висновку, що базового алгоритму категорійного матеріалу не існує, оскільки кожен когнітивний сегмент має свої особливості. Таким чином, виникає потреба введення терміна математичної логіки – «*лемма*» [8]. Іншими словами, лемма – є первинним логічним судженням, на яке спираються. Таким чином, однією з лемм розвитку сучасної гуманітарної науки, крім глобальної системності та складності систем життєдіяльності та функціонування людського пізнання, є апріорна нелінійність та неконгурентність розвитку складних конструктів. Під час вивчення трансформації зовнішньої оболонки мовної картини світу, не можливо вивести один єдиний лінійний механізм трансформацій у цих напрямках, оскільки система розвивається нелінійно.

Отже, розвиток неокорпусу англійської мови свідчить про постійну динаміку інноваційних одиниць, які вербалізуються у лексико-семантичних групах певних складників когнітивних сегментів. Таким чином, розглянувши методику та етапи дослідження можна стверджувати, що словниковий склад розвивається нелінійно, динамічно й підлягає трансформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. Курс лекций по английской филологии / Н.Н. Болдырев. – Тамбов : 2 – е из-во, стер. – 2001. – С. 22-23.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая ; пер. с англ. – М. : Рус. слов., 1996. – 411 с.
3. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття англо-український словник / Ю. А. Зацний, А. В. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 360 с.
4. Зацний Ю. А. Сучасний англійський світ і збагачення словникового складу : моногр. / Ю. А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
5. Ковбасюк Л.А., Романова Н.В. Навчально-методичний посібник. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести / Л.А. Ковбасюк, Н.В. Романова. – Херсон. – 2008. – 96с.
6. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира / Е. С. Кубрякова // Роль человеческого фактора в языке : язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 141–172.
7. Лихачев Д. С. Заметки о русском : моногр. / Д. С. Лихачев. – 2-е изд., доп. – М. : Сов. Россия, 1984. – 62 с.
8. Turner M. Reading minds: The study of English in the age of cognitivescience. / M. Turner. – N. Y. : Princeton, 1991. – P. 1–9.

REFERENCES

1. Boldyirev N.N. Kognitivnaya semantika. Kurs lektsiy po angliyskoy filologii / N.N. Boldyirev. – Tambov : 2 – e iz-vo, ster. – 2001. – S. 22-23.
2. Vezhbtskaya A. Yazyik. Kultura. Poznanie / A. Vezhbtskaya

- ; per. s angl. – M. : Rus. slov., 1996. – 411 s.
3. Zatsniy Yu. A. Innovatsiyi u slovnikovomu skladI angliyskoYi movi pochatku HHI stolIttya anglo-ukraYinskiy slovnik / Yu. A. Zatsniy, A. V. Yankov. – VInnitsya : Nova Kniga, 2008. – 360 s.
 4. Zatsniy Yu. A. Suchasniy anglo-movniy svIt I zbagachennya slovnikovogo skladu : monogr. / Yu. A. Zatsniy. – LvIv : PAIS, 2007. – 228 s.
 5. Kovbasyuk L.A., Romanova N.V. Navchalno-metodichniy posIbnik. Suchasni IIngvIstichniI teorIYi: lektsIynI, praktichniI, samostIynI modulI ta testi / L.A. Kovbasyuk, N.V. Romanova. – Herson. – 2008. – 96s.
 6. Kubryakova E.S. Rol slovoobrazovaniya v formirovanii yazyikovoy kartinyi mira / E. S. Kubryakova // Rol che-lovecheskogo faktora v yazyike : yazyik i kartina mira. - M. : Nauka, 1988. - S. 141–172.
 7. Lihachev D. S. Zametki o russkom : monogr. / D. S. Lihachev. – 2-e izd., dop. – M. : Sov. Rossiya, 1984. – 62 s.
 8. Turner M. Reading minds: The study of English in the age of cognitivescience. / M. Turner. – N. Y. : Princeton, 1991. – P. 1–9.

Analysis and methods of innovative units in the American newspaper discourse

Y. G. Fedorova

Abstract. This article focuses on the analysis and research methods of innovative units in the American newspaper discourse. Development of Modern English housing indicates constant innovation dynamics lingual units, which are updated in lexical-semantic groups of certain components of cognitive segments. Thus, having considered the methodology and stages of research can state that the vocabulary of developing nonlinear, dynamic and subject to transformation.

Keywords: *language innovations, American newspaper discourse.*

Анализ и методы исследования инновационных единиц в американском газетном дискурсе

Ю. Г. Федорова

Аннотация. В данной статье основное внимание уделяется методам анализа и исследования инновационных подразделений в американской газете дискурса. Развитие современного английского жилья показывает постоянные инновационной динамики лингвальных единиц, которые обновляются в лексико-семантических групп некоторых компонентов когнитивных сегментов. Таким образом, рассмотрев методологию и этапы исследования можно утверждать, что словарный запас развития нелинейной, динамичной и подлежит преобразованию.

Ключевые слова: *языковые инновации, американский газетный дискурс.*

Засоби реалізації персуазивного впливу у політичному дискурсі (на матеріалі передвиборчих програм П. О. Порошенка, Ю. В. Тимошенка, В. Ф. Януковича)

Д. Д. Харитонова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
*Corresponding author. E-mail: darjakharytonova@gmail.com

Paper received 11.01.17; Accepted for publication 20.01.17.

Анотація. У рамках статті політична комунікація розглянута як засіб створення «ідеальної» дійсності, яка б відповідала тим чи тим політичним цілям. Розглянуто передвиборчі програми кандидатів (П. Порошенко, Ю. Тимошенко, В. Януковича) на посаду Президента України, які були проаналізовані з точки зору персуазивних засобів впливу на аудиторію. Визначено способи їх реалізації на синтаксичному та графічному рівнях.

Ключові слова: політична лінгвістика, маніпуляція, персуазія, передвиборча програма, засоби персуазивного впливу.

Глобалізаційні процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві, щільно пов'язані із політичною діяльністю, котра не може відбуватися без процесів політичної комунікації. На сьогодні в Україні, що стала на шлях тотальних соціально-економічних та політичних змін, питання дослідження політичного дискурсу постають особливо гостро.

Об'єктом нашого дослідження виступатимуть лінгвістичні виміри політичної комунікації, мовні іпостасі взаємодії влади і суспільства. **Предметом** у рамках цієї статті є вербалізатори персуазивного впливу, які використовуються певним політиком із метою впливу на фокусну аудиторію. **Мета** полягає у класифікації засобів персуазивного впливу. **Матеріалом** статті слугують тексти передвиборчих програм українських політиків (П. О. Порошенко, Ю. В. Тимошенко, В. Ф. Януковича), які балотувалися на посаду Президента України у 2004 та 2014 рр.

У сучасній науці політичну комунікацію прийнято описувати у рамках політичної лінгвістики, яка має на меті аналіз не тільки актуальних аспектів взаємодії мов у політичній сфері, але й дослідження взаємодії влади і суспільства. До розв'язання проблем політичної лінгвістики зверталися такі науковці, як Т. А. ван Дейк, Р. Барт, В. Клемперер, Р. Водак, У. Ліппман тощо. В україністиці дослідженню політичного дискурсу присвятили увагу Ф. С.Бацевич, Н. В. Кондратенко, О. О.Селіванова, Л. О. Ставицька, Л. Л. Славова, Н. В. Петлюченко та ін.

Мова у рамках політичної лінгвістики розглядається не лише як інструмент опису тих або інших політичних явищ, а й як чинник активного впливу на політичний процес шляхом формування ціннісних настанов і стереотипів поведінки у цільовій аудиторії [8, с. 49 – 50].

Фактично за допомогою політичного дискурсу в соціумі формуються й закріплюються певні «замовні» ідеї, судження й оцінки, що сприяє перетворенню останнього на вагомий інструмент маніпулятивного впливу, який найчастіше реалізується за допомогою певного «шифру» у промовах та передвиборчих програмах політичних діячів.

На думку Т. ван Дейка, маніпуляція – це здійснення впливу на підсвідомість адресата через дискурс (текст). Іншими словами, маніпулятори примушують вірити в те, що відповідає їх устремлінням, але водночас може суперечити інтересам об'єктів маніпуля-

ції [15]. Політична ж маніпуляція впроваджує у свідомість прихований зміст як об'єктивну інформацію, формуючи таким чином необхідний маніпуляторам напрямок думок в адресата [3, с. 221].

Одним із жанрів політичного дискурсу, на рівні з інавгураційними, політичними промовами, новорічними зверненнями, політичними програмами, політичними слоганами, інтерв'ю тощо, є передвиборча програма. Розглянемо передвиборчі програми кандидатів у Президенти України В. В. Януковича, Ю. О. Тимошенко та П. О. Порошенка в період президентських перегонів у 2004 та 2014 рр.

Для вдалого ведення маніпуляції має бути створена «фальшива дійсність» за Г. Шиллером, але так, щоби її присутність була не помітною [13]. Така фальшива дійсність виникає не лише в текстах політичного, але й мас-медійного дискурсу, оскільки все, що написано журналістами, репрезентує заангажоване суб'єктивне ставлення до певних політичних подій. Як зазначає І. О. Голубовська, створення ілюзорної дійсності відбувається на основі принципу зниження критичного сприйняття з боку адресата: «Реальний, суперечливий, складний світ замінюється яскравою картинкою, у котрій вже наявні готові шаблони розв'язання проблем і надання оцінок політичним і соціальним подіям. Хаотизація значень, підміна смислів і фрагментизація досвіду деформує свідомість адресата інформації, робить неможливим генерувати адекватні картини дійсності» [4, с. 293]. Саме така фальшива дійсність і створюється за допомогою певних засобів персуазивного впливу, які широко використовуються у різних жанрах політичного дискурсу. До них належать антитеза, паралелізм, градація, анафора, епіфора, риторичні оклики, риторичні запитання, апокриза, використання лапок і цитації тощо. Розглянемо це детальніше у рамках жанру передвиборчої програми.

На рівні синтаксису в усіх трьох передвиборчих програмах представлені **риторичні оклики**, що функціонують як підзаголовки розділів передвиборчих програм і як вкраплення у текст: «**ЧАС ВСТАНОВИТИ СПРАВЕДЛИВІСТЬ!**» [11]; «**Жити вільно!**» [9]; «**Жити безбідно!**» [9]; «**Жити чесно!**» [9]; «**Жити безпечно!**» [9]; «**Я прагну бути президентом заможних громадян, які самі будують свою демократичну, сильну Державу, мають гідні умови для життя та праці! І ми це зробимо!**» [14]; «**Я син України і прагну, щоб члени нашої великої родини**

жили і творили у гуманному Суспільстві рівних можливостей, захищених законом! І ми таке суспільство побудуємо!» [14]; «Ми досягнемо високого рівня економічної свободи та конкурентоспроможності!» [14]; «Завжди з людьми і все для людей! Тільки так ми досягнемо заможності кожної родини та найвищих стандартів якості життя у своєму домі – нашій рідній Україні!» [14]. У вищевказаних мікродискурсах, з одного боку, містяться програмні заяви, відображається декларування намірів, із визначенням мети та політичної позиції, а з іншого, згорнені до слоганів змісти виформовують образ удаваного світлого майбутнього у разі обрання претендента на посаду Президента.

Переконання виражається риторичними окликами, які мають на меті привернення уваги, акцентуації, у них об'єктивно-логічне значення відсувається на другий план, а емоційне є ключовим, вони можуть виражати думку емпатично [12, с. 138]. Варто звернути увагу на те, що деякі риторичні оклики виділені **жирним шрифтом**, оскільки саме вони несуть у собі навантаження найбільшої семантичної значущості у суцільному тексті, завдяки чому можна легко встановити ступінь вагомості елементів інформації, які складають текст.

Градація у передвиборних промовах виконує не просто функцію нанизання інформації, а реалізується так, щоб кожен наступний або попередній (від цього залежить вид градації – низхідний чи висхідний) елемент мав більшу вагу в семантичному й емоційно-експресивному плані від «опорного»: «Громадяни України різної мови, віри, соціального походження, регіону проживання і національності — силою незламності свого духу, мужністю та самопожертвою здолали кримінальну диктатуру» [11]; «Провести люстрацію і притягти до відповідальності суддів, прокурорів, працівників міліції, всіх посадовців, причетних до політичних переслідувань, порушень прав людини, неправосудних рішень Європейського суду з прав людини та до корупції» [11]; «Вірю, що спільними зусиллями, терпінням і важкою працею, єдністю та силою духу ми зможемо захистити нашу країну, відновити її економічну могутність, вплив та авторитет» [11]; «Зміцнення обороноздатності країни має стати загальнонаціональною справою, ділом окремих громадян та кожного» [9]; «Збільшимо фінансування наукових досліджень та державну підтримку процесів "наука — нові технології — промислове впровадження"» [14]; «Розвинемо конкуренцію, надійно захистимо права власності громадянина, підприємця, територіальної громади, держави» [14]. За допомогою градації висловлюється певного роду обіцянка, спроба переконати адресантів у твердому рішенні зробити щось саме так, а не інакше.

Використання **риторичних запитань** і **апокризи** характерне лише для передвиборчої програми П. О. Порошенка і зустрічається поодинокі: «Настав час дати чітку відповідь, що значить для нас «жити по-новому?»» [9]; «І хоча управління економічними процесами належить до компетенції Уряду, Президент як гарант Конституції, прав і свобод зобов'язаний створити умови для вільної інноваційної економіки

та соціальної справедливості. Що для цього треба? Реформувати правоохоронну систему... Антимонопольний комітет має стати ключовим економічним регулятором... Зняти «корупційний податок» на економіку» [9]; «Але ми втрачаємо можливості й досі пасемо задніх. Чому? Тому що на відміну від нас країни Центральної та Східної Європи будують економіку вільної конкуренції, нових ідей, ділової ініціативи, наполегливої праці, постійного самовдосконалення» [9]. Персуазія виражається через риторичне питання, оскільки останнє несе семантичне навантаження емоційно посиленого твердження/заперечення та формує позитивне/негативне судження, – в нашому випадку позитивне ставлення [6, с. 592]. Натомість апокриза допомагає встановити контакт із адресантом через елемент комунікативності, пожвавлює виклад, логічно упорядковує текст [2, с. 136]. Вона сприяє схиленню адресатів до потрібних адресантам думок про те, що є «правильним», «хорошим», «діючим» на відміну від того, що таким не є.

Функціонування **ампліфікації** з точки зору персуазії має на меті висвітлення описуваного якомога повніше, в усіх його проявах і ракурсах: «За довгий час незаконного політичного ув'язнення я ще більше утвердилася в тому, що **справедливість, захист прав людини, її життя та здоров'я** мають стати безумовною цінністю» [11]; «Провести люстрацію і притягти до відповідальності суддів, прокурорів, працівників міліції, всіх посадовців, причетних до політичних переслідувань, порушень прав людини, неправосудних рішень, невиконання рішень Європейського суду з прав людини та до корупції» [11]; «Волелюбний, сильний духом, працьовитий народ України на шляху незалежності та демократії подолав гостру системну кризу, досяг високих темпів економічного зростання і здійснює найскладніші соціальні та політичні перетворення» [14]. Введення ампліфікації у текст передвиборчих програм, з одного боку, сприяє розкриттю психологічного настрою автора, але з іншого, цей засіб персуазії реалізує вплив саме на психоемоційну сферу особистості у фокусній аудиторії.

У тексті передвиборчої програми графіка також відіграє значну впливову роль на сприйняття інформації, оскільки вона спрямована на досягнення максимального ступеня переконання в ході політичної комунікації. Виділяють такі функції графічних елементів: прагматичну (привернення уваги адресата чи виділення комунікативно значущих елементів), компресію інформації, створення емоційно-оцінних, естетичних і функціонально-стилістичних конотацій [1, с. 84].

За допомогою **лапок** у текстах передвиборчих програм виражається персуазія, оскільки вони (лапки) засвідчують прагматичний «портрет» мовця, його ставлення до названого та розуміння його комунікативних намірів. Саме так досягається експлікація тих авторських смислів, які автор політичного тексту намагається донести до споживача інформації: «Суто графічний характер лапок особливо яскраво виявляється у випадках, коли вони передають ті чи інші особливості висловлювання, які не отримують вираження чи не є досить чітко виражаними в усному мовленні. Лексичні одиниці, взяті у лапки, у певному сенсі знаходяться під контролем мовця, який, нама-

гаючись досягти того, щоб його правильно зрозуміли, захищає себе від «перешкод» правильної інтерпретації, від неправильного тлумачення адресатом смислу повідомлення, підкреслює наявність певних супутніх значень [1, с. 85]. Тут фактично маємо зіткнення двох лексичних значень: прямого номінативного та переносного, що «грає» на утворення цілісного смислу повідомлення на рівні абзацу або мікротексту: «Започаткування підприємництва стане простою процедурою, захищеною від бюрократичної тяганини та здириства. Реєстрація та отримання дозволів за принципом "єдиного офісу" стане загальним правилом» [14]; «Ті, хто розриває Україну на "західних" та "східних", "цирих" та "штучних" українців, шукає ворогів усередині держави та наплює їй за кордоном, повинні зрозуміти, що їх пора минула» [14]; «Зняти «корупційний податок» на економіку. Соціально відповідальний бізнес має платити податки до бюджету, а не хабарі окремим чиновникам. Кількість податків слід скоротити, ставки – зменшити, всі офшори – перекрити» [9]; «Громади на місцях отримають більше прав і грошей на реалізацію повноважень. Виконавча влада в областях належатиме не призначеним згори «губернаторам», а виконкомам, сформованих облрадами, обраними людьми» [9]; «Настав час дати чітку відповідь, що значить для нас «жити по-новому»» [9]; «Відкрити по всій країні мережу «універсамів адмінпослуг», щоб громадянин в одному місці, в зручний для себе час, без черг та хабарів міг отримати пакет адміністративних послуг від держави» [11]. Всі слова, що взяті у лапки, номінують «чуже» з точки зору нерозуміння або неприйняття цього українським суспільством. Наприклад, західні/східні, ширі/штучні, губернатори, жити по-новому тощо підтекстно обумовлюють семантикоціннісні параметри опозиції на кшталт: «властиве», «характерне», «притаманне» – «стороннє», «далеке», «неприйнятне». Все це реалізується в якості прагматичного протистояння елементів політичної діяльності [10, с. 176].

Варто наголосити на тому, що політики у своїх передвиборчих програмах вдаються і до використання лапок у значення **цитаті**, тобто введення чужої цитати до свого тексту без зазначення того, хто є її авто-

ром. Такий засіб персуазивного впливу має на меті наблизити адресатів повідомлення до мовця, змінити їх думки у певному напрямку за допомогою прецедентних загальновідомих висловів діячів літератури, культури, мистецтва. Зокрема, це є характерною ознакою для передвиборчої програми П. О. Порошенка, в якій використовуються цитати з творів Т. Г. Шевченка, висловлення Наполеона I Бонапарта, латинські речення: «До кінця ж терміну моїх повноважень розраховую добути необхідних політичних рішень з боку ЄС та розпочати переговори про повноцінне членство України в Європейському Союзі, щоб жити в «сім'ї вольній, новій». ЄС для нас не ціль, а інструмент, щоб змінити країну і запровадити в ній європейські стандарти» [9]; «Керуючись заповітом «і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь», ретельно вивчив і обов'язково використаю позитивні досягнення країн Балтії, Польщі, Чехії, Словенії, Словаччини, Грузії» [9]; «Планую істотне, в разі і порядки, збільшення витрат на відновлення, модернізацію та посилення Збройних Сил та інших структур, від яких залежить захист від зовнішньої агресії. Історія вчить: «хто не хоче годувати свою армію, той годує чужу» або «хочеш миру – готуйся до війни»» [9]. Вище наведена цитата використовується як свідомо емоційно заангажована тактика звернення до авторитетів, згідно з модусом використання якої «чуже» має лише підтвердити «своє». Такі прецедентні тексти використовуються, з одного боку, з метою аргументативного підкріплення своєї політичної позиції, а з іншого боку, вони допомагають політику стати ближчим до аудиторії в цілому, тобто є реалізаторами явища інтимізації.

Висновки. Таким чином, у текстах передвиборчих програм кандидатів на посаду Президента України актуалізується стратегія персуазивності, а інформація подається у такий спосіб, щоб структура тексту якомога ефективніше відповідала логічності, аргументативності, а значить, і переконливості викладу. Цьому сприяють насамперед розглянуті засоби персуазивного впливу на рівні синтаксису і графіки, оскільки саме на цих ділянках вплив на свідомість і підсвідомість аудиторії набирає найбільшої сили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волощук І. І. Графічні способи маркування іронії (на матеріалі англійської художньої прози) / І. І. Волощук // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – С. 84 – 87. – Серія філологічні науки. Мовознавство.
2. Григор'єв О. М. Ідіости́ль Миколи Хвильового (на матеріалі публіцистичних текстів): дис. на здобуття наук. ст. канд. філол. н. спеціальність 10.02.01 – українська мова / О. М. Григор'єв. – К., 2016. – 250 с.
3. Гронская Н. Э. Языковые механизмы манипулирования массовым политическим сознанием / Н. Э. Гронская // Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. – 2003. – № 1. – С. 220 – 231.
4. Голубовська І. О. Політичний дискурс як інструмент конструювання гіперреальності / І. О. Голубовська // Studia Linguistica: збірник наукових праць. – 2016. – Вип. 9. – С. 291 – 298.
5. Колесов В. В. Древняя Русь: наследие в слове. Мир человека / В. В. Колесов. – Санкт-Петербург, СПб.: Филол. факультет Санкт-Петербургского государственного университета, 2000. – 326 с.
6. Культура русской речи: энциклопедический словарь – справочник / [по общ. руков. Л. Ю. Иванова, А. П. Сквородникова, Е. Н. Шираева]. – М.: Наука, 2003. – 837 с.
7. Михайловская В. Н. Графическое маркирование как признак семантического осложненного слова в художественной речи / В. Н. Михайловская, В. И. Чепурных // Семантика слова и предложения: сб. науч. трудов. – Л.: Лен. гос. педин-т им. А. И. Герцена, 1985. – С. 119 – 126.
8. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики: монографія / Л. П. Нагорна. – К.: Світогляд, 2005. – 315 с.
9. Порошенко П. О. Передвиборна програма кандидата на пост Президента України П. Порошенка [Електронний ресурс] / П. О. Порошенко – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/vp2014/wp009pt021f01=134pt001f01=702.doc>

10. Соломина В. В. Особенности реализации оппозиции «свой – чужой» в различных видах дискурсов / В. В. Соломина // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. – Том 1, № 3. – 2014. – С. 176 – 182.
11. Тимошенко Ю. В. Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Ю.Тимошенко. [Электронный ресурс] / Ю. В. Тимошенко. – Режим доступа: <http://www.cvk.gov.ua/vp2014/wp009pt021f01=133pt001f01=702.doc>
12. Тимченко С. П. Порівняльна стилістика німецької та української мов. – Вінниця, Нова книга, 2006. – 238 с.
13. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием [Электронный ресурс] / Герберт Шиллер. – М.: Мысль, 1980. – 326 с. – (Электронная библиотека по философии). – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000947/st000.shtml>.
14. Янукович В. Ф. Передвиборча програма кандидата на пост президента України В. Януковича [Електронний ресурс] / В. Ф. Янукович. – Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/news/2004/07/12/3001102/>
15. Dijk van T.A. Discourse, knowledge, power and politics. Towards Critical Epistemic Discourse Analysis [Electronic resource] / Teun A. van Dijk. – Cited 2011. – 13 June. – Mode of access: <http://www.discourse.org/UnpublishedArticles/Discourse>.

REFERENCES

1. Voloschuk I.I. Graphically Marked Methods of Irony (Based on the English Art Prose) / I.I. Voloschuk // Scientific Notes of Gogol NSU, 2012. – P. 84 – 87. – Series Philology.Linguistics.
2. Grygorjev O. M. Idiostyle of Mykolu Khvylovogo (Based on the Journalistic Texts): Thesis for Obtaining Ph. D. Degree, speciality10.02.01 – Ukrainian / O. M. Grygorjev. – K., 2016. – 250 p.
3. Gronskaia N. E. Linguistics Mechanisms of Mass Political Mind Manipulation / N. E. Gronskaia // Herald of Lobachevsky State University of Nizhni Novgorod. – 2003. – № 1. – P. 220 – 231.
4. Golubovska I. O. Political Discourse as an Instrument of Hyperreality Construction / I. O. Golubovska // Studia Linguistica: Collection of Scientific Articles. – 2016. – Vol. 9. – P. 291 – 298.
5. Kolesov V. V. Ancient Rus: Heritage in Word. World of Human / V. V. Kolesov. – St. Petersburg, SPB.: Faculty of Philology St. Petersburg University, 2000. – 326 p.
6. Culture of the Russian Language: Encyclopaedic Dictionary – Manual / [under the Leadership of L. U. Ivanova, A. P. Skovorodnikova, E.N. Schuraeva]. – M.: Sceince, 2003. – 837 p.
7. Mykhailovskaja V. N. Graphically Marked Elements as the Sign of Semantic Complicated Word in Artworks / V. N. Mykhailovskaja, V. I. Chepurnykh // Word and sentence semantics: Collection of Scientific Articles. – L.: Gertsen Leningrad State Education University, 1985. – P. 119 – 126.
8. Nagorna L. P. JI. Political Language and Language Policy: Diapason of Possibilities of Political Linguistics: monograph / L. P. Nagorna. – K.: Svitoglag, 2005. – 315 p.
9. Poroschenko P. O. Election Program of Presidential Candidate of Ukraine by P. Poroschenko [Electronic resource] / P. O. Poroschenko. – Mode of access: <http://www.cvk.gov.ua/vp2014/wp009pt021f01=134pt001f01=702.doc>
10. Solomyina V. V. Peculiarity of Realization Opposition «Own – Strange» in Different Types of Discourses / V. V. Solomyina // Herald of Pushkin Leningrad State University. – Volume 1, № 3. – 2014. – P. 176 – 182.
11. Tymoschenko J. V. Election Program of Presidential Candidate of Ukraine by J. Tymoschenko. [Electronic resource] / J. V. Tymoschenko. – Mode of access: <http://www.cvk.gov.ua/vp2014/wp009pt021f01=133pt001f01=702.doc>
12. Tymchenko E. P. Comparative Stylistics of the Germany and the Ukrainian Languages. – Vinnytsia, New book, 2006. – 238 p.
13. Schiller G. Mind Managers [Electronic resource] / Gerbert Schiller. – M.: Mysl, 1980. – 326 p. – (Electronic library on philosophy). – Mode of access: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000947/st000.shtml>.
14. Janukovych V. F. Election Program of Presidential Candidate of Ukraine by V. Janukovych [Electronic resource] / V. F. Janukovych. – Mode of access: <http://www.pravda.com.ua/news/2004/07/12/3001102/>

Means of Persuasive Influence Realization in Political Discourse (based on the Election Programs of P. Poroschenko, J. Tymoschenko, V. Janukovych)

D. D. Kharytonova

Abstract. The article is devoted to the political communication, which is showed as a mean of creation of «ideal» reality, which is supposed to correspond to these or those political goals. Election programs of presidential candidates (P. Poroschenko, J. Tymoschenko, V. Janukovych) are examined and analyzed in the way how persuasive influence might make impact on the focus audience. Much attention is paid to the means of persuasive influence implementation on syntactical and graphic levels.

Key words: *political communication, manipulation, persuasiveness, election program, means of persuasive influence.*

Средства реализации персуазивного влияния в политическом дискурсе (на материале предвыборных программ П. Порошенко, Ю. Тимошенко, В. Януковича)

Д. Д. Харитонова

Аннотация. В рамках данной статьи политическая коммуникация рассматривается как средство создания «идеальной» действительности, которая б отвечала тем или иным политическим целям. Рассмотрены предвыборные программы кандидатов (П. Порошенко, Ю. Тимошенко, В. Януковича) на пост Президента Украины, которые были проанализированы с точки зрения использования персуазивных средств воздействия на аудиторию. Определены способы их представления на синтаксическом и графическом уровнях.

Ключевые слова: *политическая коммуникация, манипуляция, персуазия, предвыборная программа, средства персуазивного воздействия.*

Epistolary text in the context of text linguistics

E. V. Kholodniak

H.S. Skovoroda Kharkov National Pedagogical University
Corresponding author. E-mail: elenakholodniak@yandex.ua

Paper received 16.01.17; Accepted for publication 25.01.17.

Abstract. This article considers epistolary text as one of the types of text. This type of the text has all the system of general text categories such as cohesion, coherence, wholeness, openness, completeness and so on. But at the same time epistolary text also possesses some special text categories such as dialogization, address, implicity, communicativeness and some other specific peculiarities which are revealed in the article.

Keywords: *epistolary text, text categories, structure, functions.*

Introduction. Research of the texts belonging to various functional styles and genres, held in text linguistics initiated the tendency for their meaning, semantic and structure investigation.

Epistolary text (letter) is a part of the sum of objects which are the subject of text linguistics research and which refer to epistolary genre texts. The lasts show the elements of some or simultaneously several functional styles depending on author's communicative aims, addresser's and addressee's social statuses and field of use.

Brief review of publications on the subject. Epistolary texts have always been of many linguists' focus of attention. The analysis of theoretical resources revealed that previous epistolary text studies dealt mainly with lexical structure (I.A. Ivanchuk, A.V. Kurianovich and so on), syntactical peculiarities (A.I. Sumkina), stylistic originality (A.S. Grigorieva, T.P. Zorina, L.N. Ketsba), linguo-pragmatic features (T.V. Kovaliova) and some communicative aspects (N.I. Belunova, N.A. Kovaliova).

But the object of research turned out to be so multifaceted that cognition of its essential features can be hardly considered as completed. This fact stipulates the topicality of our research.

Objective. The objective of the article is to determine the characteristic features of the epistolary text as a type of text in general and to reveal its specific peculiarities.

Materials and methods. The materials for the research are the theoretical works devoted to epistolary text study and the epistolary texts themselves which make up a Ukrainian encyclopaedic scientist of the XIXth century M.A. Maksimovich's epistolary heritage in which the letters depending on author's communicative aim, character of communicants' relations and field of use can be correlated with different functional styles.

The main methods of this research are descriptive, typological, functional and systemic, structural and semantic ones but some related methods of communicative linguistics and pragmatic linguistics are also used in this work.

Results and discussion. Letter (epistolary text) is a unit of communication characterized by its written character. Besides, epistolary text shows in this regard its own originality.

Being a written form of communication epistolary text has all the features of monologue. First of all it means the use of special literary vocabulary, extended sentences, and its logical sequence and completeness.

At the same time epistolary text exposes some features of dialogue. Firstly, epistolary communication presupposes

feedback. When an addressee writes back, he or she becomes an addresser and vice versa. Secondly, each letter can be considered as a separate line in a dialogue which takes place in indefinite time and space within the exchange of letters with some addressee. Thirdly, epistolary text contains initiative and answering lines which are dependent and have incomplete meaning that is typical for dialogue. Besides, there is topical continuity between some letters within the exchange of letters.

Thus, epistolary text contains both monologue and dialogue features. So the neutralization of opposition between monologue and dialogue takes place in this case. This fact makes epistolary text possible to hold a special place among other types of written texts. This type of texts can be identified as a marginal one which actually is a kind of distant mono-dialogue combining the features of written and oral speech.

As a pragmatic, psychological and speech formation epistolary text as any other type of the text has a system of text categories.

Among text categories which are the most frequently defined by linguists, epistolary text is characterized by the following: cohesion which is the linking within a text that holds it together and coherence which ensures meaning continuity between text extracts; wholeness; openness; completeness and so on (I.P. Galperin, M.B. Hrapchenko). At the same time in our opinion some more categories must be mentioned as dominant for this type of the text.

Firstly, the category of dialogization can be referred as one of them. N.I. Belunova while studying the texts of creative intellectuals' friendly letters of the late XIXth – the first quarter of XXth century marked the category of dialogization as a dominant one of epistolary text, 'as its main purpose and function is communicative function which has two-sided character "addresser – addressee" and it is the most highly showed itself in exchange of letters' [3, p. 20]. Dialogization of epistolary text is connected with such a genre feature as existence of communicative and pragmatic axis 'I – You' which provides text with the hierarchy of linguistic means marking addresser and addressee. N.I. Belunova defines dialogization 'as marking of dialogization in written speech reflecting its two-sided character (addresser – addressee) fulfilled with a system of syntactic addresser means ('I – Sphere') and a system of syntactic addressee means ('You – Sphere') representing the fact of person-centered character of communication' [3, p. 36].

An integral feature of epistolary text is its addressee orientation, in other words modeling of addressee's reaction by the author. O.P. Vorobiova undertook the detailed analysis of the mentioned text characteristics in her doctoral thesis and named it as 'address'. The category of address is defined by the scientists as 'a certain characteristic of text as a verbal unit which represents the idea and knowledge about an expected addressee and peculiarities of his or her interpretation activity' [4, p. 9].

Judging by the definition address reflects not only the content parameter of text (its focus on an addressee), but as L.A. Aznabayeva mentioned it also has an influence on speech forms, in particular making author take into account social, educational, professional, personality related and other addressee's parameters [2, p. 314]. Therefore address is one of the leading text categories of epistolary genre text which defines peculiarity of its content, composition, stylistic and functional characteristics.

Sharing O.Yu. Podyapolskaya's opinion we recognize the category of implicity as one of dominant categories. In scientist's opinion implicit furnishing of information in epistolary text is the result of epistolary communication intimacy and reflects orientation on a personal addressee which has the same background knowledge (presupposition) as an addresser. It allows omitting certain information in a text which is sometimes surplus without any harm for right understanding of the written [6, p. 47-48].

Implicity in epistolary text is realized with the process of information compensation which is made with the use of proper names (sometimes shortened to just one letter), nicknames; mentioning some facts and notions without clarifying them; making allusions; answering questions put in communication partners' letters without mentioning them previously; usage of various kinds of responding lines.

On text level information compression is realized with the help of implicatums. Implicatums are defined by O.Yu. Podyapolskaya as 'text components containing implicit information as a result of divergence between what is verbally expressed on surface, explicit text level and what is meant implicitly and can be reconstructed by virtue of presuppositions' [6, p. 49].

As O.Yu. Podyapolskaya mentioned, the set and the character of presuppositions which underlie the communication by means of epistolary texts are formed under several factors which are influenced by the orientation on a particular letter addressee. Among these factors are:

1) the duration of acquaintance between addresser and addressee (including direct communication of correspondents), that, for example, determines the amount of everyday presuppositions which are common for correspondents;

2) the role of exchange of letters in the process of communication between addresser and addressee, i.e. whether the exchange of letters is a base of correspondents' communication or it's just a part of communication;

3) the duration and regularity of exchange of letters that determine the prevalence of textual presuppositions in letters [6, p. 52-53].

In addition the leading place in the system of text categories of epistolary text is taken by the category of communicativeness. It was found out that communicativeness as a text category in general and as a category of episto-

lary text in particular is a language realization of the unity of a purpose of communication and linguistic means of its achievement in certain speech conditions predetermined by speech genres (G.I. Bubnova, N.K. Garbovski, M.A. Pirogova).

However, realization of mentioned categories in text expanse is featured due to content, communicative and structural integrity between text units regardless dominant position of some text categories.

In our opinion it is reasonable to regard supra-segmental unit as the main structural unit of epistolary text as it is easily singled out of the text both semantically and formally. Proceeding from this approach it must be mentioned that epistolary text is characterized by frequent usage of two-parts supra-segmental units (without endings or introductions). It can be explained with epistolary genre's peculiarities such as interruptible ideas, skipping from one topic to another, author's tendency to provide an addressee as complete as possible with different information, author's individual style. All of them influence supra-segmental unit's and epistolary text's structures. In this respects letters correlated with colloquial and publicistic styles can be taken as a model, because here supra-segmental units are more structurally diversified than supra-segmental units of letters correlated with official and scientific styles where the margins of supra-segmental units and the text itself frequently coincide and often have three-parts composition.

Examining the structure of epistolary text it is impossible to avoid the study of composition, as analyzing letters a lot of researchers appeal just to this notion.

A.A. Akishyna and N.I. Formanovskaya single out three compositional parts of a letter: 1) introduction (greeting); 2) information part 3) ending (saying goodbye) [1, p. 3]. At the same time the scientists mention that filling of semantic parts depends on the type of a letter and its correlation with a certain style.

The analysis of every separate communicative object presupposes its functions implementation which at the same time with other parameters reflects the essence of phenomena.

Almost all the researchers, using different terminology, single out communicative, phatic (function of contact), informative (function of information transfer), appealing (function of influence) functions (N.I. Belunova [3, p. 51-52]; N.A. Kovaliova [5, p. 73-74] and others).

In our opinion the leading function of epistolary text is communicative one in which phatic function (function of setting, keeping and breaking a contact), informative function (function of information transfer) and also appealing function (function of influence) are realized.

Every mentioned function can be overlapped with emotional function (function of expressing author's feelings), evaluative function (function of evaluation), aesthetic function (function of aesthetic feelings reference) or etiquette function (function of speech etiquette realization) depending on addresser's pragmatic purpose and field of use.

Conclusion. Summing up the above mentioned we can make a conclusion that epistolary text is one of text types which is characterized by general text features as well as specific ones:

- letter is a kind of 'mono-dialogue' showing both written and oral speech features;
- epistolary text has a system of general text categories (coherence, cohesion, wholeness, openness, completeness and so on) which are typical for texts of different functional styles and genres and also has special categories (dialogization, address, implicitness, communicativeness) which are dominant for this type of texts;
- letter is conventional, it means established by traditions and time structural and semantic integrity of compositional elements;
- the leading function of epistolary text is communicative one which presupposes a certain set of derivative

functions: phatic, informative, appealing, emotional, evaluative, aesthetic, etiquette ones. They prevail depending on pragmatic purpose and field of use.

This research does not solve all the problems of epistolary text studies. Being one of the means of communication, epistolary text can be studied not only in text linguistics, but also within the theory of communication where text is considered as dynamic phenomenon; and taking into account situational context and purposes of communication play the dominant role. In our opinion such an approach let us deeply understand epistolary text essential characteristics.

ЛИТЕРАТУРА

1. Акишина А.А., Формановская Н.И. Этикет русского письма / А.А. Акишина, Н.И. Формановская. – М.: Русский язык, 1989. – 191 с.
2. Азнабаева Л.А. Категория адресата в речи и в языке / Л.А. Азнабаева // Germanika. Slavika. Turkika. – Уфа: Изд-во Башкир.ун-та, 2000. – С. 310-316.
3. Белунова Н.И. Текст дружеского письма творческой интеллигенции конца XIX-первой четверти XX в. как объект лингвистического исследования (коммуникативный аспект): дисс. ... док.филол. наук: 10.02.01 / Белунова Нина Иосифовна. – СПб., 2000. – 475 с.
4. Воробьева О.П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста (одноязычная и межъязыковая коммуникация): дис. ... док.филол. наук: 10.02.19 / Воробьева Ольга Петровна – М., 1993. – 382 с.
5. Ковалёва Н.А. Русское частное письмо XIX века (Коммуникация. Жанр. Речевая структура): дис. ... док. филол. наук: 10.02.01 / Ковалева Наталья Анатольевна. – М., 2002. – 537 с.
6. Подъяпольская О.Ю. Типология адресованности в текстах эпистолярного жанра (на материале писем Ф. Кафки): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Подъяпольская Ольга Юрьевна – Челябинск, – 2004. – 193 с.

REFERENCES

1. Akishyna A.A., Formanovskaya N.I. Etiquette of Russian Letter / A.A. Akishyna, N.I. Formanovskaya. – M.: Russian Language, 1989. – 191 p.
2. Aznabayeva L.A. Category of Addressee in Speech and Language / L.A. Aznabayeva // Germanika. Slavika. Turkika. – Ufa: Bashkir University Press, 2000. – P. 310-316.
3. Belunova N.I. Texts of Creative Intellectuals' Friendly Letters of the Late XIXth – the First Quarter of XXth Century as an Object of Linguistic Research (Communicative Aspect): Doctoral Thesis: 10.02.01 / Belunova Nina Iosifovna. – SPb., 2000. – 475 p.
4. Vorobiova O.P. Linguistic Aspects of Address in Fiction Text (One-language and Inter-language Communication): Doctoral Thesis: 10.02.19 / Vorobiova Olga Petrovna. – M., 1993. – 382 p.
5. Kovaliova N.A. Russian Private Letters of the XIXth Century (Communication. Genre. Speech Structure): Doctoral Thesis: 10.02.01 / Kovaliova Natalia Anatolievna. – M., 2002. – 537 p.
6. Podyapolskaya O.Yu. Typology of Address in Epistolary Genre Texts (on the Material of F. Kafka's Letters): Ph.D. Thesis: 10.02.19 / Podyapolskaya Olga Yurievna. – Chelyabinsk, - 2004. – 193 p.

Эпистолярный текст в аспекте лингвистики текста

Е. В. Холодняк

Аннотация. В статье эпистолярный текст рассматривается как один из типов текста, которому присуща система таких общетекстовых категорий, как связность, цельность, открытость, законченность и др., а также выявляются такие специфические текстовые категории как диалогизация, адресованность, имплицитность, коммуникативность и другие существенные особенности, характерные для текста именно этого типа.

Ключевые слова: эпистолярный текст, текстовые категории, структура, функции.

Імпліцитний та експліцитний підходи у процесі вивчення граматики англійської мови

I. В. Козаченко

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
Переяслав-Хмельницький, Україна
Corresponding author. E-mail: koza4enko2012@yandex.ru

Paper received 23.01.17; Accepted for publication 29.01.17.

Анотація: Статтю присвячено дослідженню ефективності та доцільності використання імпліцитного та експліцитного підходів у процесі вивчення граматики іноземної мови. Охарактеризовано сутність понять «підхід», «імпліцитний підхід», «експліцитний підхід». Визначено основні методи даних підходів. Визначено характерні відмінності між імпліцитним та експліцитним підходами. З'ясовано, що для експліцитного підходу вивчення граматичних основ англійської мови характерним є засвоєння граматики на основі правил, а в основі імпліцитного – практичне вивчення, не знаючи правил. Приділяється увага поясненню основних методів – індуктивного, дедуктивного, структурний та комунікативний.

Ключові слова: підхід, імпліцитний підхід, експліцитний підхід, індуктивний метод, комунікативний метод, індуктивний метод, дедуктивний метод, викладання.

Короткий огляд публікацій по темі. В останні десятиріччя спостерігається зростання інтересу до дослідження імпліцитного та експліцитного підходів, їх властивостей та ознак, а також значення при вивченні граматики англійської мови. Проблеми оволодіння знаннями граматики в іншомовному спілкуванні відомі вітчизняні і зарубіжні дослідники, а саме П. Гурвіч, Ю. Пассов, Н. Склярєнко, Л. Черноватий, J. Allen, J. Harmer, J. Isenberg та інші. До з'ясування сутності імпліцитного та експліцитного навчання також зверталася британська дослідниця Р. Картсон, французький лінгвіст Ф. Реканатті. Також у процесі вивчення

Мета статті – дослідити ефективність та доцільність використання імпліцитного та експліцитного підходів, виявити недоліки та переваги їх використання у вивченні граматики англійської мови.

Матеріали та методи. Впродовж останніх десятиліть до основ дослідження імпліцитного та експліцитного підходів зверталися В. Беляєв, П. Бех, І. Бім, Т. Єналієва, Я. Колкер, С. Ніколаєва, Ф. Щукін, О. Шапов, Dai Man-chun, R. DeKeyser, R. De Graff, С. Doughty, R. Ellis, К. Нечт та багато інших. Це свідчить про важливість цього явища й зацікавленість, яку воно викликає через складність семантичного складу та неоднорідність способів реалізації в мові й мовленні. Сфера досліджень зосереджена на вивченні іншомовної граматики, але результати виявилися суперечливими. На основі даних досліджень варто визначити основні недоліки і переваги даних підходів, а також з'ясувати, до якого з цих підходів варто звертатися при вивченні граматики англійської мови.

Результати та їх обговорення. Сучасний процес вивчення чи викладання англійської мови у вищих навчальних закладах спонукає викладачів до більш детального вивчення основ вивчення практичної граматики та більш широкого дослідження підходів щодо вивчення та засвоєння основ граматичних правил. Значна частина досліджень зосереджена на використанні граматики в іншомовному спілкуванні. У нинішньому столітті виникла зацікавленість до психології, що в свою чергу дало поштовх до дослідження основ засвоєння рідної та іноземної мов.

Особливо цінними і популярними є об'єднання декількох дисциплін. Це дозволяє розглядати методику викладання іноземних мов з різних сторін. Психолінг-

вістики стала однією з наук, яка поєднує в собі і психологію, і лінгвістику. Оскільки, як відомо, вивчення іноземної мови не можливе без врахування психологічних особливостей як викладачів так і студентів.

Оволодіти основами граматичних знань можливо лише у практичному вживанні співрозмовниками, адже граматичні структури і правила є дуже важливими в усній та письмовій комунікації. На відміну від минулих часів, коли грамика вивчалася як грамично-перекладний метод, то на даний момент вивчається у поєднанні з мовленням. у процесі оволодіння грамики мета ставиться не лише на тому, щоб знати грамичні правила, а також на умінні використовувати ці правила на практиці та у процесі спілкування.

У процесі вивчення грамики використовуються мовні, умовно-мовленнєві, мовленнєві вправи. Мовні вправи використовуються здебільшого на початковому етапі, умовно-мовленнєві на подальшому етапі і направлені на їх використання у природних ситуаціях, мовленнєві або дійсні застосовуються для повторення відповідної інформації, що була вивчена на занятті у процесі комунікації у різних типах мовлення. Ці вправи виконуються у процесі навчального спілкування і сприяють опрацюванню говоріння, письма, аудіювання, лексичних та фонетичних навичок [3. С. 131- 133].

При вивченні грамики англійської мови потрібно залучати студентів до використання даних граматичних правил у різних ситуаціях: розповідних, питальних та спонукальних речень; основних часових форм дієслова (теперішній, минулий, майбутній); принципи синтаксичної будови англійської мови; неособові форми дієслова, означені і неозначені артикли та інші. Тільки в реальних комунікативних ситуаціях правильно засвоюються основні правила грамики, лексика, а також удосконалюється вимова. Тому увага викладача має бути зосереджена на співставленні фонетики, грамики, лексики, аудіювання і письма із мовленням. Таким чином це сприятиме кращому розумінню, сприйманню та запам'ятовуванню основних форм, змісту і запобіганню помилок [9].

Навчання англійської мови у вищих навчальних закладах визначається як система, функціонування якої обумовлюється багатьма чинниками. Навчальна діяльність має організовуватися таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії поєднані з мовленнєвим

матеріалом для вирішення як комунікативних, так і граматичних завдань. До основних чинників можна віднести особливості соціального замовлення на сучасному етапі розвитку світу, цілі навчання та виховання, принципи і зміст навчання іноземних мов та інші. Існує вагома кількість підходів, за допомогою яких можна з'ясувати систему навчання іноземної мови.

Термін «підхід» означає загальну вихідну концептуальну позицію, що є вирішальною у процесі розгляду і визначенні інших підпорядкованих йому концептуальних положень. По-іншому «підхід» означає стратегію навчання. У довідниках термін «підхід» означає думку або погляд, з боку якого вивчається об'єкт, а також як напрям у науці [4. с. 238].

Г. Строганова стверджує, що «підходом» є як світоглядна категорія, пов'язана із суспільними настановами суб'єктів навчання як носіїв певного типу свідомості, а також як системна організація процесу передавання та засвоєння знань [5. с. 173-179].

Отже, підхід – це світоглядна категорія, що означає думку або погляд, що пов'язана із настановами осіб, що навчаються, а також процес передавання та засвоєння поданої інформації.

Для того, щоб не виникали труднощі при визначенні значення і вживання граматичного правила використовують імпліцитний та експліцитний підходи. Значення імпліцитного та експліцитного підходів у вивченні граматики не лише англійської мови, а й загалом, є однією з спірних проблем у галузі лінгвістики.

Обидва підходи дуже важливі для досягнення досконалості у володінні іноземної мови. Знання за експліцитним підходом затримуються в пам'яті, сприятливі до заучування і відтворюються за вимоги конкретної мовленнєвої в залежності від часових форм ситуацій. В основі даного підходу лежить традиційний механізм. За імпліцитним підходом вивчення є процедурним та інтуїтивним. Отримані знання за імпліцитним підходом визнані найбільш важливими для людини. У сучасній психології у процесі визначення даних підходів увага зосереджується на відсутність або присутність свідомих дій як остаточної дії. Експліцитні знання і вивчення граматики можуть допомогти сприянню імпліцитних знань.

Отже, характерним для експліцитного підходу є засвоєння граматики на основі правил, а для імпліцитного – вивчення граматики практично, не знаючи правил.

Експліцитний підхід зосереджується на поясненні правил і в його межах виділяється два методи: дедуктивний та індуктивний. При застосуванні індуктивного методу в практиці навчання студенти мають формулювати правило на основі аналізу нового граматичного явища, його утворення і застосування. Такий спосіб сприяє кращому запам'ятовуванню, самостійності та здогадки студентів. Індуктивний метод вимагає переходу від окремих прикладів до правил. Подальше вивчення відбувається шляхом порівняння його перекладу на рідну мову. Після цього формується правило і виконуються вправи. Позитивним у індуктивному методі є вивчення граматичного матеріалу у мовному контексті та розвиток здогадки у студентів,

самостійності. Мінусом є те, що це займає багато часу, а помилкове визначене правило сприятиме помилкам при спілкуванні [4. с. 238].

Дедуктивний метод є більш поширеним і включає в себе вивчення граматики від правила до практики. Тобто граMATика вивчається у процесі взаємодії правил та прикладів, виконання вправ на підстановку, розкриття дужок, перефразування речень, пошук та виправлення помилок. Мовленнєва практика супроводжується вправами на переклад. До переваг дедуктивного методу можна віднести використання його у самостійній роботі студентами, що буде сприяти автономії. Недоліком є відпрацювання структур на однотипних реченнях за межами активної лексики. [10].

Формування граматичних навичок при експліцитному підході можна розділити на три етапи: пояснення правил, опрацювання мовленнєвих основ, використання граматики у різноманітних ситуаціях при спілкуванні. Хоча ці етапи можуть і не використовуватися по черзі, можуть змінювати свою послідовність – мінятися місцями, можуть повторюватися, адже іноді граMATика потребує повторення для кращого подальшого розуміння правил і структур. Важливо, щоб граматичні явища вивчалися шляхом поєднання як лексичного так і граматичного матеріалу, тренувальні вправи мають включати в себе комунікативний характер. Це сприятиме кращому запам'ятовуванню та формуванню комунікативної компетенції.

При використанні експліцитного підходу студенту надаються групові знання з граматики, що забезпечує володіння основними структурами мови. Він буде більш доступний для студентів з логічним мисленням

На відміну від експліцитного підходу, імпліцитний підхід не передбачає пояснення правил і здебільшого використовується на початковому вивченні граматики англійської мови. Імпліцитний підхід включає також два методи навчання: структурний і комунікативний. Відповідно до структурного методу навчання реалізується шляхом механічного оволодіння мовленнєвим основам та загальними фразами, у процесі якого використовується аудіювання в поєднанні з граматичною функцією, їх індивідуальне повторення, виконання вправ у парах та діалог з кількома граматичними структурами. Основною позитивною оцінкою цього методу можна назвати частоту повторення дій, що сприяє автоматизованому використанню граматичної конструкції у процесі спілкування. Основним недоліком даного методу науковці вважають механічний характер виконання вправ, спричиняє швидку втомлюваність і зниження зацікавленості до навчання [7].

Щодо комунікативного методу, то він користується великою популярністю на даний момент. Він розроблений Ю. Пассовим і зосереджений на вивченні іноземної мови у процесі спілкування. Мета даного методу – оволодіння граматичними навичками, що спрямовані на їх практичне застосування. Вправи виконуються шляхом утворення мовленнєвих ситуацій, тобто обов'язково має бути присутнє комунікативне завдання. У процесі застосування даного методу співвідносяться комунікативне висловлювання з діяльністю людини. Шляхом використання різноманітних мовленнєвих ситуацій процес навчання стає ціка-

вішим для студентів. Даний метод є достатньо ефективним, але вчитель має докласти значних зусиль та часу для того, щоб створити різноманітні мовленнєві цікаві ситуації, що стимулюватимуть іншомовне спілкування [9. с. 279].

Не зважаючи на те, що ця проблема не є єдиною темою стосовно дискусій щодо підходів вивчення іноземних мов, все ж імпліцитний та експліцитний підхід на сьогодні залишаються найбільш актуальними. У процесі вивчення граматики англійської мови, можна визначити, що студенту слід повторювати правила, поєднуючи їх з вправами, після того, як їх пояснить викладач; автоматичне засвоєння матеріалу, шляхом пошуку інформації; активно використовувати отримані знання у процесі спілкування.

Отже, можна зробити висновки, що при застосуванні експліцитного підходу, увага зосереджена на застосуванні граматичних правил, що не допомагає студенту швидко і без проблем проаналізувати і обробити інформацію. А при застосуванні імпліцитного

підходу у вивченні граматики передбачається засвоєння інформації завдяки аналізу та обробки. Для досягнення відповідного результату при використанні імпліцитного підходу варто докласти значних старань. Хоча описані вище підходи мають багато позитивних ознак і є важливими при вивченні граматики, але, в свою чергу, мають і свої недоліки. Відповідно від вибору підходу чи методу буде залежати результативність навчального процесу. Досить доречно використовувати поєднання цих методів у практичній діяльності та створювати сприятливі умови для студентів у процесі засвоєння інформації щодо граматичних правил та сприятиме формуванню граматичних навичок і розуміння того, як їх потрібно правильно використовувати у процесі спілкування. У перспективах майбутніх досліджень доречно детальніше розглянути застосування даних підходів та методів, що входять в їх основу, у більш ширшому значенні та поєднанні їх на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багдасарян В. Проблема имплицитного (логико-методологический анализ) / В. Багдасарян. – Ереван, 1983. – 198 с.
2. Долинин К. Имплицитное содержание высказывания. Интерпретация текста / К. Долинин. – М.: Академия, 2007. – 124 с.
3. Кузнецова В. Традиционные подходы обучения грамматике иностранного языка / В. Кузнецова // Альманах современной науки и образования. –2012. –№ 9. –С.131–133
4. Соловова Е. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс. Пособие для педвузов и учителей / Е. Соловова. – М.: Астрель, 2008. – 238с.
5. Строганова Г. Концептуальні підходи до засвоєння української мови іноземними студентами / Г. Строганова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. –2008. –Вип.3. –С.173–179.
6. Gleason H. Among the New Words / H. Gleason, M. Melancon // American Speech. – Vol. 78. – #3. Fall, 2003. – P. 331-342.
7. Harald C. Grammatical Processing in Language Learners / C. Harald, C. Felser // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://docs.google.com/file/d/0B0Fiyy0BSp9FUC04S3BySV9OQlk/edit?usp=sharing>.
8. Martin Pickering / Eye movements and semantic composition / M. Pickering // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://files.nyu.edu/bm1/public/AMLAP-chapter.pdf>.
9. Read J. Assessing Vocabulary / J. Read // – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 279 p.
10. Vinciane G. First and third-person approaches in implicit learning research / G. Vinciane // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://srsc.ulb.ac.be/axcWWW/papers/pdf/06-CC.pdf>.

REFERENCES

1. Bahdasarian V. The problem of implicit (logic and methodology analyze) / V. Bandasarian. – Erevan, 1983. – 198p.
2. Dolinin K. Implicit content of utterance. Interpretation of a text / K. Dolinin. – М.: Acadamy, 2007. – 174p.
3. Kuznetsova V. Traditional approaches of studying foreign grammar / V. Kuznetsova // Almanac of modern science and education: № 9. – 2012. – P. 131-133.
4. Solovova E. Methodology of studying foreign languages: basic course. Book for pedagogical universities and teachers / E. Solovova // Astrel AST. – М, 2008. – 238p.
5. Stroganova G. Concept approaches for adoption Ukrainian language by foreign students / G. Stroganova // Theory and practice of teaching Ukrainian language as foreign, 2008. – Ed. 3. – P. 173-179.

Implicit and explicit approaches in the process of learning English grammar

I. V. Kozachenko

Abstract: The article is dedicated to study the effectiveness and feasibility of using implicit and explicit approaches in the study of foreign language grammar. The nature concepts «approach», «implicit approach», «explicit approach» are characterized. The main methods of these approaches are defined. Characteristic differences between implicit and explicit approaches are defined. It was found that with using explicit approach of studying English the basis is learning characteristic rules but for the implicit – is practical study without knowing rules. Attention is drawn to explaining the basic methods – inductive, deductive, structural and communicative.

Keywords: approach, implicit approach, explicit approach, inductive method, communicative method, inductive method, deductive method, teaching.

Имплицитный и эксплицитный подходы в процессе изучения грамматики английского языка

И. В. Козаченко

Аннотация: Статья посвящена исследованию эффективности и целесообразности использования имплицитного и эксплицитного подходов в процессе изучения грамматики иностранного языка. Охарактеризованы сущность понятий «подход», «имплицитный подход», «эксплицитный подход». Определены основные методы данных подходов. Определены характерные различия между имплицитным и эксплицитным подходами. Установлено, что для эксплицитного подхода изучения грамматических основ английского языка характерно усвоение грамматики на основе правил, а в основе имплицитно - практическое изучение, не зная правил. Уделяется внимание объяснению основных методов - индуктивного, дедуктивного, структурного и коммуникативного.

Ключевые слова: подход, имплицитный подход, эксплицитный подход, индуктивный метод, коммуникативный метод, дедуктивный метод, преподавание.

Найменування дорогоцінних металів у творі Плінія Старшого «*Historia naturalis*»: лінгвокультурологічний аспект

О. Г. Пилипів, А. Д. Липецький

Львівський національний університет ім. І. Франка, м. Львів, Україна

Paper received 05.01.17; Accepted for publication 15.01.17.

Анотація. У статті розглядаються лексичні засоби вираження поняття «дорогоцінні метали» у творі письменника-енциклопедиста I ст. н.е. Плінія Старшого «*Historia naturalis*», розкриваються їх семантичні особливості.

Ключові слова: лексична одиниця, тематична група, лексико-семантичний аналіз, найменування дорогоцінних металів, античне мистецтво.

Вступ. Сучасна лінгвістика значну увагу приділила дослідженню зв'язків мови і культури народу, формуванню мовної картини світу, яка відображає історичне існування носіїв мови, їх матеріальну і духовну культуру. Як влучно відзначив В. Телія, «культура — це своєрідна історична пам'ять народу. І мова, завдяки її кумулятивній функції, зберігає її, забезпечуючи діалог поколінь не тільки з минулого в теперішнє, але й з теперішнього в майбутнє» [8, с. 226]. Носіями культурної пам'яті народу є і найменування дорогоцінних металів.

Стислий огляд публікацій за темою. Теоретичним підґрунтям нашого дослідження стали праці таких вітчизняних та закордонних мовознавців, як Н. Алефіренко, Д. Шмельов, Ю. Апресян, А. Вежбицька, В. Виноградов, В. Гак, В. Карасик, Ю. Караулов, Е. Кубрякова, Ю. Степанов, З. Тарланов, В. Телія, В. Топоров, Ф. Філін та ін. Фундаментальною працею для нашого дослідження вважаємо працю Ф. Філіна, в якій обґрунтовано положення про те, що весь словниково-семантичний запас мови можна розділити на лексико-семантичні групи слів, які утворюють лексико-семантичну систему мови [9, с. 530].

Сучасні лінгвісти досліджували різноманітні тематичні групи лексики: назви посуду в сучасній літературній мові (Н. П'яст), ювелірні прикраси в англійській мові (О. Цобенко), рослинний світ в німецькій мові (Н. Козак), мистецтво у сучасній російській мові (А. Акулова), «*money*» в англійській мові (С. Geană), однак лексика на позначення дорогоцінних металів у латинській мові ще не була об'єктом спеціального дослідження.

«*Historia naturalis*» Плінія – цінне надбання людства, перша енциклопедія природи, у якій автор торкається найрізноманітніших речей. Багато століть твір слугував для європейців важливим джерелом знань про матеріальний світ та історію античного мистецтва. Про значимість цієї праці свідчать численні переклади різними мовами світу, зокрема, англійською (Philemon Holland, H. Rackham, W.H.S. Jones, D.E. Eichholz); французькою (H. Zehnacker в серії «Collection Budé»), російською у частині природних копалин (В. Севергін), мистецтва (Б. Варнеке), (Г. Таронян) тощо. Вона з часу виходу є постійним джерелом роздумів та досліджень науковців різних галузей знання. Темі мистецтва та використання металів, зокрема, частково присвячені дослідження Isager J. (1991); Healy John F. (1999), Jones, R. F. J., Bird, D. G. (1972), Rolf C.A. Rothlander (2000), Carey S.

(2006), мові твору Плінія — дослідження Pinkster H. (2005).

Мета статті полягає у комплексному лінгвістичному дослідженні тематичної групи найменувань дорогоцінних металів та виявлення особливостей їх функціонування у широкому контексті античного мистецтва та культури.

Об'єкт дослідження — лексика на позначення дорогоцінних металів та їх сплавів у 33-37 книгах твору Плінія Старшого «*Historia naturalis*».

Актуальність теми зумовлена потребою всебічного аналізу лексики твору Плінія Старшого «*Historia naturalis*», що відкриває нові перспективи для виявлення лексико-семантичних особливостей найменувань на позначення поняття «мистецтво» та визначення їх ролі у мовній картині світу.

Наукова новизна даної статті полягає в тому, що у ній вперше проведено комплексний лінгвістичний аналіз номінацій на позначення поняття «дорогоцінні метали» у творі Плінія Старшого «*Historia naturalis*» в етимологічному, семантичному та культурологічному аспектах в контексті специфіки номінацій та функціонування лексики античного мистецтва в цілому. Наше дослідження допоможе відповісти на питання, яку роль відіграв цей сегмент лексики у світобаченні римлянина, історії латинської мови, античної культури та подальшій європейській культурі.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження слугували положення про основну роль мови як засобу спілкування, про системний характер мови, елементи та рівні якого тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені, про історичний характер мовних процесів, про тісний зв'язок мови і культури.

У нашому дослідженні лексичної системи мови і місця в ній лексико-тематичної підгрупи «дорогоцінні метали» вихідним є визначення лексики як системи і лексико-семантичної групи як «об'єднання значень слів, які містять конкретні поняття, що різняться ступенем виявлення якості, ознаки, дії і протиставленими якостями ознаки, дії, предмета, явища» [7, с. 54]. При виділенні лексико-семантичних (тематичних) груп номенів застосовується семантико-логічний критерій, в основу якого покладено принцип ідентифікації, запропонований Ш. Баллі [3, с. 128].

Назви дорогоцінних металів, які є об'єктом нашого дослідження, визнаються нами як лексико-тематична група у рамках ширшого поняття «*ars*» (мистецтво), в основі виділення якої лежать смислові зв'язки між словами за лексичними значеннями, оскільки лексика на позначення дорогоцінних металів має широке за-

стосування у мистецтві, зокрема у ювелірній справі, архітектурі, техніці. Латинські назви дорогоцінних металів — це універсальна ЛТГ, яка є фрагментом мовної картини світу.

За античною традицією термін *ars* (мистецтво) має значно ширше поняття, ніж його художній еквівалент і називає будь-яку сферу діяльності людини, що потребує майстерності. А отже, до мистецтва в античні часи зараховувалися різні ремесла і науки. Мистецтво — це не лише картини художників, пам'ятки архітектури, а й предмети побуту, які, окрім практичного значення, приносять естетичне задоволення.

З точки зору мистецтва, найважливішими є книги з 33 по 37, які містять інформацію про метали. Пліній описує усе, що було відомо на той час про властивості, умови видобування, місцезнаходження, методи обробки та застосування металів у мистецтві, дає інформацію про технологію виготовлення золота, про лиття статуй з міді та бронзи, висловлює міркування про дорогоцінні камені. Інтерполяцією у рамках викладу геологічної будови є вкраплення історико-художнього характеру.

Результати та їх обговорення. Слово «*metallum*» походить від грецьк. *μέταλλον* (*μεταλλεύω* — копати, добувати з землі золото чи срібло), що має значення «шахта, кар'єр, рудник», у латинському словнику Й. Х. Дворецького [5, с. 1081] подається як багатозначне: метал, мінерал, рудник. Пліній, розповідаючи про срібло, висуває власне припущення щодо походження слова «*metallum*»: «І де б не знаходили одну жилу, іншу згодом знаходили неподалік. Насправді це також трапляється у випадку майже кожного металу, і враховуючи це, здається, що слово "метали" вживали греки» (XXXIII, 96). Можна припустити, що грецьке *μέταλλα* цілком могло виникнути з *μετ' ἄλλα* (один за одним).

Лексема «*metallum*» зустрічається у Плінія (книгах 33-37) 54 рази. На початку 33-ї книги (XXXIII, 1) він повідомляє про важливість металів у житті людини: *Metalla nunc ipsaeque opes et rerum pretia dicuntur* (Тепер мова йтиме про метали, у яких і є саме багатство, і в яких виражена цінність речей). Він змальовує історію розвитку гірництва, розглядаючи його як великий подвиг людини (XXXIII, 70), водночас порушуючи філософську проблему доцільності вилучення людиною корисних копалин, стверджував, що «перша людина, яка одягла золото на пальці, здійснила жахливий злочин проти людського життя» (XXXIII, 8).

З античних часів мерехтливий блиск золота породжував людську жадібність, ставав причиною воєн. Заслугує на увагу ремарка Плінія стосовно моральної оцінки золота: «О, якби воно могло бути зовсім вигнане з життя!» Ще в давні часи золотистий колір металу асоціювався у свідомості людей з кольором сонця. Слово *Aurum*, на думку А. Вальде [11, с. 77], є раннім італійським запозиченням (**ausom* до кореня **aus-*, світити, сяяти), його можна зіставити з давньоримським *Auroga* або *Ausosa* (ранкова зоря, світанок). У словнику має значення «золото, золоті вироби (прикраси, зброя, монети, золоті персні, гроші)». У Плінія вживається 157 разів. Зокрема, ми дізнаємося про те, що в античні часи із золота карбували монети. Пліній пише: «Наступний злочин був вчинений лю-

диною, яка першою викарбувала денарій із золота, проте, хто це був — невідомо» (XXXIII, 42).

Зате відомо, що перші золоті монети були викарбувані лідійцями. Монети з чистого золота карбували в роки правління лідійського царя Креза, тому і називалися вони крезеїди. Але згодом, зважаючи на м'якість цього дорогоцінного металу, до нього часто додавали якусь частину срібла (XXXIII, 80). Римський монетний двір знаходився в храмі Юнони Монети, звідки й походить саме слово «монета».

Золото, яке не змінює своїх властивостей (XXXIII, 59), стало символом вічності, показником добробуту і символом влади. Правителі Греції і Риму дуже шанували цей дорогоцінний метал. Із нього створювали ювелірні вироби, дорогоцінний посуд, декор озброєнь та культових предметів, карбували монети великого номіналу. У Стародавньому Римі золото стало основою фінансової системи держави та засобом накопичення багатств. Ювелірні прикраси не лише підкреслювали красу власника, але й вказували на його соціальний статус. Знамениті римські полководці і імператори використовували золото навіть в одязі (XXXIII, 62).

У 33 книзі Пліній пише про золоті ювелірні вироби, зокрема про персні (*anuli, unguli, symboli*), які у Римі було дозволено носити лише найпочеснішим громадянам: «Очевидно, що навіть римські сенатори, довгий час не носили золотих пернів, оскільки їх давали від імені держави тільки тим, кого відправляли послом до іноземних народів (XXXIII, 11). А вже у II ст. н.е. носити золоті персні забороняли лише рабам».

У Римі, як відмічає Пліній, золотий перстень (*anulus aureus*) спочатку був відмітним рисою сенаторів і вершників. У творі є згадка про те, що на мизинці лівої руки носили величезний позолочений перстень (*anulum grandem subauratum*), а на безіменному — справжній золотий (*anulum aureum*). З-поміж прикрас Пліній виділяє золоту буллу (*bulla aurea*) — медальйон, що складався з двох випуклих металевих пластинок, з'єднаних між собою. Її носили на шиї триумфатори і діти повноправних громадян; а діти вільновідпущеників могли носити лише *bulla scortea* — шкіряну буллу (XXXIII, 10).

Ще у Плінія є згадка про етрусський золотий вінок (*corona ex auro Etrusca*). Як відомо, триумфатора спочатку увінчували триумфальним лавровим вінком, згодом був доданий золотий, так званий етрусський вінок. Раб, який стояв позаду триумфатора, тримав над його головою золотий вінок (XXXIII, 11), композиція якого складалася із золотистого дубового листя, золотих стрічок та дорогоцінного каміння. Пліній, посилаючись на «Іліаду» Гомера, згадує також про золоті прикраси для волосся (*crinibus aurum inplexum*) (XXXIII, 13).

Мистецтво виготовляти з золота найтонші листки для створення різноманітних декоративних ефектів відомо давно. Пліній пише, що з однієї унції золота виходить 750 квадратних листків шириною в чотири пальці (XXXIII, 61). Листочки золота використовували для декору дерев'яних рельєфів, прикраси інтер'єрів палаців і храмів, дорогих меблів.

Як видно з енциклопедії Плінія, із золота виготовляли статуї (*statua aurea*): «Кажуть, що перша золота

статуя з суцільного металу, яку називають «олосфіратос» (від грецьк. *holosphyratos*), була споруджена в храмі Анаїтїди» (XXXIII, 82-83). Іноді з метою економії статуї лише золотили (*inaurāre*) або оббивали золотими листочками (*brattea aurea*).

Аналіз вищевказаних книг твору «*Historia naturalis*» показав, що золото широко застосовували при виготовленні посуду: підносів (*fercula*), кубків (*scyphi*), чаш (*calices*). Людям подобалося карбувати на чашах сценки еротичного характеру і пити з непростийних зображень (XXXIII, 4). Довідуємося, що римський імператор Калігула співтрапезникам роздавав хліб і закуски на чистому золоті, а палац імператора Нерона так і називався «Золотий».

Пліній також повідомляє про карбування (*signāre, caelāre*) золотих монет. Римський ауреус (*aureus*) вперше був викарбуваний в 218-217 рр. до н.е. На лицевій стороні зображувався «Дволикий Янус», а на зворотному — полонений між двома римлянами і напис «Roma».

У праці «*Historia naturalis*» автор подає ретельний опис експертизи золотих виробів, методику аналізу золота, визначення концентрації золота за питомою вагою.

Золото, як свідчить Пліній, в чистому виді без домішок зустрічається рідко. Про слав золота і срібла Пліній пише у XXXIII книзі: *Ubicumque quinta argenti portio est, electrum vocatur. Fit et cura electrum argento addito.* — «Всюди, де пропорція срібла складає п'яту частину, такий мінерал називають електрумом».

Лексема **electrum** (грецьк. ἤλεκτρον, англ. *electrum*; нім. *Elektrum*) у Плінія Старшого зустрічається 21 раз і має двояке значення: природний або штучний сплав золота і срібла (XXXIII книжка) та бурштин (XXXVII книжка). Залежно від співвідношення цих двох дорогоцінних металів у його складі, колір сплаву може варіюватися від золотисто-жовтого до срібно-білого. Вважали, що він названий так тому, що своїм світло-жовтим кольором нагадував бурштин, який Гомер і Гесїод також називали електроном. Але, оскільки цей сплав був відомий раніше за бурштин, то, ймовірно, навпаки: бурштин отримав свою назву завдяки колірній подібності зі сплавом золота зі сріблом.

Пліній пише, що електрум займав вагоме місце, про що свідчить Гомер, описуючи палац Менелая, сяючий золотом, електрумом, сріблом і слоною кістю: *Vetuste et electro auctoritas Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit* (XXXIII, 81). Особливістю електрума є те, що він блищить яскравіше за срібло при штучному освітленні (XXXIII, 81).

Іншим дорогоцінним металом, який згадується у Плінія, є срібло. Латинська назва срібла **argentum** (англ. *Silver*, франц. *Argent*, нім. *Silber*) зустрічається у Плінія 123 рази. Вона походить від санскр. «*аргенос*» (і.-с. *arg — ясний) і у словнику Й. Х. Дворецького має значення «срібло, срібні вироби». Назва, мабуть, пов'язана з кольором цього металу; походить від грецького «*ἄργυρος*» — білий, блискучий. Мовознавці вважають, що романські назви срібла є грецького походження. До речі, у французькій мові назва срібла *argent* означає також гроші.

З твору Плінія дізнаємося, що римляни надавали перевагу сріблу, а не золоту (XXXIII, 51). На його думку, карбуванням по золоту ніхто не прославився, а по сріблу — багато (XXXIII, 154).

Срібло знайшло в античному світі, як видно з праці Плінія, різноманітне застосування. З нього виготовляли різноманітні предмети: прикраси, ювелірні вироби (намисто, персні), вази, посуд, фурнітуру для одягу і навіть для дверей, тонкі аркуші і фольгу, якими покривали дерев'яні предмети. До завоювань царя Пірра римський народ не використовував карбування срібла (XXXIII, 42). Пліній повідомляє, що карбування срібних монет використовувалось з 485 року від заснування міста (XXXIII, 44).

Срібло в античному світі успішно використовували при виготовленні посуду. Автор «*Historia naturalis*» згадує фурнієвський (*Furniana*), клодієвський (*Clodiana*) і грацієвський (*Gratiana*) посуд (*vasa*) зі срібла (XXXIII, 139). Ймовірно, ці назви дані посуду за іменами перших власників майстерень виготовлення посуду.

Цінність срібла зростає завдяки його тьмяності (XXXIII, 131) і Пліній повідомляє про сплав, який сприяє тьмяності срібла, що цілком відповідає складу черневого сплаву (ніелло).

У ході дослідження тексту Плінія, з'ясувалось, що зі срібла виготовляли також статуї, хоча інформації тут мало. Частіше наносили срібну пластинку на бронзові статуетки. Пліній описує, як «божественному Августові» подарували перші відомі срібні статуї. У той же час автор повідомляє, що вже під час тріумфу Помпея Великого була пронесена срібна статуя (*statua Pompeia*) Фарнака, а також Мітридата Евпатора, і колісниця, золоті і срібні (*currus aureus argenteusque*) (XXXIII, 151). В карбуванні по сріблу Пліній кращим називає митця Боета (XXXIV, 84). Цим ремеслом ще займалися Арістон, Лесбоккл, Продор, Піфодік, Полігнот (XXXIV, 85), Посідоній (XXXIV, 91) та ін.

Висновки. Як бачимо з дослідження, лексика на позначення дорогоцінних металів мала широке застосування у мистецтві, зокрема у ювелірній справі, скульптурі, архітектурі, техніці тощо. Плінію були відомі назви дорогоцінних металів **aurum, argentum** та сплаву золота зі сріблом **electrum**. Етимологічний аналіз даної лексики свідчить про те, що *argentum* та *electrum* мають грецьке походження. Латинське походження має слово *aurum*. Усі слова є багатозначними.

З точки зору реалізації словотвірних особливостей найчастотнішими є прикметникові, іменникові та дієслівні деривати, які утворюють навколоядерний простір цієї тематичної групи. До ад'єктивного блоку належать: *aureus, a um (ungulus, anulus, symbolus, bulla, corona, statua, brattea, currus, ferculum, scyphus, calyx, patera, paludamentum), aureolus (anellus), aurarius, a, m (metallum), aurosus, a, um (tellus), argenteus, a, um (statua, currus, vas, fodinum, denarius), argentarius, a, um (metalla, plumbum), argentosus, a, um (aurum)*. До субстантивного блоку належать *aureus, i n (золотий денарій), argenteus, i n (срібний денарій), складні іменники aurifodina (золоті рудники), aurichalcum або orichalcum (жовта мідь або бронза)*. Дієслівний блок представлений дериватами *subauratus, a, um (anulus) — позолочений та inaugare (золотити)*.

Подальше дослідження різних аспектів твору Плінія в контексті мистецтва допоможе з'ясувати інші лінгвістичні особливості мистецької термінології, що

є завданням для наших подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Ф. Теория языка: Введение в общее языкознание: Учеб. пособие для студентов филол. специальностей ун-та. – Волгоград : Перемена, 1998. – 440 с.
2. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика (синонимические средства языка). – М.: Наука, 1974. – 367 с.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М. : ИЛ, 1955. – 416 с.
4. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
5. Дворецкий И. Х. Латинско-Русский словарь. – М., 2005
6. Плиний Старший. Естествознание: Об искусстве. / Перевод с латинского, предисловие и примечания Г. А. Тароняна. — Москва : Ладомир, 1994. — 941 с.
7. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики / Ж. П. Соколовская. – К. : Наукова думка, 1990. – 183 с.
8. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.
9. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Федот Петрович Филин // Езиковедські дослідження в чест на академик Стефан Младенов. – София, 1957. – С. 530
10. Pliny the Elder. Natural History with an English Translation in Ten Volumes by Harris Rackham. — London : The Loeb Classical Library, 1938-1962.
11. Walde, A. Lateinisches Etymologisches Wörterbuch. Bd. 1. A - L. 1965.

REFERENCES

1. Alefirenko N. F. Theory of language. Introduction to general linguistics: study guide for philology students of university. – Volgograd: Change, 1998. – 440 p.
2. Apresyan Y. D. Lexical semantics (synonymic means of language). – М.: Science, 1974. – 367 p.
3. Balli Sh. General linguistics and French points. – М.: IL, 1955. – 416 p.
4. Hanych D. I., Oliynyk I. S. Dictionary of linguistic terms. – К.: Higher School, 1985. – 360 p.
5. Dvoretzky I. Kh. Latin – Russian dictionary. – М., 2005
6. Pliny the Elder. Natural History: About art. / Translated from Latin, foreword and notes by G. A. Taronyan. – М.: Ladomir, 1994. – 941 p.
7. Sokolovskaya Zh. P. Problems of lexical semantics system description. / Zh. P. Sokolovskaya. – К.: Scientific idea, 1990. – 183 p.
8. Teliya V. N. Russian phraseology: semantic, pragmatic and cultural linguistic aspects. – М.: “Languages of Russian culture” School, 1996. – 288 p.
9. Philin F. P. Concerning lexical and semantic groups of words / F. P. Philin // Linguistic studies for an academician Stephan Mladenov. – Sophia, 1957. – P. 530

Names of precious metals in “The Natural History” written by Pliny the Elder: cultural linguistic aspect

Pylypiv O., Lypetskyi A.

Abstract. The article highlights lexical means for expression of “precious metals” notion in “The Natural History” written by a writer and encyclopaedist of I century A.D., Pliny the Elder; it also discovers their semantic features.

Keywords: lexical unit, thematic group, lexical and semantic analysis, names of precious metals, ancient art.

Наименования драгоценных металлов в произведении Плиния Старшего «Historia naturalis»: лингвокультурологический аспект

О. Г. Пыльпив, А. Д. Липецкий

Аннотация. В статье рассматриваются лексические средства выражения понятия «драгоценные металлы» в произведении писателя-энциклопедиста I века н.э. Плиния Старшего «Historia naturalis», раскрываются их семантические особенности.

Ключевые слова: лексическая единица, тематическая группа, лексико-семантический анализ, наименования драгоценных металлов, античное искусство.

Штрихи до портрета автора «Ляменту міщан острозьких 1636 року»

Ю. В. Миненко

Національний університет «Острозька академія», Острог Україна

Paper received 13.01.17; Accepted for publication 20.01.17.

Анотація. У статті розглядається питання автора «Ляменту міщан острозьких 1636 року», останнього твору острозького літературного кола кінця XVI – першої половини XVII ст. У роботі досліджено, якого походження був автор твору, коли міг навчатися в Острозькій академії, чи був це його єдиний твір.

Ключові слова: Острозька академія, автор, острозьке літературне коло, протектор.

Говорячи про історію Острозької академії. XVI – першої половини XVII ст., функціонування довкола неї гуртка науковців та літераторів, в полі зору медієвістів опинялася насамперед постать князя Василя-Костянтина Острозького. Звісно, зі смертю князя активне культурне життя Острога підупало, але цілком не зникло, адже продовжувала діяти і друкарня, й академія. Занепад острозького культурного осередку пов'язаний з іменем онуки князя, доньки Олександра Анни-Алоїзи Ходкевич, а закриття академії стало безпосереднім результатом її політики

«Лямент міщан острозьких» 1636 року є по суті останнім твором острозького літературного кола, яке об'єднує в собі твори, а також авторів, життя і творчість яких так чи інакше були пов'язані з культурним життям Острога останньої чверті XVI – першої половини XVII ст. Текст «Ляменту» відомий на сьогодні за виданням Павла Житецького («Записки Наукового товариства ім. Шевченка, 1903, т. 51») [7, 562]. Твір, з одного боку, ніби підсумовує славетну сторінку історії, говорячи про «славне минуле Острога», з іншого – незалежна позиція автора дозволяє йому підніматися до рівня важливих суспільних узагальнень.

Аналізуючи твір, насамперед хотілося б зупинитися на постаті автора, що заховався за криптонімом М.Н. Про себе наприкінці передмови він скупко зазначає: «Дата з Ровного, з найубогшої школи ...» [7, 259]. Про освіченість автора говорить і В. Шевчук, адже «першу частину твору написано нерівноскладовим віршем, другу – віршем сапфічним, що свідчить: поет десь учивсь у колеґумі і вивчав поетику» [8, 317].

Я. Поліщук приймає як цілком доведене твердження, що перший письменник з Рівного «був вихованцем Острозької академії, адже добре знав ситуацію в місті, де й набув відповідних професійних умінь» [5, 38], хоч прямих свідчень цього і не маємо. Однак цю тезу можемо прийняти як найвірогіднішу, спираючись на цитати з тексту твору. Так, оповідаючи про трагедію, автор зауважує: «Славним, мовлю, ніколись, милим острожаном» [7, 261], а у «Придатку» захоплено виголошує: «О ти Острогу, місто справедливе!» [7, 268]. Далі читаємо:

Ти-сь било хлібом завжди приходневі,
Ти убогому маткою било студентові,
В тобі хто мешкав, нігди не шкодовав,
Хто ся шановав.

Тераз не стуйте ж! на що ж юж приходить!
Снат ся юж на тоє, подобно, заводить,
Жеби сь юже било в нівеч обернено
З ґрунту знищено [7, 268].

Як бачимо, автор з жалем говорить про занепад острозького культурного осередку, доля якого, як і острожан, були йому небайдужі, хоч сам він у місті вже давно не жив, а подію описує за переказами:

Хоть єм на тоє не смотрив очима своіма,
Але еднак довожу людьми цнотливими,

От котрих тую нешасную новину гдим слишав,

Тен лямент во такий способ жалосне й описав [7, 257].

Звернення автора до теми з життя Острога, тобто такий «острозький патріотизм» є ще одним доказом навчання автора в академії, де пройшли його найкращі роки. Тож постає питання про хронологічні межі перебування автора в Острозі.

У творі жодним словом не згадано князя Василя-Костянтина Острозького, який помер у 1608 році. Можна припустити, що автор «Ляменту» навчався пізніше, оскільки однозначно не міг оминати його постаті, якби навчався за життя князя. На відсутності слави роду Острозьких у тексті наголошує і В. Шевчук, щоправда, в дещо іншому аспекті: «Цікаво й те, що тут ані натяком не згадується, що Острозькі – царський український рід, як це чинилося в поезії не раз, ... рід, місія якого була втримувати давні державні традиції українського народу; більше того, Анна-Алоїза подається тут як маріонетка в руках ксьондзів, ... відтак царськість свою цілком утратила і стала маріонеткою в чужих руках» [8, 321]

З іншого боку, у творі немає також важливих фактів часів правління містом Анною-Алоїзою, яка, одружившись у 1620 році з гетьманом Каролом Ходкевичем, дістала право розпоряджатися своїми маєтностями, до яких належала більша частина Острожчини, половина Острога і право опікунства над релігійними інституціями [3, 65].

Стурбовані релігійним фанатизмом княжни та її чоловіка, відомого своєю непримиренністю до православних, острожани таємно пишуть листа зі скаргою до козацького гетьмана Бородавки. Скориставшись відсутністю Ходкевича, до Острога прибуває 4 тис. козаків, яких розмістили в будинках особливо затятих католиків, чим приструнчили і їх, і Анну-Алоїзу. Ходкевич згодом помстився гетьману, спровокувавши проти нього виступ козаків та старшини, невдоволеннях нестачею фуражу та провіанту у Хотинській війні, що призвело до страти Бородавки у 1621 р.

Утиски православних згодом відновилися, княжна робить спробу передати ордену єзуїтів Суразькі володіння, прибутки з яких спрямовувалися на утримання академії. У 1622 р. Анна-Алоїза «викупляє від О. Пузини ордену Суразької волості, зобов'язуючись виплачувати на шпиталь щорічно дві тисячі злотих, але

далі обіцянок справа не пішла, і позбавлений дотацій шпиталь перестав функціонувати» [3, 66].

У 1623 р. княжна «заборонила «руським бакалаврам» академії викладати польською і латинською мовами, що в тодішніх умовах зводило її до рівня школи початкової писемності» [3, 124]. У 1624 р. за згодою уніатського владики Є. Почаповського Троїцька церква була передана єзуїтам, які її розібрали і поставили латинську каплицю. Але найголовнішою справою життя Анни-Алоїзи стало будівництво в Острозі єзуїтського колегіуму, якому княжна відписала величезні маєтності. Будівництво тривало упродовж 24 років (1624-1648) аж до початку національно-визвольної війни.

Заради справедливості зазначимо, що існує й інший погляд на постать Анни-Алоїзи Ходкевич, висловленим Михайлом Максимовичем у листах до володарки Острога у XIX ст. графині Антоніні Блудової [1]. Листи Михайла Максимовича є цінним дослідженням з історії роду Очстрозьких. Так, скажімо, він зазначає, що справді існувало два видання Острозької Біблії, а вірші Герасима Смотрицького містилися у другому з них. Князь Василь-Костянтин у листах послідовно йменується лише Костянтином і, виявляється, саме він разом з князем Чарторийським був ініціатором передання українських земель під владу Польщі 1569 року. Його ж син князь Олександр був отруєний власним слугою.

М. Максимович, говорячи про княжну, відзначає вроду Анни-Алоїзи Ходкевич, називає її «прекрасною і добродушною Гальшкою» [1, 155]. Для єзуїтів вона справді 1621 року заснувала великий колегіум. «Но кровь Острозькихъ сильно еще говорила в ней: гробница отца і деда напоминали еще внятно о благочестивыхъ предках... и она предпринимала даже востановить заново, в своем городе Турови, православную епископию по грамоте Жигмонта I-го, данной прадеду ея, Константину Ивановтчу» [1, 156]. Тож княжна на початку своєї діяльності планувала навіть відновити права православних.

Ситуація різко змінилася лише 1633 року, коли король підтвердив православну ієрархію. Єзуїтам нічого не залишалося, окрім як іти в наступ і до 1638 року усе в Острозі опинилося в їхніх руках. Згадує М. Максимович і факт перехрещення тіла князя Олександра. Острозьку ж трагедію, як він сам зізнається, переписав княжні за Львівським літописом [1, 157].

Як бачимо, такий опис дещо різниться з сучасними дослідженнями, адже достеменно відомо, що єзуїтська колегія була заснована в Острозі 1624 року. Окремо хотілося б зупинитися на ще одній невідповідності. М. Максимович називає «училище», засноване Василем-Костянтином Острозьким для освіти духовенства за прикладом латинських, греко-слов'янським. Проте у передмові до свого «Букваря», виданого 18 червня 1578 року, Іван Федоров, наголошуючи на зв'язку діяльності школи і друкарні, зазначає, що до Острога були запрошені вчені-викладачі, богослови, знавці мов «искустныхъ въ греческомъ языцѣ и в латинскомъ, паче же и в рускомъ. И приставі ихъ дѣтищному училищу» [4, 66-67]. Федоров говорить про освіченість викладачів. Хоч прямої вказівки, що грецьку і латину викладали в Острозі, немає, важли-

вою є згадка про них насамперед, і лише наприкінці Іван Федоров згадує: «паче же и в рускомъ». Тож, ймовірно, це визначення М. Максимовича також є не зовсім повним.

Повернімося все ж до твору. Він не містить згадок про жодні історичні події. Очевидно, автор про них нічого не знав. Натомість оповідь «Ляменту» зосереджується здебільшого на описі самої трагедії, цілком відокремлено від інших подій. Факт побиття острозьких міщан для автора є лише відправною точкою для висловлення гуманістичних ідей та узагальнень¹.

Наважимося припустити, що автор «Ляменту міщан острозьких» міг навчатися в Острозькій академії не раніше 1608 р., адже не оминув би згадати діяння і заслуги князя Василя-Костянтина Острозького, але й не пізніше 1620 р., бо тоді був би змушений приділити постаті Анни-Алоїзи Ходкевич більше уваги, натомість маємо лише звертання наприкінці твору:

О пані зацная! будь же лігостивая,
Не будь крѣвь людської так ганебне хтивая,
А тот гнів в собі рач умеровать,
Ласку даровать [7, 268].

З огляду на невизначеність постаті автора для дослідника видається важливим ще одне питання: чи є це єдиний твір автора, чи, можливо, його перу належать ще якісь. Джерелом для роздумів знову ж таки може бути текст твору. Зосередимося насамперед на аналізі передмови.

Твір присвячено митрополиту Петру Могилі: «Пренайдостонійшему в Христі отцю і пану єго милости господину Петру Могилі, з ласки Божеї митрополиту київському, галицькому і всей Русі, воеводичеві земель Молдавських, пану своєму милостивому, М.Н. здоров'я, щастя і довголітнього повоження вірно зичу і віншую» [7, 257]. Це єдина згадка імені митрополита у творі, надалі автор обмежується означеннями «пан», «милостивий пан», «ваша милость».

У передмові, як і у тексті, жодним словом не згадано імені Томаша Замойського, одруженого з дочкою князя Олександра Острозького Катериною, якій і дісталася Рівне з прилеглими територіями під час чергового поділу спадщини Острозьких у 1621 році [5, 32]. Про надзвичайно освічену людину свого часу, воеводу київського і власника Рівного у творі ні слова. Не згадано на ім'я у творі, як уже зазначалося, і Анну-Алоїзу Ходкевич, до якої міг би звертатися автор з різким осудом чи викриттям.

Звертання до митрополита Петра Могилі як до свого єдиного й милостивого пана наводить на думку або про близькість автора до кола Могилі, або ж про вдячність за отримані чи сподівані вигоди. У нагоді нам може стати така відвертість автора: «абим тиж тую книжечку мою, ... под протекцію велебності вашей, пана моего милостивого, офіровав, за чим тая подлая книжечка моя вашу милость моего милостивого пана **протектора** (виділення наше – Ю.М.) собі обирает, зацностью, годностью і мудростю великого, яко того, которий од молодості літ своїх аж до того часу науку милуеш, кохаючися в читанню книг пот-

¹ Детальніше про це: Миненко Ю. Гуманістичний пафос «Ляменту міщан острозьких 1636 року» // Слово і час - №1 – 2014. – С. 70-75.

ребних ...» [7, 258]. Тобто автор не лише присвячує Петру Могилі цей подарунок («подлая книжечка»), а й обирає митрополита за свого захисника, що давало змогу сміливо висловлюватися у тексті, не боячись покарання. «Варто наголосити й на немало громадянську сміливість автора, коли зважити, як розправлялися в Острозі з тими, хто виказував прихильність до «нешасних острожан». Автор мав мужність не тільки ту прихильність відчувати, але й з'явити й увічнити у художньому творі», - зазначає з цього приводу В. Шевчук [8, 321].

Говорячи про заслуги митрополита на ниві науки й освіти, автор зазначає: «Знак певний єст милості і вдячності противно наукам, которіи ваша милость милостивий пан недавно коштом немалим в Києві фундовати рачив, поставивши так много лябінатов, же так реку...» [5, 258]. Автор висловлює вдячність митрополиту, на що вказує його власний підпис: «Дата з Ровного, з найубогшей школи вашей велебності моего милостивого пана всего добра зичливий найнижчий служебник з служебников» [6, 259]. Тож автор є світським учителем школи у Рівному, відкритої з ініціативи митрополита. Як відомо, з іменем Петра Могили пов'язане розгортання православної системи вищої і середньої освіти в Україні, яка копіювала католицькі школи, намагаючись конкурувати з ними. Зокрема, відомо про відкриття 1634 року колегій у Вінниці (згодом переведеної на Волинь у Гощу) і Крем'яниці 1636 року. Очевидно, середня школа діяла і в Рівному.

Ще далі у передмові натрапляємо на такі слова: «Нехай же теди люде, читаючи тую працю мою, под зацним іменем вашей милості моего милостивого пана поданую і написаную...» [7, 258]. Отже, автор, присвячуючи твір Петру Могилі, сподівався не лише на захист, а й на видання твору. Проте у друк твір свого часу не потрапив, але «зберігся в рукописі й опублікований щойно в 1903 р.» [8, 317].

Можна було б подумати, що «Лямент міщан острозьких 1636 року» є єдиним твором невідомого учителя з Рівного. Однак порівнюючи працю письменника з подвигом воїна, адже обоє переслідують бажання

слави, автор подає ще одну цікаву самохарактеристику: «Як таж і чоловік посполитий, котрий ач в науці і довтіпі не єст над людей вивішний, але єднак стараюся о тоє, жеби до смаку вдячного припадаючії опера свої розтропне і мудре написані княжатом і монархом офіровав, которих слави для їх зацності і достойності часу бинамній не уменшив і овшем тим барзій они вивисшаєт і коренить» [7, 258]. З цих слів можемо зробити такі висновки. По-перше, автор швидше за все не був шляхетського походження², належав до соціальних низів суспільства, чим і пояснюється його співчуття до «милим острожаном». Зрозумілим у цьому зв'язку стає і топонім скромності («найнижчий», криптонім «М.Н.»), хоч таке самоприниження і видається надмірним як на середину XVII століття. По-друге, автор є представником численної когорти віршописців, які заради матеріальної вигоди писали «княжатом і монархом»³, тому й не наважився поставити власного імені поряд з ім'ям митрополита, обмежившись криптонімом. Цим пояснюється і його неабияка віршова вправність, відточена у «творчості на замовлення», а також надмір (навіть для барокових текстів) ласкавих звертань та постійне самоприниження.

Тож всі ці характеристики (освіченість, мистецький хист, походження, православне віросповідання) і дають підстави говорити про автора «Ляменту» як неординарну постать: «Була це непересічна особистість, особливо як зважити гуманістичну спрямованість його художнього мислення: світогляд його ще не повністю, але вже сформований антифеодалний, при цьому в ньому прочувається й національна свідомість» [8, 321]. Автор у творі ніби застерігав зденационалізовану шляхту в особі правительки Острога, передчуваючи катастрофу, якою і стала для панівної верстви національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького. Таким постає образ автора «Ляменту», що в художній формі відтворив події острозької трагедії 1636 року. З літературного ж погляду вважаємо його останнім твором острозького літературного кола останньої чверті XVI – першої половини XVII століття.

REFERENCES

1. Максимович М. Письма о князях Острожских к графине А.Д. Блудовой // Бендюк М. Графиня Антоніна Блудова та Остріг / Микола Бендюк.. – Остріг: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – С. 105-160.
2. Мицько І. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636) / І. Мицько. – К.: Наукова думка, 1990. – 192 с.
3. Острозька академія XVI – XVII ст. Енциклопедичне видання. – Острог: 1997. – 201 с.
4. Острозька академія XVI – XVII ст. Енциклопедія / За ред. І.Д. Пасічник. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – 512 с.
5. Полішук Я. Рівне. Мандрівка крізь віки: нариси історії міста / Ярослав Полішук. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 300 с.
6. Стратій Я. Значення Острозького культурно-освітнього осередку для розвитку української духовної культури і філософської думки на зламі XVI – XVII ст./ Ярослав Стратій // Острозька давнина / Відповідал. редактор І. Мицько. – Львів, 1995. – С. 90-96.
7. Українська література XVII ст.: Синкрет. писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика. – К.: Наукова думка, 1987, -- 608 с.
8. Шевчук В. Криптонімний автор, що оплакав острозьких міщан// Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI – XVIII століть: У 2 кн. Книга перша: Ренесанс. Ранне бароко / Валерій Шевчук. – К.: Либідь, 2004. – С. 317-321.
9. Pilarczyk F. Stemmata w drukach polskich XVI wieku / F. Pilarczyk. – Zielona Góra, 1982. – 120 s.

² Наявність полонізмів у тексті, на нашу думку, зумовлена скоріше історико-культурними умовами того часу, а не походженням автора.

³ В історії польської літератури такі письменники отримали назву «pisarkowie» [9, 4].

REFERENCES

1. Makymovych M. Letters about princes Ostrozhskyyh to the countess A.D. Bludovoj // Bendyuk M. Countess Antonina Bludova and Ostrog / Bendyuk Mykola. – Ostrog: Publisher National University "Ostroh Academy", 2013. – P. 105-160.
2. Mytsko I. Ostrog Slavonic-Greek-Latin Academy (1576-1636) / I. Mytsko. – K.: Naukova Dumka, 1990. – 192 p.
3. Ostroh Academy XVI - XVII century. Encyclopedias. – Ostrog: Publisher National University "Ostroh Academy", 1997. – 201 p.
4. Ostroh Academy XVI - XVII century. Encyclopedia / Ed. I.D. Pasichnyk. – Ostrog: Publisher National University "Ostroh Academy", 2011. – 512 p.
5. Polishchuk J. Rivne. Journey through the Ages: Essays on the history of the city / Yaroslav Polishchuk. – Rivne, Volyn obere4gy, 2009. – 300 p.
6. Stratij J. Value Ostroh cultural and educational center for the development of Ukrainian spiritual culture and philosophical thought at the turn of the XVI – XVII century / Jaroslav Stratij // Ostroh antiquity / answered editor I. Mytsko – Lviv, 1995. – p. 90-96.
7. Ukrainian literature of XVII of century: Synkret. writing. Poetry. Drama. Fiction. – K.: Naukova Dumka, 1987. – 608 p.
8. Shevchuk V Krypton author that mourned pettybourgeois of Ostrog // Shevchuk V Muza Roksolanska: Ukrainian literature of XVI – XVIII centuries: In 2 books. – The first book:Renaissance. Early baroque. – K: Lybid, 2004. – p. 317-321.
9. Pilarczyk F. Stemmata w drukach polskich XVI wieku / F. Pilarczyk. – Zielona Góra, 1982. – 120 s.

Штрихи к портрету автора «Ляmenta мешан острожских 1636 года»

Ю. В. Миненко

Аннотация. В статье рассматривается проблема автора «Ляmenta мешан острожских 1636 года», последнего произведения острожского литературного круга конца XVI – первой половины XVII вв. В работе исследовано, какого происхождения был автор произведения, когда мог учиться в Острожской академии, было ли это его единственное произведение.

Ключевые слова: *Острожская академия, автор, острожский литературный круг, протектор.*

Traits to the portrait of author of «Liament mishchan ostroz'kych in 1636»

Y. V. Mynenko

Abstract. There is considered the question of author of «Weeping of Ostrog philistines by 1636», the last work of ostrog literary world in the end of XVI – the first half of the XVII centuries in the article. Studied the author's origin, when he could study in the Ostrog academy, it is his unique work.

Keyword: *Ostrog academy, author, ostrog literary world, protector.*

Волинь часів Другої світової війни у чеській літературі факту

О. А. Погребняк

Кафедра слов'янської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: alenapogrebnyak@ukr.net

Paper received 17.01.17; Accepted for publication 25.01.17.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню модальності образу багатонаціональної Волині в роки війни в сучасній чеській літературі факту. На прикладі родинної саги І. Оліча та мемуарів Я. Єлінека деконструється опозиція чехи-українці у парадигмі Свій-Чужий. Із залученням історико-культурологічного контексту розглянуто основні принципи поетики цих творів, здійснено їх порівняльний аналіз. З'ясовано апокаліптичний модус Волині часів Другої світової війни у творі І. Оліча та діалогічний християнський підхід Я. Єлінека до відтворення подій війни на Волині та образів українців.

Ключові слова: чехи, образи українців, Волинь, війна, Свій-Чужий.

Актуальними проблемами, які нині хвилюють не лише наукову спільноту, а й увесь світ, є політична і трудова міграційні кризи, масове переселення народів та посилення міжетнічної напруги у суспільствах, які, здавалося б, давно перестали бути монокультурними. На цьому тлі по-новому звучать тексти, що розказують старі історії про зустріч Свого та Чужого, Я та Іншого.

Помітним явищем сучасного літературного процесу у Чеській Республіці стали художні твори, присвячені темі чеської еміграції на Волинь, яка почалася ще в 60-х роках позаминулого століття. За жанром більшість цих творів належить до літератури факту (хроніки, мемуари, автобіографічні оповідання, спогади, родинна сага), основною художньою стратегією є дискурс свідчення, документалізм та автобіографізм. Окрім поодиноких випадків, спільними рисами у поетиці є контрастність автообразів та гетерообразів в парадигмі Свій-Чужий, спостерігається також певна клішованість і стереотипність у авторських підходах до конструювання образу України (Волині) часів Другої світової війни та перших повоєнних років. Попри те, що проблематика чужості в міжнаціональній взаємодії тривалий час знаходиться нв вістрі наукового інтересу серед антропологів, соціологів, філософів та культурологів України та зарубіжжя (праці Б. Вальденфельса, А. Ігнатенко, Т. Колосок, К. Мальцевої, О. Нагорної, Г. Солдатової, Р. Шукурова та ін.), а також попри україноцентричну тематику, ці твори раніше не були об'єктом літературознавчих досліджень в Україні і не перекладалися українською мовою.

Метою статті є дослідження модусу Волині часів Другої світової війни в сучасній чеській літературі факту та порівняльний аналіз його поетологічних моделей на прикладі родинної саги Їржі Оліча («*Volynský dalekohled*» / „Волинський телескоп”, 2006) і мемуарів Яна Єлінека («*Pouštěj chléb svůj po vodě. Mé vzpomínky*» / „Пускай хліб свій по воді. Мої спогади”, 2003). Прочитання зазначених творів у ключі мультикультурної методології із застосуванням історико-типологічного, соціологічного, біографічного, імагологічного та частково рецептивного підходів дають змогу розкрити та оприятити специфіку авторських дискурсів, іноетнокультурного контексту, естетичної рецепції діалогу Я з Іншим та її авторської імплікації в художньому тексті.

Розглядаючи модус (modus – лат. міра, спосіб) «як дискурсивну категорію, що фіксує в тексті результат

пізнавального процесу мовця, спрямованого на ту чи іншу ситуацію, що стала об'єктом авторської референції, рефлексії та аксіології» [5, с. 19], можемо говорити про відтворення засобами літератури образу іншої країни, «Чужого» народу, його історії та культури як модусу, що формується у суспільній масовій свідомості в результаті комплексної взаємодії з реальністю, частиною якої є історичні міфи, ЗМІ та літературні твори, які здебільшого цю реальність і створюють. Відтак, можемо говорити про утворення соціокультурного ланцюга суспільна думка – літературний твір – суспільна думка з поширенням відповідних авторських конотацій і модусів за принципом так званої “ланцюгової реакції”.

У «Волинському телескопі» Їржі Оліча (1947 р.н.) на широкому історико-культурному тлі описується історія родини письменника від переселення прадіда на Волинь і аж до поетапної репатріації усіх гілок роду Олічових (на історичну Батьківщину). Нашу увагу привернула принципова відмінність модальності образу Волині довоєнної пори (у першій частині книги) та часів Другої світової війни. У другій частині твору топіка “ідилії” (відповідний модус Волині) вразно змінюється топікою “хаосу”. Автор, зокрема, пише про насильницьку колективізацію, голодомор, інші прояви сталінського терору на Україні та реакцію світу на нього [9, с. 150]. Волинь цього часу – «земля без пана, де розквітала злочинність» [9, с. 179], її образ конструюється в апокаліптичних вимірах. «Скрізь добре, а вдома найгірше» – перефразовує відому приказку автор, описуючи післявоєнну добу. Коли «герої Зборова та учасники інших славних битв» [9, с. 138] повернулися на Волинь, їхній Глинськ був подібний на інші волинські села, «села, де все занепадало і перетворювалося на пустку. Також там велись розбої, крадіжки та всі види насильства, яке приносять армії воюючих сторін» [9, с. 138]. Але якщо десь насильство припинилося і його наслідки вдалося ліквідувати, на західній Україні роками тривав терор, запустіння, хаос як вияв безвладдя, «хоча саме тут парадоксально влади змінювали одна одну, до влади приходили банди самозваних вождів, утікачів із царської, а згодом із більшовицької армії, а також українці, які хотіли Україну повернути власному народу. Але були то бандити і кожен, хто говорив про народ, думав передусім про себе і своїх людей» [9, с. 138-139]. Збірний клішований образ українців, здебільшого ототожнений із бандерівцями, тут існує як

уніфікований варіант антигероїв-злотворців із чарівних казок, які чинили криваву наругу над представниками інших національностей, «перестривали людей на дорогах і вбивали» [9, с. 139], «знищили у Глинську цілу гілку роду (Олічових)» [9, с. 111]. Ї. Оліч підкреслює сплеск міжнародної ворожнечі на Волині цього часу, де чехи і поляки постають невинними жертвами жорстокості українців – людей без честі та милосердя, безжальних убивць.

Сучасні історичні, культурологічні та соціологічні розвідки у Чехії (Д. Дрбоглав, М. Книжак, Ї. Лудек, Ї. Мусіл) та в Україні (Р. Голик, Т. Колосок, О. Чужа) переконливо доводять, що модальність образу українця часів Другої світової війни та перших повоєнних років формувалася в культурно-інформаційному просторі Чехословаччини під впливом та за участю ідеологів Радянського Союзу, що доклали максимум зусиль до нагнітання недовіри до українського етносу в цілому. Зокрема, діяльність української громади у Празі протягом Другої світової війни була пропагована як колаборація. Пізніше і бандерівців – воєнків української повстанської армії (УПА), які боролися за незалежність України, почали оцінювати лише в негативних категоріях як небезпечних злочинців. Відтоді їх назва у суспільній масовій свідомості громадян Чехословаччини стала синонімом фашистів, убивць і грабіжників, які несли загрозу чехословацьким землям після Другої світової війни [2; 3; 4; 6]. По суті, штучно сформований стереотип «українця-бандерівця» стає результатом маніпуляцій реальністю, продуманої і послідовної презентації «бандерівця» в прокомуністично спрямованих засобах масової інформації.

Слід згадати центральний друкований орган Комуністичної партії Чехословаччини – газету «Руде право». Заснована 1920 р., вона відіграла роль пропагандистської трибуни пануючого режиму. Важливе значення мали також також деякі історичні та художні видання на тему повоєнної України («Спалена земля» / «Spálená země» В. Ярницького, «Справа про акцію Б» / «Zpráva o Akci B», 1994 військового історика Я. Фіали), телефільми і кінофільми. У 1976-1979 рр. на телебаченні транслюється популярний серіал «Тридцять випадків майора Земана» / «30 případů majora Zemana», знятий за сприяння і на замовлення Центральної редакції армії, безпеки та оборони Чехословацького телебачення та покликаний пропагувати діяльність апарату внутрішньої безпеки соціалістичної Чехословаччини і таврувати противників комуністичного режиму. Події у серіалі відбуваються між 1945 та 1973 рр., зокрема, серія «Рубінові хрести» / «Rubínové kříže», присвячена подіям 1947 року, висвітлює боротьбу доблесного майора Служби національної безпеки зі злочинною бандою бандерівців, що намагаються незаконно проникнути на територію Чехословаччини.

Така інформаційна політика використовувалася Комуністичною партією Чехословаччини (як до прийняття влади в лютому 1948 р., так і протягом свого панування до 1989 р.) для створення образу ворога з метою дискредитації і нищення українських націоналістів, і, безумовно, сприяла формуванню та

утвердженню негативного стереотипу «українця-бандерівця» у суспільній думці.

Наслідуючи цю тенденцію, Ї. Оліч некритично ретранслює у своєму романі нав'язані ідеологічні міфи щодо сприйняття України як теми і топосу, поширюючи їх на характер українсько-чеських міжнародних взаємин на Волині у період Другої світової війни, на усю парадигму образів українців. Про останні роки війни на Волині Ї. Оліч пише: «Бандерівці забили і замордували більше чехів, ніж воюючи держави, німці і росіяни» [9 с. 179]. Автор уточнює: «убивство не було лише вбивством; казали, що все це робиться заради людей і вся ця кров чужинців тече задля свободи народу» [8, с. 179]. «Був то цілковитий занепад тієї волинської ідилії, коли впродовж десятиліть поруч проживали представники різних народів, рас та віросповідань» [9, с. 181].

Такий авторський модус Волині часів війни та образів українців у цілому прикметно парадоксальний ще й з огляду на те, що перу Їржі Оліча, публіциста та есеїста, належить низка літературознавчих праць, присвячених творчості Якуба Демла (зокрема, «Читання про Якуба Демла» / «Čtení o Jakubu Demlovi», 1993). Якуб Демл (1878 - 1961) – католицький священник, відомий чеський поет, перекладач і критик, що належить до так званого католицького напрямку у чеській літературі [10]. Католицький напрям (чеськ. – katolický směr) розвинувся в чеському письменстві у першій половині ХХ століття і визначається християнсько-гуманістичною духовною орієнтацією авторів, вірою в абсолютну непохитність християнських моральних засад, ідеал божественного права та авторитету, поверненням до барокової поетики і активними пошуками виходу з кризового стану суспільства. Окрім Я. Демла, до католицького напрямку зараховують поетів Я. Заграднічека, Я. Дюриха, Б. Рейнека, В. Вокколека, Й. Костогриза, Ф. Лазецкого та ін. Після війни творчість цих письменників була пропагована як колаборація і заборонена, багатьох було позбавлено волі. В літературу чеські письменники католицького напрямку змогли повернутися аж у 60-ті роки минулого століття [7, с. 393-395].

На відміну від Ї. Оліча, у книзі спогадів чеського священника Я. Слінека (1912–2009) «Пускай хліб свій по воді. Мої спогади» [8] волинські події, образи і топоси цього часу інтерпретовано у принципово іншій модальності. У творі ретроспективно відтворюється життєвий шлях священника, значна частина присвячена спогадам про перебування на Волині у роки Другої світової війни. Мемуари Я. Слінека описують ті ж криваві події міждержавних та міжетнічних протистоянь, але крізь призму світобачення особи, законнірністю духовного християнського життя якої є універсальний етичний імператив толерантності до Іншого, вселюдської рівності, готовності творити добро і дарувати прощення. Твір реконструює події минулих років у пам'яті глибоко віруючої людини, чие покликання – рятувати людські душі. Саме це надає авторові імунітет до спрощення і схематизму в судженнях та оцінках.

Назва книги є частиною біблійної цитати зі Старого Заповіту, з книги Еклезіаста, авторство якої приписують царю Соломону. Повна назва цієї книги: «Кни-

га Проповідника, сина Давидового, царя в Єрусалимі», а цитата з неї є одночасно життєвим кредо чеського священика: «Хліб свій пускай по воді, бо по багатьох днях знов знайдеш його» [1, с. 818]. Автобіографічний герой, усвідомлюючи гуманістичний пафос Еклезіастової настанови, органічно дотримується Божих заповітів. Для нього важливою і природною є віра у ці істини, оскільки концепція, репрезентована в Книзі Пророка, є спроектованою в майбутнє, а власні думки та вчинки автора суголосні ідеям, закладеним у Біблії: «Хоча вдома було мало хліба, але вдосталь любові, тож були там і миті радості. Я бажав би, щоб слова любові падали на родючий ґрунт. Спіткає Вас добро чи зло, радійте Богові» [8, с. 3].

Автор цих слів у 1937 р. як молодий священик-євангеліст прибув до Купічова, одного з найбільших чеських поселень на Волині, де на той час проживало близько тисячі чехів, третина з яких – протестанти, і залишився тут на сім років. Головна заслуга Я. Єлінека полягала в тому, що йому вдалося примирити католиків із протестантами, які до того перебували у конфронтації. За власними словами автора, що підтверджувалися праведними ділами, він не розділяв людей ні за конфесійною, ні за національною приналежністю: «Усі ми однакові, хоча дороги наші й розходяться» [8, с. 3]. Під час війни дім священика та довірена йому церква (дім Божий) ставали надійним притулком для усіх переслідуваних. Багато людей, а часом цілих родин завдячують йому за це життям: поляків, євреїв, чехів, українців. Пізніше разом із дружиною він був медиком в армії Людвика Свободи, отримав декілька військових нагород. Разом із армією Єлінеки повернулися до Чехословаччини, де і зосталися після закінчення війни. Я. Єлінек назавжди залишився активним противником комуністичного режиму, послідовно розвінчував ідеологічні міфи Радянського Союзу – «того жебрацького раю» [8, с. 159], ніколи не приховував своїх поглядів, і вже після війни в тоталітарній Чехословаччині піддавався утискам влади за свою громадянську позицію (був ув'язнений на два роки). Тривалий час після звільнення через заборону священицької діяльності мав дозвіл займатися лише робітничими професіями. До духовної пастирської праці він зміг повернутися в місті Орачові вже після «оксамитової революції» 1989 р.

Особлива природна чутливість до людського горя позначилася на особистій позиції та конкретній діяльності Я. Єлінека під час воєнних років, спогади про ці часи лягли в основу твору. Автор повстає проти брутальності та насильства у будь-яких формах та ідеологічних обгортках, байдуже, фашизму, комунізму чи

націоналізму: «Сталін був виродком та вбивцею, і саме таким монстрам поклонялися у ХХ столітті. Комуністам я пробачив, але комунізм ненавиджу» [8, с. 188]. Автор проголошує імператив милосердя та любові до ближнього, божественної природи та найвищої цінності кожного людського життя. Його Волинь – місце страждання людей, які потребують допомоги та спасіння від смерті. Принципово не розділяючи людей на хороших та поганих, Своїх та Чужих, Я. Єлінек таємно переховував усіх, хто потребував притулку та захисту, без огляду на їх релігійну чи етнічну приналежність: рятував євреїв від німців, поляків від бандерівців, а українців та бандерівців від росіян, щоразу ризикуючи власним життям: «Завжди я помагав людям, яким міг допомогти. Жидівській родині, полякам чи бандерівцям, однаково» [8, с. 138]; «Бандерівці – то були українці, вбивали людей, бо хотіли мати свою Україну чисту, як сльоза» [8, с. 108-109]; «І росіянина я ховав. І щоразу мені це вдавалося добре. Я завжди казав, що я євреїв не знаю. Але я знаю людей» [8, с. 109]; «Був для нас усіх лиш один-єдиний Пан Бог» [8, с. 157]. У цих словах священика закодована не декларативна, а глибоко органічна філософія любові до ближнього у дії як універсальний інструмент порятунку кожного людського життя. Інтерпретація у такій перспективі життєвого подвигу Я. Єлінека набуває есхатологічного виміру. Книга є глибоким філософським роздумом про сенс життя на порозі вічності, про мораль, божественну суть та призначення людини, своєрідним підсумком земного шляху, а також заповітом-посланням дев'яностооднорічного автора до всього людства зі словами життєвої мудрості, надією на те, що світом правитиме любов, а не страх та війни.

Християнський подвиг Я. Єлінека – взірць діалогізму, діяльного подолання опозиційності, відкидання абсолюту двополюсності у відношенні Свій-Чужий. Якщо для більшості авторів «Волинських хронік», І. Оліча, Е. Крісеової подолання Чужого можливе лише як фізичне переміщення за його кордони, тобто повернення на історичну батьківщину, то для Я. Єлінека це подолання є природно внутрішнім, коли все для нього – Божа рука, всі люди – образи Божі. В оптиці власного щоденника Я. Єлінека оприявнюється метафізичний «левінасівський» модус Волині часів Другої світової війни, де кожен має право на милосердя, право бути почутим і врятованим. Дотримання закону Божого, заповіді любові до ближнього втілюється в житті та відтворюється у мемуарах Я. Єлінека. Крізь призму цього закону у діаді Свій-Чужий обов'язково є місце Іншому, але немає Чужого.

ЛИТЕРАТУРА

1. Біблія, або книги Святого письма Старого й Нового Заповіту: Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена / Пер. проф. І. Огієнка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2003. – 1166 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikisource.org/wiki/Біблія_\(Огієнко\)](http://uk.wikisource.org/wiki/Біблія_(Огієнко)).
2. Голик Р. Радянська влада та український визвольний рух у Галичині в контексті ідеологічних стереотипів // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2012. – №. 22. – С. 191-208.
3. Колосок Т.С. Роль соціокультурних стереотипів у процесі міжкультурної взаємодії (крізь призму україно-чеської взаємодії у ХХ ст.) // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки: Зб. наукових праць. – Вип. 8. – Луцьк, 2007. - С. 40-47
4. Колосок Т. С. Формування образу "Чужого" засобами масової інформації (Чеська Республіка, 2000 – 2010 рр.): культурологічна студія. Ч. 1 / Т. С. Колосок // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2011. – № 24. – С. 29-34. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

- <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/652/1/Kolosok.pdf>
5. Ніка О. І. Модус у староукраїнській літературній мові другої половини XVI – першої половини XVII ст. : монографія / Оксана Ніка. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2009. – 444 с.
 6. Чужа О. Чехи розвінчують криваві міфи про бандерівців / Оксана Чужа. - Закарпаття онлайн. – 2017. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakarpattya.net.ua/Blogs/139766-Chekhy-rozvinchuiut-kryvavi-mify-pro-banderivtsiv>
 7. Chaloupka O. Příruční slovník české literatury: od počátků do současnosti / Chaloupka Otakar. – Praha : Levné knihy, 2007. – 1116 s.
 8. Jelínek J. Pouštěj chléb svůj po vodě. Mé vzpomínky / Jelínek J. – Praha, 2003. – 230 s.
 9. Olič J. Volyňský dalekohled / Olič Jiří. – Olomouc : Votobia, 2006. – 190 s.
 10. Slovník české literatury. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=999>

REFERENCES

1. Bible or books of Holy scriptures of the Old and New testaments: literally anew translated from the Hebrew and Greek languages into Ukrainian / Translated by prof. I. Ohienko. – K.: Ukrainske biblijne tovarystvo, 2003. – 1166 p. [Electronic resource]. – Available at: [http://uk.wikisource.org/wiki/Біблія_\(Огієнко\)](http://uk.wikisource.org/wiki/Біблія_(Огієнко)).
2. Roman Holyk. The Soviet Regime and the Ukrainian liberation Movement in Galicia in the context of the ideological stereotypes // *Ukraina: kulturna spadschyna, nacionalna svidomist, derzhavnist.* – 2012. – №. 22. – P. 191-208.
3. Kolosok T.S. A role of sociocultural stereotypes in a process of intercultural cooperation (through the prism of Ukrainian-Czech cooperation in XX century) // *Naukovyj visnyk Volynskogo derzhavnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky: Zb. naukovykh prac.* – Vyp. 8. – Luck, 2007. – P. 40-47.
4. Kolosok T.S. Creating image of “Foreign” by media (CZECH REPUBLIC, 2000 - 2010): CULTURAL STUDIES. Ch. I / T.S. Kolosok // *Naukovyj visnyk Volynskogo derzhavnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky.* – 2011. – № 24. – P. 29-34. [Electronic resource]. – Available at: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/652/1/Kolosok.pdf>
5. Nika O.I. The Modus in old Ukrainian literary language at the end of XVI – the beginning of XVII : monograph / Oxana Nika. – K. : Kyivskij nacionalnyj universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2009. – 444 p.
6. Chuzha O. Czechs dispel the myths of bloody Banderivtsi / Oxana Chuzha. – Zakarpattya online. – 2017. - [Electronic resource]. – Available at: <http://zakarpattya.net.ua/Blogs/139766-Chekhy-rozvinchuiut-kryvavi-mify-pro-banderivtsiv>

Volyn region during World War II in Czech literature fact

E. A. Pogrebnyak

Abstract. The article investigates modality of the multinational image of Volyn region during the wartime in the modern Czech literature fact. Research on the issues concerning deconstruction of the opposition Czechs /Ukrainians in paradigm Own/Foreign was based on family saga Y. Olic and memoirs of J.Jelinek. The main principles of above mentioned literary works were studied and were comparatively analyzed within historical and cultural aspects. Apocalyptic modus of Volyn region during wartime was depicted in the work of Y. Olic. Dialogical Christian approach of J. Jelinek’s was shown by description of war in Volyn region as well as images of Ukrainians.

Key words: *Czechs, the images of Ukrainians, Volyn, war, Own/Foreign.*

Волынь времен Второй мировой войны в чешской литературе факта

Е. А. Погребняк

Аннотация. Статья посвящена исследованию модальности образа многонациональной Волыни в годы войны в современной чешской литературе факта. На примере семейной саги Й. Олича и мемуаров Я. Елинека производится деконструкция оппозиции чехи-украинцы в парадигме Свой-Чужой. С привлечением историко-культурологического контекста рассмотрены основные принципы поэтики этих произведений, осуществлен их сравнительный анализ. Продемонстрирован апокалиптический модус Волыни времен Второй мировой войны в произведении Й. Олича и диалогический христианский подход Я. Елинека к воспроизведению событий войны на Волыни и образов украинцев.

Ключевые слова: *чехи, образы украинцев, Волынь, война, Свой-Чужой.*

Антична риторика і сучасна лінгвопрагматика: кореляції і розбіжності

А. С. Поліщук (Шадчина)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: omagio@yandex.ua

Paper received 19.01.17; Accepted for publication 25.01.17.

Анотація. У статті з'ясовуються умови і перспективи порівняння античної риторики і сучасної лінгвопрагматики. Роботи наших попередників уже визначили деякі загальні принципи обох дисциплін, такі як: базова установка "мова як дія", переконання або інший вплив як неодмінний атрибут комунікації, когнітивний підхід. У цьому усталеному «реєстрі порівнянь» риторики і прагматики нами було висвітлено деякі нові аспекти: «філософські витoki» і «порівняльний аналіз ключових понять». У межах аналізу «філософських витоків» було виявлено ту саму стадіальність в еволюції знакової теорії Морріса - від семантики до прагматики, що відповідає розвитку з «протосеміотики» Парменіда начал грецької риторики. Серед "ключових понять" ми виділили одне з основоположних для лінгвопрагматики – категорію інтенціональності, відображену в сучасних дослідженнях як переконувальний та комунікативний намір. Ці терміни були зіставлені з давньогрецькими еквівалентами (*διάνοια* / *προαίρεσις*) у текстах Аристотеля, Діонісія Галікарнаського, Гермогена з Тарсу. Отже, ми стверджуємо, що риторика належить не лише до передісторії сучасної прагматики, вона може бути цінним джерелом нових ідей та «каменем випробування» для лінгво-філософських концепцій у межах спільного підходу «мова як дія», попри те, що обидві дисципліни істотно різняться в своїх кінцевих цілях та метамові.

Ключові слова: антична риторика, прагматика, переконувальна і комунікативна інтенція.

В останній час з'явилося чимало праць, орієнтованих на порівняння античної риторики із сучасною лінгвопрагматикою (та її більш ранньою версією – теорією комунікативних актів), – М. Dascal, A.G. Gross (1999), J.M. Larrazabal, K. Korta (2002), B. Nerlich (2010), Yameng Liu (2011), A.L. Nemesi (2013), F. Piazza (2013), B. Bé (2015), L. Najeh (2015), M. Burke (2016), в яких автори задаються питаннями, чим відрізняються обидві дисципліни, що в них є спільного, і як вони можуть посилювати одна одну. Наскільки продуктивні такі зіставлення і навіть спроби об'єднати ці різночасові і різновекторні галузі знання, ми спробуємо з'ясувати в межах нашого дослідження.

У 1999р. філософами мови М. Даскалем і А. Гроссом була опублікована стаття «Шлюб прагматики і риторики», в якій, зокрема, йшлося про альянс між аристотелівською риторикою і грайсівською прагматикою на основі спільної для обох теорій когнітивної інтерпретації комунікативного процесу. Декілька років по тому Дж. Ларразабал і К. Корта (2002), продовжуючи цей напрямок досліджень, запропонували нову прагма-риторичну перспективу в дискурс-аналізі для пояснення інтенціонального феномена, властивого комунікативній взаємодії із застосуванням понять комунікативної (communicative) і переконувальної (persuasive) інтенції. Наступним автором, яка цілком серйозно поставила до ідеї взаємовигідного діалогу між двома дисциплінами шляхом когнітивного тлумачення їхніх ключових концептів, була Ф. Піацца (2013). На її думку, сучасні теоретики мови недооцінюють головний посыл риторики Аристотеля про те, що «мовці і слухачі є суттєвими компонентами повідомлення, а не лише його зовнішніми користувачами, вони знаходяться в середині, а не зовні по відношенню до тексту (логосу)» [Piazza 2013, 539]. Спираючись на аристотелівські ідеї, Ф. Піацца відмовилась від жорсткої дистинкції інформативного і переконувального аспекту комунікації (Dascal, Gross 1999) і запропонувала в прагматичних дослідженнях розглядати переконання «в серці мовної діяльності» [Piazza 2013, с.542].

Варто також згадати праці Б. Нерліш (Nerlich 2010)

і Л. Наджей (Najeh 2015) з інтересом до історії прагматики, роботу Яменг Ліу (Yameng Liu 2011) щодо взаємного статусу риторики і прагматики з використанням аристотелівської метафори антистрофи, статтю Б. Бі (Bé 2015), присвячену сучасній інтерпретації теорій і методів непрямих комунікативних актів у трактатах давньогрецької і римської риторики, а також роботу М. Бюрка (Burke 2016) з особливою увагою до прагматичного поняття імплікатури та категорії ясності з грайсівської та нео-грайсівської точки зору в порівнянні з Квінтіліаном.

Тією чи іншою мірою більшість названих авторів вважає риторичну частину передісторії прагматики, проте вони не розкривають, а часом і відверто заперечують [Bé 2015, с.65] шляхи безпосередньої рецепції ідей однієї дисципліни іншою. У зв'язку з цим видається плідним залучення студій з історії сучасної філософії М. Сбайси та ін. [M. Sbisà et al. 2011], в якій подається корисна історіографічна інформація про наукове оточення та інтереси засновників сучасного прагматичного вектору в лінгвістиці: Дж. Остіна, Дж. Сьорля, П. Грайса, які були членами гуртка аналітичної філософії Оксфордського університету, відомого своїми потужними традиціями античних студій, і зокрема, вивченням Аристотеля.

Взагалі можна погодитися з М. Бюрком [Burke 2016, с.10] у тому, що рівень взаємодії риторики і прагматики до останнього часу був не надто високим. На підтвердження своєї думки він навів 12 найбільш цитованих західних підручників з античної риторики (Brummett 2006; Conley 1990; Corbett, Connors 1999; Crowley, Hawhee 2012; Dixon 1971; Herrick 2005; Kennedy 1994, 1998; Olmsted 2006; Pernot 2005; Ramage 2006; Richards 2008), де дуже мало або взагалі немає згадок про прагматику або будь-які інші прагматико-чи дискурсо-орієнтовані теорії. Відповідно, сучасні довідники і підручники з різних аспектів лінгвопрагматики (Blakemore 1992; Brown, Levinson 1987; Charman 2011; Clark 2013; Grundy 2008) також говорять мало або взагалі нічого про класичну риторичну. Виняток становить хіба що хрестоматія з прагматики D. Archer et al. (2012), яка використовує наукові мате-

ріали В. Nerlich «History of pragmatics» (2010), де серед ідейних витоків прагматики називається також і риторика.

Причини такої відчуженості можна убачати в різних факторах: відмінність між прескриптивною орієнтацією риторики і дескриптивним характером прагматики [Mayuuf 2015, с.21]; різний жанровий набір аналізованих текстів: якщо теоретики риторики мали справу з публічним монологічним мовленням, то прагмалінгвісти орієнтувались здебільшого на розмови і діалоги приватного характеру [Burke 2016, с.10-11] (хоча все-таки варто згадати спробу диференціювати міжособистісну і текстуальну риторичку в Дж. Ліча (Leech 1983)).

На наш погляд, найбільші труднощі в порівняльних дослідженнях риторики і прагматики виникають при визначенні «регістру порівняння» та виробленні адекватної методології, яка б могла дозволити зіставляти тексти різного ступеню формалізації. З цієї причини у працях прагма-риторичного напрямку практично не аналізуються твори античних авторів, відмінних від трактатів Аристотеля, хоча залучення текстів елліністичної епохи, таких, як, наприклад, Діонісія Галікарнаського або Гермогена Тарського, може розширити поле для застосування такого дослідницького підходу. Варто також зауважити, що у випадку, коли аналізуються власне аристотелівські тексти, дослідники постають перед необхідністю реконструювати так би мовити «імплицитну» теорію – теорію, яка послідовно не прописана самим філософом, але яка прояснюється із зіставлення певних контекстів його творів. Так, когнітивна теорія риторики зобов'язана не лише Аристотелю, а й зусиллям засновників неориторики Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca (1969), філолога-класика W. Fortenbaugh (1975), філософа-етикознавця W. Lyons (1980), філософів мови M. Dascal, A.G. Gross (1999), F. Piazza (2013), які обґрунтували послідовність когнітивного підходу в Аристотеля як стосовно логічної, так й етичної, емоційної і, як наслідок, стилістичної аргументації.

Як це не звучить парадоксально, але проблема інтерпретації теоретичних засад дослідників сучасної лінгвопрагматики подекуди виявляється не менш складною, ніж античних. Йдеться про синонімічність термінологій, породження більш і менш продуктивних категорій та понять, які подекуди створюють для науковців цього лінгвістичного напрямку проблему «Вавилонської вежі». Проте ці труднощі напевно є неминучими в силу того, що розв'язання наукових проблем у прагматичі часто не вкладається в межі однієї прийнятої парадигми, а постійно потребує визначення концептуальних рамок, з точки зору яких слід проводити дослідження.

У попередніх зіставних працях риторики і прагматики уже були виділені принципові спільні засади обох дисциплін, які дозволили сформулювати основи «регістру порівняння», до якого належать: базова установка «мова як дія», переконування або інший вплив як неодмінний атрибут будь-якої комунікації, спільність когнітивно-психологічного підходу. Саме з цих головних засад ми почнемо і наш порівняльний аналіз.

Прагматика є тим напрямком лінгвістики, який ви-

ник у 50-х рр. XX ст. Він знаменував собою зміну фокуса уваги з іманентної структури мови, що була в центрі структурної та генеративної лінгвістики, до вживання мови в контексті, або інакше, «мови у дії». Мова для прагматики покликана у першу чергу “*не говорити щось, не описувати стан справ, а швидше активно виконувати дії – actively to do thing*” (тут і далі маркування наше) [Levinson 1983, с.228]. Тобто функціонування мови оцінюється як щось більше за здатність виражати емоції, думки, надавати інформацію, оскільки головна задача мовлення – бути інструментом соціального впливу. Це власне і виражає мотивуюча основа терміну «прагматика»: д.-гр. πρῆγμα, τό ‘*дія, справа*’. Принцип дієвості, здобутий прагматичним напрямком сучасної лінгвістики є не тільки ключовим для нього, а й спільним з риторикою. Наведемо один з фрагментів Аристотеля (Rh. 1408b₄), де він вживає ту саму метафору дії стосовно переконливого мовлення, яке виникає, «коли [мовець] не приховує, те що він **робить** за допомогою слів (ὁ ποιῶν τὸν λέγοντα)», або зводить в одному контексті поняття «*вміння говорити*» і «*вміння діяти*» – δύναμις τοῦ λέγειν, τοῦ πράττειν (Arist. Rh. 1362b₂₂).

Отже, і риторика, і прагматика виходять з припущення, що мова *вживається цілеспрямовано*, для того, щоб сформувати у свідомості інтерпретатора необхідні ментальні зв'язки і структури, які б врешті рещт спонукали його змінити світ. Причому прагматика не є більш широкою галуззю застосування цих перлокутивних інтенцій, ніж риторика, оскільки принаймні вже для Аристотеля переконування не є виключно справою фахівців, а є природною здатністю, притаманною до певної міри всім людям, коли вони розмірковують щодо об'єкту їхньої діяльності [Piazza 2013, с.541]. Доказом «риторичності» мови виступає не лише доволі широке аристотелівське розуміння поняття πίστις ‘*переконування, доведення, спосіб здобути довіру*’, власне сама ‘*віра*’, ‘*переконання*’, а й експліцитні тлумачення особливості людського володіння мовою, а саме: здатність переконувати один одного. Аристотель твердить (De anim. 428a₂₂₋₂₄, Nic. Eth. 1098a₁₋₅, Rh. 1357a₂₄), що наша здатність впливати на інших людей за допомогою мови зумовлює можливість цілеспрямованої людської діяльності (πρᾶξις). По суті, це свідчить про розуміння сутності мови як внутрішнього конститутивного елементу людської істоти, єдиної живої істоти, яка має слово (λόγος), а поруч з ним – складну форму організації соціального життя (πόλις) (Arist. Pol. 1253a₁₄, 1252b_{30-1253a₃₅}). Це означає, що для Аристотеля переконування є універсальною антропологічною рисою, яка не прив'язана до певного типу комунікації. З цього, звичайно, не випливає, що кожен комунікативний акт переслідує відверто аргументативні цілі, але суть комунікативної діяльності найкраще можна зрозуміти саме з позиції переконування і впливу, що відбувається у когнітивних, емоційних, соціальних вимірах людського життя.

Наступним чинником, який забезпечує адекватне порівняння сучасної прагматики і античної риторики – це універсалізація методу, що полягає в можливості застосування когнітивно-психологічного підходу, який би дозволив інтерпретувати повідомлення з пог-

ляду як мовця, так і адресата [Dascal, Gross 1999, с.128; Larrazabal, Korta 2002, с.1; Potts 2014, с.17]. Глибока когнітивна реконструкція аристотелівської мовленнєвої теорії, яку здійснила Ф.Піацца (2013), на рівні *inventio*, *elocutio* та *dispositio*, дала можливість визначити статус риторики як цілісної наукової системи, а не «безладної суміші технік», якою вона вважалася раніше [Dascal, Gross 1999, с.128]. Прикметно, що схожі закиди лунали на поч. 70-х рр ХХ ст. й в адрес прагматики [Bar-Hillel 1971, с.405].

Додамо до цього наші власні спостереження зіставного характеру у сфері маніпулятивного дискурсу. У більшості праць з прагматики маніпуляція визначається відповідно до критеріїв, пов'язаних з мовцем, таких як: порушення істинності висловлювання, особиста зацікавленість, приховані інтенції, соціальна нерівність тощо [Saussure 2005, с.27; van Dijk, 2006, с.360; Maillat, Oswald 2009, с.349-356]. Проте більш потужний експланаторний підхід був сформований Д.Майлаттом і С.Освальдом [Maillat, Oswald 2009, с.359-369] у рамках теорії релевантності (Sperber, Wilson, 1995), де особливості маніпулятивного повідомлення характеризуються з точки зору слухача. Зокрема, маніпулювання розглядається як форма комунікативної поведінки, спрямованої на обмеження вибору контексту без порушення при цьому кооперативного принципу взаємодії. Подібна спроба пояснити, як введений в оману слухач обробляє словесне повідомлення, можна знайти в Парменіда (DK. 28.В6; В8.35-61), Горгія (Hel.10-14) та Аристотеля (Rh.1412a₁₉-b₁₀). Якщо для Парменіда будь-яка людська мова в силу її нетотожності буттю оманлива, то на думку двох останніх авторів, лише підібрані відповідним чином комбінації слів та імплікатур можуть впливати на сприйняття тексту слухачем.

Тепер до названих і розглянутих вище аспектів зіставного аналізу пропонуємо долучити і розглянути нові рубрики: «філософські витоки» та порівняльний аналіз «ключових понять».

Прагматика є порівняно молодшою наукою, проте, як й у випадку з іншими дисциплінами, пов'язаними з мовою і комунікацією, «її відокремлення від філософських коренів робить її неповною, тобто це означає, що ця наукова галузь і досі має філософський характер» [Sbisà et al. 2011, с.1]. З цього випливає, що дослідники мусять бути свідомими тих філософських ідей, які сприяли становленню прагматичного напрямку, щоб відслідковувати його розвиток не лише в лінгвістичному, а й у філософському контексті. Загально визнано, що ідейні витоки прагматики слід шукати у філософській теорії «мовних ігор» Л.Вітгенштейна (Wittgenstein 1953), теорії комунікативних актів Дж.Л. Остіна (Austin 1962) і Дж.Р. Сьорля (Searle 1969), та комунікативних принципах Г.П. Грайса (Grice 1975). Водночас важливо згадати і більш ранню філософську традицію, з якою пов'язують виникнення прагматики. Сучасне використання цього терміну приписується філософу Ч.В.Моррісу (Morris 1938), який прагнув окреслити (після Дж.Лока і Ч.Пірса), загальні контури науки про знаки, або інакше, семіотики. У межах семіотики Морріс виділив три окремі аспекти дослідження: синтаксичний, який стосується формального відношення

знаків один до одного, семантичний, покликаний вивчати відношення знаків до об'єктів, які вони позначають, і прагматичний, що вивчає відношення знаку до інтерпретатора [Levinson 1983, с.1]. Таким чином, можна наголосити на тому, що прагматика отримала свій перший науковий статус саме в межах семіотики.

Ізоморфну стадіальність у народженні ідей щодо вивчення мови – від семантики до прагматики – спостерігаємо й у передісторії формування давньогрецької риторики. Зародки дисципліни, яку на ранніх етапах її формування цілком справедливо можна назвати «античною філософією мови», варто шукати в епістемологічному антропоцентричному векторі, який обрала Елейська філософська школа на противагу Іонійській феноменологічній (або інакше натурфілософській) парадигмі. Елейська школа почала розрізняти мислиме буття і буття, що сприймається чуттєво. Завдяки цьому вперше був здійснений поділ між поняттям і тим, що воно позначає, а, отже, поняття стає окремим предметом дослідження. Використовуючи прийоми архаїчного перформативного вживання мови: *Я тобі сповіщаю (φατίζω) цей цілком імовірний (ἐοικότα πάντα) світовий лад (διάκοσμον)* [DK.28.В 8.60], один із засновників елейського напрямку, Парменід, висловлює ідеї, які поступово (хоча контекстуально не завжди) розривають зв'язки між словом, поняттям і річчю: *«згідно з загальною думкою (κατὰ δόξαν) виникли ці-от [поняття] (τάδε) і тепер залишаються незмінними, але згодом, оскільки вони пройшли процес становлення, їм прийде кінець. Люди ж для кожного з них встановили ім'я (ὄνομα) як прикмету/знак (ἐπίσημον)»* [DK.28.В19.1-3]. Описуючи процес номінації, Парменід пропонує наступну модель породження мовних знаків: *«були визначені зовнішні (δέμας) протилежні (τὰντία) ознаки та встановлені окремі позначення (σήματα)»* [DK.28.В8.55]. Можна помітити, що парменідівська семіотика, яка виділяє τὸ ὄν 'об'єкт, існуюче' – δυνάμεις 'властивості' – γνώμα, δόξα 'поняття' – σήμα, ἐπίσημον / ὄνομα 'знак'/'ім'я', нагадує знакову модель німецького логіка і математика кін. ХІХ ст. Г.Фреге, (якого згадують серед тих мислителів, які, хоча опосередковано і віддалено, стояли у правитоках прагматики до Ч.Морріса і Л.Вітгенштейна). Отже, «Логічний трикутник» Фреге включав денотат (Bedeutung), концепт (Sinn), під яким розуміється, з одного боку, інформація, яку несе знак, а з іншого – сума знань про позначуваний цим знаком об'єкт, та сам знак (Form) [Internet Encyclopedia of Philosophy].

Повертаючись до поеми Парменіда, важко не погодитися зі спостереженнями К. Лейпер [Leiper 2013, с.254], що у своїй дальній периферії [DK.28.В1, В 6] вона містить ідею суб'єкта думки та інтерпретатора повідомлення. Але попри наявні у Парменіда натяки на суб'єктивізм процесу пізнання (авторське «Я», що протиставляється словам богині Істини), Протагор з його ідеєю «людина є мірою усіх речей» (Pl. Theaet. 151e-152b; Crat. 385e-386a; Arist. Metaph. 1007b₁₈₋₂₃) (що рівноцінно введенню того самого «інтерпретатора» Ч.Морріса) виявляється революційної фігурою. Відмінність поглядів Протагора від його попередника з Елейської школи значна у тому ж розумінні, наскі-

льки в передісторії виникнення аналітичної філософської школи, і відповідно прагматики, ідеї пізнього Вітгенштейна стосовно природної мови відрізняються від ідей Г.Фреге і Б.Рассела щодо пошуку ідеальної мови. Очевидно, що новий епістемологічний поворот робить цілком закономірним появу майстерного перепрочитання елейського дискурсу у вигляді трактату Горгія «Про не-існуюче», присвяченому проблемі сприйняття і можливості / неможливості мовними засобами висловити, передати іншому або навіть самому собі зміст думки або зовнішніх подій. Як і Протагор, Горгій не шукав таку ідеальну мову, якою можна виразити будь-яку систему думки, але «мігруючи» від одного дискурсу до іншого, жодному не відводив роль привілейованого у встановленні істини про сутність і природу речей [Consigny 1992, 49]. При такій інтерпретації Горгій не може розцінюватися виключно як відомий ритор, що відпрацьовує свій стиль у різних прозових жанрах, але виявляється справжнім філософом, що кладе герменевтику в основу свого дослідження уявлень про світ, його пізнання та відображення засобами мови.

Хоча в збережених текстах Горгія не можна виявити понятійного вираження риторики, але вже в його учнів, Алкідаманта та Ісократа, зустрічаємо технічні терміни $\rho\eta\rho\omicron\rho\iota\kappa\acute{\eta}$, $\rho\eta\rho\omicron\rho\epsilon\iota\alpha$ на позначення навчальної дисципліни (Alcid. 15.1.5, Isoc.In soph.15.30.7), причому нерідко в асоціації з філософією (Alcid. 15.2.5, Isoc.In soph.13.21.3). Відносна рідкість вживань цих слів в ораторському дискурсі також свідчить про їхню новизну. Дата виникнення терміну η $\rho\eta\rho\omicron\rho\iota\kappa\acute{\eta}$ $\tau\acute{\epsilon}\chi\eta$ має значення, оскільки вона відмічає початок формування риторики як нової теоретичної дисципліни. Умовно кажучи, до понятійного вираження мистецтво красномовства вважалося менш диференційованим і більш узагальнюючим, ніж у IV ст. до н.е. при розмежуванні риторики і діалектики як окремих наук [Schiappa 1999, с.23].

Доповнити наше розуміння особливостей збігів між прагматикою і риторикою пропонуємо шляхом розгляду одного з ключових понять прагматики – інтенції або інтенціональності. У прагматичній парадигмі, наміри є осьовими поняттями, впровадженими для вираження значення, яке має на увазі мовець. Як зазначає Г. Юл, *«Переваги вивчення мови за допомогою прагматики полягають у тому, що ми можемо говорити про інтенціональні значення (intended meaning), припущення (assumptions) інших людей, їхні цілі або завдання (purposes or goals) (наприклад, висловлення прохання), яких вони досягають, коли говорять»* [Yule 1996, с.4].

У когнітивній філософській прагматичі, або так званій англо-американській прагматичі, значна увага була приділена тому факту, що комунікація передбачає, з одного боку, вираження мовцем власних намірів, а з іншого – приписування відповідних інтенцій слухачем мовцю [Naugh 2008, с.99]. Аналогічним чином, у теорії мовних актів категоріальні положення базуються на властивій мовцю інтенціональності [Potts 2014, с.15]. Достатньо детально теоретичні здобутки в цій сфері описані ще в роботі Larrazabal, Korta (2002), в якій автори, як ми вже казали, доходять висновку, що інтенції відповідають різним рівням, зок-

рема, рівню комунікативних та рівню переконувальних інтенцій.

Комунікативні інтенції, окрім властивостей, характерних для інших ментальних станів, таких як: віра, переконання, бажання, – мають до того ж специфічні якості. Комунікативні інтенції, як правило, є намірами в дії, а не попередніми намірами (Searle 1983); вони є соціальними, у веберівсьмому розумінні соціальної дії, тобто завжди орієнтовані на якогось іншого агента – адресата; вони повинні бути помічені і визнані адресатом, і, власне, в останньому і полягає їхнє задоволення. Єдиною метою комунікативної інтенції є її визнання адресатом, так зване «іллокутивне розуміння» [Searle 1969, с.47], а отже, така інтенція має бути неприхованою [Larrazabal, Korta 2002, с.5].

На відміну від комунікативних, переконувальних (або аргументативних) інтенцій є стабільним видом наміру, стійким упродовж усього процесу розробки і представлення дискурсу, орієнтованим на конкретний тип поведінки з боку слухача, а саме, прийняття переконань і цілей, заявлених мовцем (або, принаймні, значне зменшення відстані між ментальними станами мовця і слухача). Персуазні інтенції відрізняються від комунікативних своїм не завжди відкритим характером. У цьому випадку ми можемо мати справу з маніпулятивним впливом, коли мовець прагне переконати слухачів у чомусь, приховуючи справжній намір за своєю дискурсивною поведінкою у випадку, коли це видається єдиним способом досягнення своєї мети в конкретній ситуації. У будь-якому випадку реалізація переконувальної інтенції спонукає мовця до структурованого дискурсу не лише на макро-, а й мікро- і мезо- рівні [Larrazabal, Korta 2002, с.8]. Ідентифікація або неідентифікація певної динамічної структури дискурсу слухачем/читачем відповідає завданню цієї переконувальної інтенції. Причому для того, щоб зробити можливим виконання наміру такого типу, мовцю необхідно спочатку досягти успіху на рівні реалізації комунікативних інтенцій.

Можна послатися на приклад Т. ван Дейка [van Dijk 1993, с.264], який ілюстрував утілення масмедійної переконувальної інтенції щодо формування негативної оцінки, яка впливає з «фактів». Така аргументативна стратегія, на думку автора, передбачає здійснення тактичних мовленнєвих «виборів» таких, як: риторичні фігури, стилістичний відбір лексичних одиниць з необхідними імплікатурами, жанрові і структурні особливості нарративу, інтертекстуальні зв'язки з авторитетним джерелом (цитати експертів тощо). Негативна оцінка може бути розцінена як стратегія домінуючих соціальних груп, які переслідують вищі політичні цілі щодо формування певного типу дискурсу, покликаною формувати суспільну свідомість (у цьому зв'язку пригадується аристотелівська категоризація риторики, яка може відповідати політичному шаблону $\acute{\upsilon}\lambda\omicron$ $\tau\omicron$ $\sigma\upsilon\chi\eta$ $\mu\alpha$ $\tau\omicron$ $\tau\eta\varsigma$ $\rho\omicron\lambda\iota\tau\iota\kappa\eta\varsigma$ η $\rho\eta\rho\omicron\rho\iota\kappa\acute{\eta}$ Rh. 1356a₂₅₋₃₀). Реалізація цієї вищої переконувальної інтенції забезпечується породженням відповідних інформаційних нарративів, тоді як комунікативна інтенція базується на виборі відповідних даних ситуації мовних засобів. Грань насправді між двома типами інтенцій доволі тонка, тому можна припустити, що ступінь диференційованості обох

інтенцій залежить від ступеня самоусвідомлення своїх «дій» мовцем або відповідної інтерпретації слухачем.

В античній риторичній теорії ми напевно не знайдемо окремого розділу чи праці, присвяченій категорії інтенціональності, проте з ряду окремих висловлювань Аристотеля, Ісократ та інших теоретиків красномовства елліністичної доби ми можемо реконструювати уявлення з цього питання. Коли Аристотель описує три основні типи аргументативного дискурсу (дорадчий, епідейктичний і судовий), він визначає ціль (σκοπόν) кожного – розкрити суть одного з наступних понять: τὸ συμφέρον ‘користь’ (Rh. 1362a₁₅), τῷ ἐπαινοῦντι καὶ ψέγοντι ‘похвала і хула’ (Rh. 1366a₂₅), τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα ‘справедливість і несправедливість’ (Rh. 1373b₅). Для цього у I-й і частково у II-й книзі «Риторики» розкриваються можливі засоби інтелектуального впливу, а саме: *приклади* (ὅπερ μὲν παραδειγματῶν), *сентенції* (γνώμῶν), *ентимеми* (ἐνθυμημάτων) і *взагалі усе, що стосується інтелектуальної аргументації* (περὶ τὴν διάνοιαν) (Rh. 1403b₁). Звернімо увагу, на останнє поняття, διάνοια ‘пізнання, ідея, смисл, зміст, завершена думка’, яке також позначає в Аристотеля один з видів інтенції, інспірованої розумовою активністю в процесі аргументації або висловлення власної позиції (Poet. 1450a₆, 1450b₄₋₅, Rh. 1377b₆, 1403b₁, 1409b₈), на протипагу інтенції етичного характеру – проαίρεσις, букв. ‘мотив поведінки’, ‘моральний вибір (засобів або мети)’ (Rh. 1366a₁₅, 1367b₂₃₋₂₇, 1374a₁₁₋₁₃, 1374b₁₄, 1417a₁₇₋₂₅). Особливо це помітно в контексті, коли філософ дає настанову говорити не з позиції інтелекту (καὶ μὴ ὡς ἀπὸ διανοίας λέγειν), як роблять сучасні йому оратори, а з позиції морального переконання (ἀλλ’ ὡς ἀπὸ προαιρέσεως) (Rh. 1417a₂₄). Хоча є окремі місця (Isocr.15.118.2; Arist.Rh. 1377b₆, 1395a₂₈), де проαίρεσις і διάνοια фактично заступають одне одне.

Тим не менш, проведено понятійне розрізнення важливе для Аристотеля, оскільки окрім наміру переконати аудиторію за допомогою об’єктивної логіки (διάνοια), мовець повинен продемонструвати сутність свого характеру (τὰ ἦθη), підтримку тих чи інших чеснот (τὰς ἀρετὰς) (Rh. 1356a₂₀₋₂₅), саме тому, вважає він, *‘кім’я оратора буде даватися згідно як зі знанням (κατὰ τὴν ἐπιστήμην), так і з моральним переконанням (κατὰ τὴν προαίρεσιν), [яке спонукає людину говорити]»* (Rh. 1355b₁₆₋₂₀). Етична інтенціональність ідентифікується слухачем за спеціальними ознаками і прикметами, які повинні бути у виступі оратора, а саме: ἀρετὴ ‘високі моральні якості’ та εὐνοία ‘прихильність до аудиторії’ (Rh. 1378a₅₋₁₀). Так, софіста можна відрізнити від ритора саме за його наміром демонструвати в промові людину без забобон, готового в своїх інтересах навіть запобігати перед слухачами: ἢ γὰρ σοφιστικῆ οὐκ ἐν τῇ δυνάμει ἀλλ’ ἐν τῇ προαιρέσει: *софістика виникає не завдяки якійсь властивості, а завдяки наміру (моральному вибору)* (Rh. 1355b₁₅).

Очевидно, сам термін проαίρεσις є інновацією етичної теорії Аристотеля, оскільки, з одного боку він практично не вживався в попередньому ораторському і філософському дискурсі, за винятком обмеженого використання в Ісократі (Isocr. 1.10.6, 15.4.2, 26.1.9), а з іншого боку – частотність цього слова в аристоте-

лівському корпусі найвища саме в трактатах «Нікомахова» (60) та «Евдемова етика» (49) (порівняно, наприклад, з «Риторикою» (21) і «Поетикою» (2)). Важливо, що згодом результати міркувань на тему етики і морального вибору, схематично представлені ним у «Поетиці» (Poet. 1450b) і навіть в окремих місцях «Риторики» (Rh. 1366a₁₅, 1417a₁₇₋₂₅), отримали надалі в межах риторичної науки нове прочитання. Наприклад, якщо раніше намір розкривався лише в етичній або інтелектуальній площині (Pl.Parm.143c3; Isocr.12.11.5; D.H. Isoc. 4.11, 4.25, Comp. 4.155-157), то віднині він почав вживатися у лінгвістичній сфері – у зв’язку з текстами, жанрами і стилем (Arist.Rh. 1395b₁₀₋₁₅, 1417a₂₀₋₂₅, 1418a₁₇; D.H. Pomp. 1.17.5, 4.1.2, D.H. Lys. 3.44). Більш того, проαίρεσις як позначення етичної переконувальної інтенції міг виражати комунікативний намір: δεῖ δὲ τῇ λέξει τὴν προαίρεσιν **συνδηλοῦν**, εἰ δὲ μὴ, τὴν αἰτίαν ἐπιλέγειν **πρὸς τὴν** *інтенція ясно виражалася мовними засобами, у протилежному випадку слід уточнювати причину* (Rh. 395a₂₈). Але, звичайно, більш детальних роз’яснень щодо зв’язку інтенції з типами комунікативних актів немає, на відміну від трактатів елліністичної доби, наприклад, Гермогена з Тарсу (сер. II-поч. III ст. н.е.): *«У випадку дебатів намір (προαίρεσις) опонента полягає в одночасному [застосуванні] наклепу (ἐπήρειαν), зневаги (ὑβρίν), осуду (λοιδορίαν), образ (προπηλακισμόν) і т.п.»* (Herm.Peri meth.5.15).

Отже, аристотелівське розуміння наміру у двох його варіантах διάνοια / проαίρεσις як інтелектуальна і духовна активність відповідає сучасному розумінню переконувальної інтенції. Водночас можна знайти усвідомлення і рівня комунікативної інтенції, підпорядкованої вимогам ясності, для чого було вжито лише останній термін. Пізніше в Діонісію Галікарнаського загальне розуміння інтенції (προαίρεσις) як вибору або напрямку творчого методу було включено в теорію стилю.

Не торкаючись у даній статті проблеми подальшого розвитку термінів на позначення інтенції в елліністичну епоху, можна тим не менш відзначити загальну тенденцію до наближеності риторичних теоретичних досліджень до практичного мовного матеріалу, який почали представляти не лише у вигляді окремих висловлювань, а й репрезентувати фрагменти комунікативної інтеракції. Це, зокрема, дозволило автору приписуваної Діонісію Галікарнаському *Ars Rhetorica* (поч. II ст. н.е.) залучати реакцію співрозмовника (перлокутивний ефект) до реконструкції інтенції мовця. Так, у псевдо-діонісійській риторичній по-суті була створена типологія мовленнєвих актів (τῶν σχημάτων εἶδη) з різним співвідношенням переконувальної та комунікативної інтенцій. Наприклад, у 8-й главі (295.15-296.5) автор виділяє три основні типи дискурсивної діяльності: (1) мовець говорить те, що він має на увазі (переконувальна і комунікативна інтенції збігаються); (2) мовець говорить одне, з тим щоб досягнути й іншого (переконувальна інтенція перевершує комунікативну); (3) мовець говорить одне, з тим щоб досягнути протилежного (різновид типу 2). Для того, щоб познайомитися з прикладами з класичних авторів, відібраними автором цього риторичного трактату (ймовірно, Елієм Сарапіоном), а також поціка-

витися, які ще теми, суголосні сучасним пошукам у прагматиці, піднімаються в цьому творі, можна звернутися до 8-9 глав *Ars Rhetorica* та наукового коментаря М.Хіта [Heath 2003].

Таким чином, як показало наше дослідження, антична риторика і відносно молодий напрямок лінгвістики – прагматика – мають багато спільного: філософські витoki своїх ідей, полідисциплінарний характер, об'єкт, іноді предмет і метод дослідження, але водночас ризняться своїми цілями та метамовою. З причин

цих відмінностей, а головне – завдяки теоретичному дозріванню прагматики – порівняльний аналіз двох дисциплін став на порядку денному лише в останні десятиліття. Підтримуючи ідеї наших попередників, можна стверджувати, що риторика належить не лише до передісторії сучасної прагматики, вона може бути цінним джерелом нових ідей та «каменем випробування» для лінгво-філософських концепцій у межах спільного підходу «мова як дія».

REFERENCES

1. Archer et al. *Pragmatics: An Advanced Resource Book for Students* Routledge, 2012.
2. Austin, J. L. *How to Do Things With Words*. – Oxford: Oxford University Press, 1962.
3. Bar-Hillel Ye. Out of the Pragmatic Wastebasket // *Linguistic Inquiry*. – Vol.2(3). – 1971. – P. 401-407.
4. Bé B. Ancient Pragmatics // *Rhetoric across Cultures / Twentieth Biennial Conference Tübingen, July 28-31, 2015*. – Tübingen.
5. Burke M. Discourse implicature, Quintilian and the Lucidity Principle: rhetorical phenomena in pragmatics // *Topics in Linguistics*. – Vol. 17 (1). – 2016. – P. 1-16.
6. Consigny S. The Styles of Gorgias // *Rhetoric Society Quarterly*. – Vol. 22. – 1992. – P. 43-53.
7. Dascal M., Gross A.G. The marriage of pragmatics and rhetoric // *Philosophy and Rhetoric*. – Vol. 32 (2). – 1999. – P. 107-130.
8. van Dijk T.A. Principles of critical discourse analysis // *Discourse and Society*. – Vol. 4 (2). – London, 1993.
9. van Dijk T.A. Discourse and manipulation // *Discourse & Society*. – Vol. 17. – 2006. – P. 359-383.
10. Internet Encyclopedia of Philosophy: Frege and Language. <http://www.iep.utm.edu/freg-1an/>
11. Fortenbaugh W. Aristotle on Emotion. A Contribution to Philosophical Psychology, Rhetoric, Poetics, Politics and Ethics. – London: Duckworth, 1975/2003.
12. Grice H.P. Logic and conversation // *Syntax and Semantics / Ed. P.Cole, J.Morgan*. – Vol. 3: Speech Acts. – NY: Academic Press, 1975. – P. 43-58.
13. Haugh, M. Intention in pragmatics // *Intercultural Pragmatics / Ed. K. Istvan*. – Vol. 5. – 2008. – P.99-110. <http://www.degruyter.com/view/j/iprg.2008.5.issue-2/ip.2008.006/ip.2008.006.xml>
14. Heath M. Pseudo-Dionysius Art of Rhetoric 8-11: figured speech, declamation and criticism // *American Journal of Philology*. – Vol. 124. – Johns Hopkins University Press, 2003. – P. 81-105
15. Larrazabal J.M., Korta K. Pragmatics and Rhetoric for Discourse Analysis: Some conceptual remarks // *Manuscrito*. – Vol. XXV (2). – 2002. – P. 33-48.
16. Leech G. N. Principles of Pragmatics / Geoffrey Neil Leech. – London: Longman, 1983.
17. Leiper K. Education, literacy and its cognitive effects: problem-solving and decision-making in Homer and archaic and fifth century BC Athens. – Sydney, Australia Macquarie University, 2013.
18. Levinson S.C. Pragmatics / Stephen C. Levinson. Cambridge University Press, Cambridge, 1983
19. Lyons W. Emotion. – Cambridge University Press, 1980.
20. Maillat D., Oswald S. Defining Manipulative Discourse: The Pragmatics of Cognitive Illusions // *International Review of Pragmatics*. – Vol. 1. – 2009. – P. 348-370.
21. Mayuuf H.H. Rhetorical Pragmatics // *Journal of Advanced Social Research*. – Vol.5 (5). – 2015. – P. 19-38.
22. Morris C. W. Foundations of theory of signs // *International Encyclopedia of Unified Science*. – Vol. 1(2). – Chicago Illinois: University of Chicago press, 1938. – P.1-59.
23. Najeh L. Pragmatics: a hybrid innovation // *International Journal of Humanities and Cultural Studies/* – Vol. 1 (4). – 2015. – P. 365-375.
24. Nemesi A. L. Implicature phenomena in classical rhetoric // *Journal of Pragmatics*. – Vol.50 (1), 2013. – P. 129-151.
25. Nerlich B. History of pragmatics // *The Pragmatics Encyclopedia / Ed. L.Cummings*. – London, NY: Routledge, 2010. – P. 192-3.
26. Perelman Ch., Olbrechts-Tyteca L. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. – London: Notre Dame, Indiana: Notre Dame Univ. Press, 1969.
27. Piazza F. Rhetoric and Pragmatics: Suggestions for a Fruitful Dialogue // *Perspectives on Pragmatics and Philosophy / Alessandro Capone, Franco Lo Piparo, Marco Carapezza Springer*. – Science & Business Media. – Springer, 2013. – P. 537-592.
28. Potts Ch. Pragmatics // *Oxford Handbook of Computational Linguistics / 2nd edn.*, 2014. – P. 1-27 <https://web.stanford.edu/~cgpotts/papers/potts-pragmatics-oupcompling.pdf>
29. de Saussure L. Manipulation and Cognitive Pragmatics: Preliminary Hypotheses // de Saussure Louis & Peter Schulz (Eds) *Manipulation and Ideologies in the Twentieth Century: Discourse, Language, Mind*. – Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins, 2005. – P. 113-146.
30. M.Sbisà et al. Philosophical Perspectives for Pragmatics / Ed. by Marina Sbisà, Jan-Ola Östman and Jef Verschuere. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Co, 2011.
31. Searle J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
32. Searle J. R. *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
33. Schiappa E. *The Beginnings of Rhetorical Theory in Classical Greece*. – New Haven and London: Yale University Press, 1999.
34. Wittgenstein, L. *Philosophical investigations*. /Anscombe, G.E.M., trans. – Oxford: Basil Blackwell, 1953.
35. Yameng Liu Rhetoric as the Antistrophos of pragmatics: Toward a “Competition of Cooperation” in the study of lan-guage use // *Journal of Pragmatics*. – Vol. 43(14), 2011. – P. 3403-3415.

Ancient Rhetoric and Modern Pragmatics: correlations and differences

A. S. Polishchuk (Shadchina)

Abstract. This paper is aimed at discovering if comparison between Ancient Rhetoric and Pragmatics is possible and productive. The works of our predecessors have already identified some common fundamental principles for both disciplines, such as: the basic setting "language as action", persuasion or other influence as an indispensable attribute of the communication, the cognitive approach. We have added to this well-established "register of comparison" some new facets: "the philosophical origins" and "the comparative analysis of the basic concepts". Within the analysis of "the philosophical origins" we have found the same stadiality in the develop-

ment of Morris's theory of sign - from semantics to pragmatics, that has been retrieved from the evolution of Parmenides's "proto-semiotics" into the background of Greek Rhetoric. Among the "the basic concepts" we have examined one of the key notion of Pragmatics – intentionality, reflected in the contemporary studies as persuasive and communicative intention. These terms have been compared with their Greek equivalents (διάνοια / προαίρεσις) in the texts of Aristoteles, Dionysius of Halicarnassus, Hermogenes of Tarsus. Thus, we argue that Ancient Rhetoric does not belong only to the prehistory of contemporary Pragmatists, it can be a valuable source of new ideas and a "stone test" for linguistic and philosophical concepts in the framework of common approach "language as action," despite the fact that both disciplines differ in their ultimate goals and meta-language.

Keywords: ancient rhetoric, pragmatics, persuasive and communicative intention.

Античная риторика и современная лингвопрагматика: корреляции и расхождения

А. С. Полищук (Шадчина)

Аннотация. В статье выясняются условия и перспективы сравнения античной риторики и современной лингвопрагматики. Работы наших предшественников уже определили некоторые общие принципы обеих дисциплин, такие как: базовая установка "язык как действие", убеждения или иное воздействие как неперенный атрибут коммуникации, когнитивный подход. В этом устоявшемся «регистре сравнений» риторики и прагматики нами были освещены некоторые новые аспекты: «философские истоки» и «сравнительный анализ ключевых понятий». В рамках анализа «философских истоков» выявлено ту же стадиальность в эволюции знаковой теории Морриса - от семантики к прагматике, что соответствует развитию из «протосемиотики» Парменида начал греческой риторики. Среди "ключевых понятий" мы выделили один из основополагающих для лингвопрагматики – категорию интенциональности, отраженную в современных исследованиях как убеждающее и коммуникативное намерение. Эти термины были сопоставлены с древнегреческими эквивалентами (διάνοια / προαίρεσις) в текстах Аристотеля, Дионисия Галикарнасского, Гермогена из Тарса. Итак, мы утверждаем, что риторика относится не только к предьстории современной прагматики, она может быть ценным источником новых идей и «камнем испытания» для лингво-философских концепций в рамках совместного подхода «язык как действие», несмотря на то, что обе дисциплины существенно различаются в своих конечных целях и метаязыке.

Ключевые слова: античная риторика, прагматика, убеждающая и коммуникативная интенция.

Невербальні компоненти комунікації як засоби створення комічного ефекту у сучасному англомовному дискурсі

Л. В. Солощук

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Paper received 17.01.17; Accepted for publication 25.01.17.

Анотація. У статті проаналізовано роль невербальних компонентів комунікації у створенні комічного ефекту. Поліфункціональність кінесичних, проксемічних та просодичних компонентів комунікації є основою для створення комічного ефекту за рахунок порушення відповідних норм комунікації, коли інконгруентність проявляється на невербальному рівні. Комічний ефект при цьому може бути створений при взаємодії невербальних компонентів комунікації з вербальними компонентами як на макрорівні, так і на мікрорівні.

Ключові слова: взаємодія, комічний ефект, невербальні компоненти комунікації, кінесичний, проксемічний, просодичний, макрорівень, мікрорівень.

Вступ. Гумор є високо розвинутою формою суспільної свідомості, яка дає можливість виходу за межі логічного мислення, має цілий ряд важливих когнітивних, комунікативних, соціальних, психологічних та естетичних функцій, впливає на становлення нових аксіологічних парадигм на певних етапах розвитку суспільства, тобто гумор визначається, перш за все, через поняття “комічне” та “смішне”, що виступають його родовими ознаками. Видові характеристики гумору пов’язані з “ідеєю добродушного ставлення до чогось чи когось на відміну від висміювання, злого глузування” [1].

Дослідження механізмів породження гумористичності не втрачає актуальності у різних галузях науки. Всебічно розглядаючи сутність гумористичного спілкування у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США на основі теорії інконгруентності, В.О. Самохіна стверджує, що когнітивний механізм комічного створюється за допомогою прийомів та засобів, в основі яких знаходиться порушення норм, що є нормою в жарті. Відхилення від норми створює у жарті нову норму, а також додаткові конотації оціночності, емоційності, експресивності або стилістичного забарвлення. Саме на відхиленнях від норми ґрунтується експресія, емоційність, які створюють гумористичний ефект. Докладна характеристика порушення онтологічних, логіко-поняттєвих, валоративних норм у жарті, яка приводить до комічної інконгруентності, базується на аналізі мовних засобів їх відображення у жарті [3, с. 75-77].

Але людина творить комунікативний процес із залученням різних семіотичних систем, які корелюють з мовною системою [6]. У цьому сенсі актуальності набуває системна презентація невербальних засобів, які використовуються для створення гумористичного ефекту в англомовному дискурсі. Лінгвальні якості гумору та невербальних компонентів комунікації останнім часом досить часто стають об’єктом аналізу, але окремо один від одного, хоча гумор є тісно пов’язаним з емоційністю та експресією, які закладені у природу невербальних компонентів комунікації. Але дослідження ролі невербальних компонентів комунікації у створенні комічного ефекту є досить поодинокими [2] і вимагають ґрунтового дослідження. До невербальних засобів ми відносимо набір компонентів немовного характеру, які створюються у результаті жестово-рухової (кінесичні та проксемічні

компоненти) та голосової діяльності (просодичні компоненти) мовця під час комунікації та використовуються ним поряд із вербальними засобами комунікації через набуття комунікативно значущого характеру в процесі спілкування [5].

Обравши за об’єкт дослідження невербальні компоненти комунікації, які вживаються для створення сміхового ефекту, предметом дослідження визначаємо аналіз особливостей взаємодії невербальних компонентів комунікації з вербальними компонентами у процесі творення комічного ефекту. Метою дослідження є визначення ролі невербальних компонентів комунікації у створенні комічного ефекту. Процес аналізу об’єкту дослідження проводився з використанням як суто лінгвістичних, так і загальних семіотичних методів, серед яких провідними є системно-функціональний аналіз невербальних компонентів у їх взаємодії з вербальними, дискурс-аналіз, що стосується не тільки мовного спілкування, але є інструментом пізнання, можливості якого виходять за лінгвістичні межі, контекстний аналіз, спрямований на з’ясування значення невербального комунікативного компоненту у певному гумористичному контексті.

Результати та їх обговорення. Невербальний семіотичний код обслуговує візуальний, аудіальний і тактильний канали зв’язку. Акти невербального семіозису легко спостережувані в комунікативній діяльності людини, яка осмислює, інтерпретує поведінку оточення, вирази їхніх облич, очей, інтонацію голосу. Сприйняття світу за допомогою того або іншого органу чуття зближує певні тілесні системи людини з її когніцією [4, с. 56]. Маючи функціонально-динамічний характер, у якому відображаються їхні універсальні, етноспецифічні та індивідуально означені властивості, невербальні компоненти комунікації за своєю природою є знаками неоднорідними, які поєднують різноманітні, інколи навіть протилежні за змістом риси. Це стає можливим через порушення стереотипного уявлення про функціональну спрямованість невербальних компонентів. Таким чином, сприйняття невербального компоненту залежить і від комунікативного досвіду адресата. Враховуючи той факт, що жарт є спрямованим на адресата, створюється заради нього, і саме адресат виконує когнітивну операцію з його розшифровки [3, с. 173], поліфункціональність невербальних компонентів

комунікації дає можливість використовувати їх для створення комічного ефекту за рахунок порушення відповідних норм комунікації, коли інконгруентність проявляється на невербальному рівні, і адресат сприймає інформацію залежно від своїх знань, досвіду, намірів тощо. Комічний ефект при цьому може бути створений при взаємодії невербальних компонентів комунікації з вербальними компонентами як на макрорівні, так і на мікрорівні [5, с. 151-160].

Гумор – це коли попереду сюрпризи, рідко вживані слова, неочікуваний погляд на події, нові відкриття; це збентеження, розгубленість, порушення звичного порядку, це деякою мірою пастка, западня. А гумор знаходиться на межі відомого та невідомого. Гумор – це не зовсім нормальне або у міру ненормальне сприйняття дійсності; це нестандартні рішення у стандартних або дещо незвичних, скрутних ситуаціях; це інший неочікуваний ланцюг взаємодії, це асоціації, відкровлення, осяяння, в решті решт – це таємниця, це встановлення неочевидних зв'язків між подіями [1]. Стереотипною думкою про невербальні компоненти комунікації є те, що вони полегшують трактування вербальних реплік, але це, дійсно, стереотип, який може спрацювати, а може і не спрацювати. Це залежить від багатьох факторів: соціального статусу, віку, освіти, гендерної приналежності комуніканта:

1. Коли під час судового процесу суддя запитує свідка-чоловіка, чи він одружений, чоловік у відповідь мовчить, лише зітхаючи. Суддя говорить секретарке: «Пишишь, одружений.» Коли у відповідь на таке ж запитання зітхає, без слів, жінка-свідок, суддя говорить секретарю: «Пишишь, неодружена.»

У цілому, вважається, що сприйняття світу жінкою та чоловіком різняться, і це також стає підставою для створення комічного ефекту, як у вище наведеному прикладі. Мовчання також сприяє створенню комічного ефекта у ситуаціях, які перевищують очікування слухача.

Невербальні компоненти (посмішка, жест для поправлення зачіски) виконують захисну функцію – дозволяють нібито вийти з комунікативної пастки у гідний спосіб, а принади образу білявки нейтралізують загрозу девіації у сприйнятті комунікативної ситуації у цілому:

2. Кредо блондинки: Не знаєш, що сказати? Просто посміхнись і поправ зачіску.

Для невербальних компонентів характерною рисою є двоїстість у її трактуванні, і залежить вона від комунікативного досвіду адресата, який може трактувати її не стереотипно, не у загальноприйнятний спосіб, завдяки чому порушується інконгруентність спілкування і виникає сміховий ефект:

3. Bush and Gorbachev are in an airplane. Bush shakes his fist at Gorbachev, and Gorbachev shakes his fist at Bush too. Bush shakes two fists, but Gorbachev points at his temple.

Gorbachev tells his wife, "Bush gestured that he was going to beat me up. I gestured the same to him. He gestured that he was going to beat me up with two fists. I gestured that he is stupid."

Bush tells his wife, "I gestured to Gorbachev to keep hold of the state, and he indicated that he would. I told him to hold on with both hands. He gestured that I'm stupid to suggest that, because he doesn't have the strength" [7].

Двоїста природа невербальних компонентів дозволяє комуніканту, який опиняється у невідгідній для себе ситуації, зберегти обличчя.

Макровзаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації передбачає тип взаємодії, за якого міміка та жести відіграють роль репліки в діалозі. Такі репліки можуть функціонувати в автономному режимі, їх структура є повністю сформованою за допомогою невербальних компонентів комунікації. Таким чином, мовленнєвий акт у репліці перетворюється на парамовленнєвий, здатний виконувати всі функції, зазвичай притаманні мовленнєвому акту, самостійно, без підтримки вербально оформленими висловленнями, тобто репліка повністю формується невербальними компонентами комунікації. Але трактування реплік адресатом і адресантом у свій спосіб створює комічність ситуації (дивись приклад 3).

Гумористичний ефект виникає, коли інформація, що була призначена адресату, внаслідок певних причин, доходить саме до третьої особи, від якої її намагалися приховати:

4. "Guess what," the principal told his wife, "I was talking with the superintendent today and found out that we both love clams. I invited him over for dinner tonight so he could try yours." "You did what?" his wife exploded. "How could you? It's too late now to get to the store, and I only have a dozen clams. Promise me you won't eat any more than four of them." The principal promised and his wife prepared the delicacy. When the superintendent arrived and dinner had begun, the clams were quickly gone. The principal, seemingly forgetting the earlier conversation with his wife, asked the superintendent if he would like another serving. His wife frowned deeply, but the superintendent declined with thanks. Again, however, the principal insisted that the guest have another helping. Again the wife grimaced, and again the superintendent refused politely. A third time the principal insisted that the man have more. This time the wife gritted her teeth, and the superintendent firmly declined the offer. Somehow, they got through the rest of the evening. When the superintendent left, the principal's wife turned on him furiously. "Why, in heaven's name, did you insist that he have more clams?" shouted his wife. "I told you we didn't have any more!" "I'm sorry!" exclaimed the principal. "I completely forgot!" "You forgot? Then why did you think I was kicking you under the table each time you asked him to have more?" "Kicking me?" said the principal with an amazed expression on his face. "You never kicked me" [8].

У цьому прикладі жінка за допомогою кінесичних комунікативних компонентів (нахмурювання брів, гримасування, зціплення зубів, постукування ногою по коліну чоловіка під столом) настирливо намагається застерегти останнього від необачних фраз. Щоразу, коли чоловік відкриває рота аби запропонувати вископоставленому гостю ще одну порцію страви, жінка знову і знову вдається до своїх відчайдушних дій. Сміховий ефект виникає, коли виявляється, що пере-

плутаючи адресата, жінка розпачливо стукала по нозі високопоставленого гостя, тому, усі інші невербальні знаки (гримасування, зціплювання зубів), що були адресовані її чоловіку, сприймалися саме високопосадовцем, в той час як чоловік продовжував спокійно сидіти за столом, люб'язно пропонуючи гостю ще одну порцію.

У разі мікророзуміння вербальних та невербальних компонентів комунікації, коли невербальні частини репліки є залежними від вербальної частини репліки, їх взаємодія за принципами координації, ідентифікації та контрадикції може вести до створення комічного ефекту.

Гумористичний ефект досягається завдяки ключовій ролі невербального компонента у разі взаємодії за принципом координації, коли і вербальна, і невербальна складові містять ідентичну базову інформацію, яка є семантично односпрямованою та інформативно ідентичною. Інакше кажучи, зміст репліки і на вербальному, і на невербальному рівні гіпотетично є мінімально достатнім для збереження дискурсивної цілісності діалогу [5, с. 160]. Дискурсивну цілісність діалогу не буде порушено, якщо опустити вербальну або невербальну складову, але комічний ефект буде втрачено. Невербальний компонент не є надлишковим у цій ситуації, без нього руйнується комічність:

5. *A foreigner encounters a passerby with a big watermelon in his hands in Tbilisi and asks to show him the way. The passerby hands the foreigner the watermelon with the words: "Keep it for a moment, please," makes a broad gesture with his hands and answers: "Sorry, I do not know!"* [9].

Комічний ефект базується на дублюванні та підкреслюванні слів жестом. Жест має ключову роль у створенні сміхової реакції, без його використання анекдот повністю втрачає зміст, адже немає нічого смішного в тому, що людина не знає де знаходиться те чи інше місце.

6. *At a dance the young lady had just been introduced to her partner. By way of making conversation she said, as they waltzed around the ballroom floor: "Who is that terrible ugly man sitting over there?" Her partner looked at the man she indicated. "Why, that's my brother!" He exclaimed. "Oh, you must excuse me," said the lady in embarrassment, and added apologetically, "I really hadn't noticed the resemblance"* [8].

У цьому прикладі адресант винуватим тоном виголошує репліку, що є навіть образливішою для адресата, ніж попередня, та суперечить його очікуванням. Просодичний компонент не знімає напруженості ситуації, а, навпаки, посилює її, викликаючи сміхову реакцію слухачів.

Взаємодія вербальних і невербальних компонентів за принципом ідентифікації реалізується в тих випадках, коли структурно-семантична організація вербального висловлення не є інформативно достатньою для вираження його комунікативної спрямованості [5, с. 177]:

7. *Teacher (answering the telephone) – "You say Billy Smith has a bad cold and can't come to school? Who is this speaking? Voice (with assumed hoarseness) – "This is my father"* [9].

Учень вважає, що структурно-семантична організація вербального висловлення не є інформативно достатньою для його безсумнівної переконливості, тому використовує невербальне оформлення репліки. Використання просодичного компонента (*assumed hoarseness*) дитиною для того, щоб наблизитися до голосу дорослого чоловіка та обвести вчительку навколо пальця, а також вживання присвійного займенника "my" замість "his" створюють комічний ефект.

У випадку контрадикторної взаємодії вербальних та невербальних компонентів комунікації вербальним і невербальним каналами передається інформація, яка є протилежно спрямованою за комунікативним змістом [5, с. 185]. У взаємодії вербального і невербального компонентів висловлення виявляється семантична неузгодженість, вони суперечать один одному. В умовах неконгруентності, коли невербальний сигнал не співпадає з вербальним сигналом, виникає комічний ефект:

8. *Two guys are walking down the street. One of them suddenly stops short and says sadly, "Wow! Look at that dead bird. The other guy looks up in the sky and says, "Where?"* [10].

Кінсичний компонент (*looks up*) відіграє ключову роль у створенні гумористичного ефекту, адже веде до порушення онтологічних норм, що суперечать загальнолюдським уявленням про закономірності реального буття. Цілком абсурдно підводити очі до неба, шукаючи поглядом мертвого птаха. Без використання цього невербального компонента повністю втрачається комічний ефект.

Висновки. У процесі дослідження було виявлено, що використання невербальних компонентів комунікації є одним із засобів створення комічного ефекту на різних рівнях їх взаємодії з вербальними компонентами: на мікрорівні ключовими засобами створення комічного ефекту стають: надлишкове дублювання вербального компонента невербальним; використання невербального компонента з ціллю полегшення ідентифікації інтенції адресанта, яке відбувається з порушенням норм вербального оформлення репліки; неспівпадання смислового наповнення вербальної та невербальної складових репліки, що не відповідає очікуванням комунікативного партнера. На макрорівні структура репліки є повністю сформованою за допомогою невербальних компонентів комунікації, мовленнєвий акт у репліці перетворюється на парамовленнєвий, який набуває якості, зазвичай притаманні мовленнєвому акту. У цьому випадку трактування реплік адресатом і адресантом у свій спосіб, що стає можливим завдяки двоїстому характеру невербальних компонентів комунікації та їх поліфункціональності, створює комічність ситуації.

Враховуючи той факт, що гумор є одним із ефективних засобів зняття напруженості у спілкуванні, інструментом, який полегшує досягнення поставленої мети у різних сферах життєдіяльності, перспективним вбачаємо встановлення особливостей взаємодії комунікативних компонентів різнорідної знакової природи для створення комічного ефекту у різних типах сучасного англійського дискурсу. Глобалізація сучасного комунікативного простору вимагає також вирішення питань, пов'язаних зі спілкуванням у міжкуль-

турному оточенні, де неадекватне інтерпретування невербальних компонентів комунікації може призвес-

ти не до комічного ефекту, а до створення конфліктної ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
2. Крейдлин Г.Е. Вербальные и невербальные элементы анекдота / Г.Е. Крейдлин, Е.Я. Шмелева // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М.: Изд-во “Индрик”, 2007. – С. 509-519.
3. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США : монографія / Вікторія Опанасівна Самохіна. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2012. – 360 с.
4. Серякова І.І. Семіотико-дискурсивний аналіз соматикону художнього персонажу / І.І. Серякова // Science and Education. A New Dimension. Philology. – IV(23). – Issue: 100. – Budapest, 2016. – P. 55-58.
5. Солощук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англомовному дискурсі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Солощук Людмила Василівна. – Київ, 2009. – 469 с.
6. Knapp M.L. Nonverbal Communication in Human Interaction / M.L. Knapp, J.A. Hall. – Crawfordsville: Wadsworth. Thomson Learning, 2002. – 482 p.
7. <http://www.funnyjokes.net/anecdotes/>
8. <http://www.jackass/jokes.com/fun.htm>
9. <http://www.lumpyporridge.com>
10. <http://www.webcom.com.wutka/welcome/html>

REFERENCES

1. Karasik V.I. The Language Circle: Personality, Concepts, Discourse / V.I. Karasik. – Volgograd: Peremena, 2002. – 477 p.
2. Kreidlin G.Ye. Verbal and Non-verbal Elements of Funny Stories / G.Ye. Kreidlin, Ye.Ya. Shmeleva // The Logic Analysis of the Language. The Language Mechanisms of Humour. – M.: Indrik, 2007. – P. 509-519.
3. Samokhina V.O. Joke in the Present-Day Communicative Space of Great Britain and the USA: Manuscript / Victoriya Opanasivna Samokhina. – 2-d edition. – Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2012. – 360 p.
4. Sieriakova I.I. Semiotic and Discourse Analysis of Character's Somaticon / I.I. Sieriakova // Science and Education. A New Dimension. Philology. – IV(23). – Issue: 100. – Budapest, 2016. – P. 55-58.
5. Soloshchuk L.V. Interaction of Verbal and Non-Verbal Components of Communication in Modern English Discourse: thesis for a Doctoral Degree in Philology: 10.02.04 – Germanic Languages / Soloshchuk Lyudmila Vasilivna. – Kyiv, 2009. – 469 p.

Non-verbal Components of Communication as Means of Creating the Comic Effect in the Modern English Discourse

L. V. Soloshchuk

Abstract. The role of non-verbal components of communication in creating the comic effect has been analyzed in the article. The polyfunctionality of kinesic, proxemic and prosodic components of communication serves as a background for creating a comic effect due to the violation of the appropriate norms of communication when the incongruence is disposed at the non-verbal level. The comic effect may be created in the process of interaction of verbal and non-verbal components both at the macro-level and micro-level.

Keywords: non-verbal components of communication, comic effect, kinesic, proxemic, prosodic, macro-level, micro-level, interaction.

Невербальные компоненты коммуникации как средства создания комического эффекта в современном англоязычном дискурсе

Л. В. Солощук

Аннотация. В статье проанализирована роль невербальных компонентов коммуникации в создании комического эффекта. Полифункциональность кинесических, проксеимических и просодических компонентов коммуникации является основой для создания комического эффекта за счет нарушения соответствующих норм коммуникации, когда инконгруэнтность проявляется на невербальном уровне. Комический эффект при этом может быть создан при взаимодействии невербальных компонентов коммуникации с вербальными компонентами как на макроуровне, так и на микроуровне.

Ключевые слова: взаимодействие, комический эффект, невербальные компоненты коммуникации, кинесический, проксеимический, просодический, макроуровень, микроуровень.

Саморегуляція лексико-семантичного поля SPACE: філософсько-синергетичний аспект

Е. О. Веремчук

Запорізький національний університет, Запоріжжя, Україна

Paper received 13.01.17; Accepted for publication 25.01.07.

Анотація. У статті аналізується понятійно-категоріальний апарат синергетики, яка на сьогоднішній день є новою міждисциплінарною науковою парадигмою. Розглядається процес самоорганізації лексико-семантичного поля SPACE як відкритої нерівноважної нелінійної системи. Визначаються потенційні локальні атрактори лексико-семантичного поля під час його адаптації до комунікативних потреб мовців. Описуються механізми утворення та пристосування лексичних одиниць у синхронії та діахронії, з урахуванням етимологічного аспекту.

Ключові слова: атрактор, біфуркація, лексико-семантичне поле, саморегуляція, синергетика.

Вступ. Однією із сучасних науково-філософських парадигм виступає синергетика, яка визначається як міждисциплінарний напрям досліджень, у межах якого вивчаються загальні закономірності переходу від хаосу до порядку і навпаки (процесів самоорганізації та дезорганізації) у відкритих нелінійних динамічних системах [1]. Її основи почали формуватися ще в епоху античності, однак в окремий науковий напрямок синергетика виокремилась лише у 70-х роках ХХ століття, і її засновниками вважають Г. Хакена [9] та І. Пригожина [10]. Відкритий ними принцип самоорганізації та саморегуляції відкритих складних динамічних нелінійних систем, які мають термодинамічний характер, згодом отримав міждисциплінарний статус та був екстрапольований на інші сфери людської діяльності, увійшовши до методологічної бази багатьох наук, адже його положення є справедливими по відношенню до великої кількості систем, включаючи буття в цілому. Не стала виключенням і лінгвістика, яка адаптувала синергетичні принципи задля вирішення власних наукових задач, і це дає досить плідні результати, оскільки синергетичні принципи самоорганізації та саморегуляції дозволяють описати механізми словотвору як в мові в цілому так і у рамках окремого лексико-семантичного поля зокрема.

Короткий огляд публікацій. Окремі структуровані ділянки мовного лексикону, які носять назву *лексико-семантичні поля* дуже часто ставали і стають об'єктом дослідження багатьох вчених. Основи теоретико-методологічного апарату польових досліджень в лінгвістиці були розроблені такими вченими як J. Trier [11], Г.С. Щур [8], Н.О. Мех [4], Л.В. Щерба [7]. Існує досить велика кількість досліджень, які присвячені розгляду певних категоризованих структурних угруповань лексичних одиниць (наприклад, Л.В. Строченко, Н.В. Обвінцева, Н.П. Канонік). Однак досить дієвим під час дослідження структури ЛСП та його компонентів вбачається поєднання класичної та лінгвосинергетичної методології. На сьогоднішній день існує ряд досліджень у синергетичному аспекті, (зокрема, С.М. Єнікєєва; Л.С. Піхтовнік, Е.В. Тарасова, R. Hammer Н.В. Хруцкая), в яких мова розглядається як відкрита динамічна ієрархічно-організована нерівноважна нелінійна мегасистема, що складається із сукупності підсистем.

Мета. Метою статті є аналіз ключових синергетичних принципів та дослідження самоорганізації лекси-

ко-семантичного поля SPACE у світлі синергетичної методології.

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження стало лексико-семантичне поле SPACE, а предметом дослідження виступають синергетичні механізми його самоорганізації. Матеріалом дослідження є лексичні одиниці, які входять до складу ЛСП SPACE, і які були взяті із словників [12; 13; 14; 15]. Методологічне підґрунтя складають праці таких вчених як J. Trier [11], Г. Хакен [9], І. Пригожин [10], С.М. Єнікєєва [2], Т.І. Домброван [11]. В дослідженні використовувалися такі загальнонаукові методи, як дедуктивний, індуктивний метод, а також лінгвістичні: дискриптивний, компаративний, методи синхронного та діахронічного аналізу.

Результати та обговорення. Кількість лексичних значень як одиниць плану вираження мови є надзвичайно великою. Дещо меншою є кількість номінативних одиниць, адже для більшості з них характерною є полісемантичність. Неозорість лексико-семантичної системи в цілому спонукає дослідників обмежитись вивченням окремих систем, які можна виділити в мовній макросистемі. Можливість виділення у мовному лексиконі структурованих лексичних угруповань є наслідком системного характеру мови в цілому та її лексичного складу зокрема.

У роботі лексико-семантичне поле визначається як сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту та відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ [3]. Для ЛСП постулюється наявність спільної семантичної ознаки, яка об'єднує всі одиниці поля та виражається лексичною одиницею з узагальнюючим значенням [3, с. 380]. Однак лексико-семантичне поле можна також описати як синергетичну систему, для якої є характерною самоорганізація та саморегуляція.

Отже, для того, щоб довести, що ЛСП SPACE є синергетичною системою, ми спочатку розглянемо загальні властивості синергетичних систем. Синергетичний підхід розглядає систему як таку, для якої характерними є відкритість нелінійність динамічність нерівноважність, а також, якій є властивою здатність до саморегуляції та самоорганізації.

Відкритість системи полягає в тому, що вона здатна обмінюватись матерією, енергією та інформацією з оточуючим середовищем через певні джерела і відтоки. Саме вплив зовнішнього середовища примушує систему постійно "боротися за своє виживання", змі-

нюватись та реорганізовуватись, що дозволяє їй протистояти зовнішнім впливам. Вплив зовнішнього середовища спричинює у межах системи флуктуації – випадкові відхилення миттєвих значень величин від їх середніх значень, тобто від стану рівноваги [2, с. 25]. Під впливом флуктуацій система втрачає свою стабільність і переходить у стан невірноваженості.

Такий стан завжди можна характеризувати як активний, динамічний, адже у Всесвіті існує всезагальна тенденція до гармонії, тобто переходу від нерівноваженості до урівноваження. Прикладами, які ілюструють такий процес, можуть виступати Друге начало термодинаміки у фізиці, закон діалектики про єдність та боротьбу протилежностей у філософії тощо. Іншими словами, стан нерівноваженості, який виникає в наслідок існування контрастів або протилежностей у системі, призводить до конструктивних процесів, які утворюють щось нове в наслідок того, що система намагається позбутися цих внутрішніх протиріч.

Нерівноважний стан системи, як вже зазначалося, обумовлюється виникненням у системі певних флуктуацій (відхилень). Однак, не всі відхилення переводять систему в невірноважений стан, а лише ті, які є досить сильними і здатні порушити в ній раніше встановлену рівновагу. У такому випадку система або якісно змінюється шляхом формування нової структури, нової диференціації її елементів, або зовсім руйнується. Критичний момент вирішення майбутнього системи називається точкою біфуркації, або точкою розгалуження можливих шляхів еволюції системи [2, с. 26]. Саме наявність біфуркацій – можливостей еволюціонувати різними шляхами – вказує на нелінійність системи.

Долаючи точку біфуркації (поріг нерівноваженості), система переходить до якісно нового стану, що і визначає напрям її майбутнього розвитку. Такий новий стан системи називається аттрактором. Під цим терміном науковці розуміють певний усталений стан (структуру) системи, який, так би мовити, притягує до себе усю множину траєкторій розвитку системи, що визначаються різними умовами. [2, с. 27]. Дію аттрактора можна метафорично порівняти з дією магніту, він наче притягує систему до певного стабільного стану. Іншими словами, із усіх можливих варіантів розвитку система "обирає" якийсь один, завдяки тому, що цей тип розвитку, з одного боку, є найбільш сприятливим для її протистояння зовнішнім чинникам, а з іншого – потребує найменшої кількості затрат енергії (так звана "лінія найменшого опору"), а, отже, коефіцієнт корисної дії затраченої енергії в цьому разі виявляється найбільшим. Однак, такий новий стан системи під впливом певних зовнішніх чинників також виявляється нестабільним, і процес починається знову.

На нашу думку мова має всі ознаки синергетичної організації. Коли в навколишній дійсності з'являється певний об'єкт, процес або властивість, які мають комунікативну релевантність, у мові, як синергетичній системі, порушується рівновага, адже вона вже більш не здатна задовольнити комунікативні потреби мовців. Така флуктуація призводить до того, що мовна система переходить в стан нерівноваженості, тобто в ній порушується рівновага між вербалізаційним

потенціалом та комунікативною вимогою. Необхідність утворення нового засобу номінації приводить мовну систему до точки біфуркації, і далі вона починає рухатись по напрямку до свого локального аттрактора, яким виступає утворення відповідної номінації. Тобто, в мові може виникнути абсолютно будь-яка номінативна одиниця для позначення нового поняття (точка біфуркації), однак під впливом аттрактора мова йде "легшим" та найпродуктивнішим з усіх можливих шляхів та формує нову одиницю або вже на основі існуючої (коли виникає нове значення, що спричинює полісемію), або нова номінація утворюється за допомогою одного із способів словотвору (суфіксація, префіксація, тощо), або ж мовна система адаптує відповідне запозичення із іншої мови. При цьому, слід зазначити, що новоутворена одиниця завжди має семантичну та дериваційну вмотивованість, і це, власне, і виступає тим механізмом, який дозволяє шляхом самоорганізації відновити стан рівноваги.

Як вже зазначалося, коли в об'єктивній реальності з'являється певний об'єкт, у мовній системі порушується рівновага між поточними номінативними можливостями мови та номінативною необхідністю, яка виникає разом з новим денотатом. Така флуктуація призводить до того, що мова в цілому або конкретне ЛСП зокрема, переходить до точки біфуркації: моменту, коли необхідно створити нову адекватну номінативну одиницю. Знаходячись у точці біфуркації розвиток системи, в такому разі, може здійснюватися трьома основними шляхами: запозичення лексичної одиниці з іншої мови в готовому вигляді, використання вже існуючої одиниці, яка знає семантичного переосмислення (семантична деривація) та утворення нової лексики за допомогою способів словотвору.

Так, наприклад, після відкриття Галілео Галілеєм темних плям на місяці, які він вважав морями, він, власне, використав латинський термін для їх вербалізації – *mare*, що на латині означає "sea" [13] ("море"). Термін використовується і нині, навіть після того, коли було з'ясовано, що води на місяці немає і позначає "the basalt-filled impact basins common on the face of the Moon visible from Earth" [15] ("кратери"). Шлях запозичення є продуктивним у тому разі, коли виникає необхідність у номінації такого поняття, яке вже виникло в якійсь іншій лінгвокультурі й отримало там мовне вираження. Так, з огляду на те, що колишній СРСР був першим, хто запустив на орбіту штучний супутник Землі та відправив людину у космос, з російської мови в англійську перейшли такі слова як *sputnik* (супутник) та *cosmonaut* (космонавт).

Однак, така ситуація вочевидь на відновила рівновагу в ЛСП SPACE, і тому в ньому окрім запозичених одиниць виникли власні – *satellite* (супутник) та *astronaut* (астронавт). Лексема *satellite* була вперше використана Йоганом Кеплером, яку він запозичив з латини, де вона означала "attendant, companion, courtier, accomplice" [13] ("супутник, компаньйон"). Отже, супроводжуюча людина стала метафорично асоціюватися із супутником планети.

Внутрішня форма слова *astronaut* містить значення "той, що плаває серед зірок" (від *astra* – "зірка" та *naval* – "той, що плаває") [13]. Тобто, в основі семантичної мотивації цієї лексичної одиниці лежить зна-

чення "зоря" на відміну від слова *cosmonaut*, в основі якого лежить значення "космос". Значення "космос" також знаходимо і в етимоні слова *spaceship* (*космонавт*), що утворене шляхом словоскладання, яке також виступає синонімом до вищезгаданих слів. Отже, якщо поняття має досить високу рекурентність у мовленні, то мова як синергетична система формує декілька синонімічних одиниць для його вербалізації. При цьому, слід зазначити, що саморегуляція ЛСП проявляється ще й у тому, що окремі синоніми поступово розмежовують свої значення, зокрема *cosmonaut* - "is a Russian astronaut" ("російський космонавт"); *sputnik* - "is each of a series of Soviet artificial satellite"[14] ("радянський штучний супутник").

Досить поширеним в ЛСП SPACE є метод утворення неологізмів шляхом семантичної деривації. Такий тип утворення нової номінації виступає локальним аттрактором у тому разі, коли новоутворене поняття має високу асоціативну подібність із вже відомим, а отже, це дозволяє використати готову номінаційну одиницю для вербалізації нового поняття, не збільшуючи при цьому кількісний склад поля. Так, зокрема, загальноновживана лексична одиниця *fault*, що означає "something that is wrong with something"[14] ("дефект, недолік") у космічній терміносистемі отримало значення "a crack or break in the crust of a planet along which slippage or movement can take place" [15] ("розлом"). Отже, тріщина або розлом на поверхні планети метафорично усвідомлюється як недолік.

Слово *magnitude* у своєму загальноновживаному значенні означає "the great size or importance of something" [14] ("величина, розмір"). У ЛСП SPACE це слово увійшло у значенні "the degree of brightness of a star" [15] ("зоряна величина"). Воно було утворене за допомогою звуження вихідного значення, що спричинило формування адекватного мовно засобу номінації без збільшення кількості нових форм.

Термін *solar wind* - "a tenuous flow of gas and energetic charged particles, mostly protons and electrons which stream from the Sun" [12] ("сонячний вітер") також утворився шляхом семантичної деривації, зокрема, завдяки метафоричним асоціаціям із вітром на землі. Лексема *wind* означає "the perceptible natural movement of the air, especially in the form of a current of air blowing from a particular direction" [14] ("рух повітря у формі напрямленого потоку"). Відбулось так зване калькування вихідної ситуації, коли конвекційний переніс повітря на землі внаслідок різниці тисків асоціюється із перенесенням зоряної речовини, тільки вже в наслідок випромінювання. Отже, коли нове поняття, яке потребує номінації має високу подібність із вже існуючим, то в такому разі локальним аттрактором виступає утворення нового лексико-семантичного варіанту вже існуючої мовної одиниці за принципом переосмислення її початкового значення.

Третім потенційним аттрактором виступає формування нової номінаційної одиниці за допомогою словотворчих механізмів у наслідок чого утворюються лексичні одиниці, які є новими як за формою так і за значенням. Такими основними способами словотвору є складання основ, афіксація та скорочення. Самоорганізація ЛСП у такому разі проявляється в тому, що в мові утворюються зрозумілі вмотивовані номінації

вні одиниці за допомогою існуючих у ній засобів словотворення.

Наприклад, після винайдення Галілео Галілеєм у 1610 році [13] пристрою для вивчення віддалених космічних об'єктів, у мові виникла лексична одиниця *telescope*, яка була утворена шляхом складання основ: *tele* - "far, far off" ("далекий, віддалений") та *scope* "the range of things that a subject, activity, book etc deals with" [14] ("сфера, область дії"). Як бачимо, лексична одиниця для вербалізації такого приладу має очевидну семантичну вмотивованість. Так, зокрема, основу її внутрішньої форми складає сема "віддалена територія або простір", що, власне кажучи, і вивчається за допомогою телескопу, тобто в основі такої мотивації лежить функціональна характеристика референту.

Подібним шляхом утворились і такі лексеми, як *chromosphere*, *ionosphere*, *heliosphere*, *troposphere*, *stratosphere*, *heliocentric*, *heliopause* (*chromo+sphere*, *ion+sphere*, *helio+sphere*, *tropo+sphere*, *strato+sphere*, *helio+centre*, *helio+pause* відповідно). Спільний компонент *sphere* виражає сему а "particular area of activity" ("сфера"), а перший компонент складних слів виражає саме просторову приналежність або якісні характеристики. Отже, в такому разі самоорганізація ЛСП проявляється у формуванні нових номінаційних одиниць на основі аналогії.

Прикладом афіксації є слово *carbonate*, що утворилося додаванням до твірної основи *carbon* суфікса -*ate*, лексема *meteorite* (*meteor+-rite*), а також лексичні одиниці *millibar*, *pseudocrater*, які виникли внаслідок додавання префіксів -*milli*, -*pseudo* відповідно. Тобто в ЛСП SPACE завдяки мовному словотворчому потенціалу виникають нові дериваційно вмотивовані лексичні одиниці, значення яких може бути виведено зі значення їх складових. Це доводить те, що номінаційні одиниці виникають не спонтанно, а відповідно до певних усталених мовних законів, і це робить можливим їх розуміння, а відтак і уможливує їх вхід в систему ЛСП. Отже, ЛСП як синергетична система приймає до себе нові "мотиваційно зрозумілі" компоненти, які власне і стають локальними аттракторами розвитку системи відкидаючи усі інші менш продуктивні потенційні шляхи свого розвитку.

Висновки. Об'єктом дослідження синергетики є складні відкриті динамічні нелінійні системи, для яких характерними є самоорганізація та здатність до саморегуляції, і такою системою виступає мова в цілому, та ЛСП SPACE зокрема. Основними постулатами синергетичної теорії є те, що будь-яка відкрита динамічна система характеризується двома параметрами: стабільністю (впорядкованістю) та ентропією (нерівноважністю). Саме рівнодія цих двох параметрів обумовлює можливі перспективи розвитку системи. Так, зокрема, коли відхилення в системі досягають певної критичної межі, вона втрачає стабільність, і в ній з'являються флуктуації (коливання), які призводять до того, що вона приходить до стану бифуркації.

Вектор її розвитку зумовлюється впливом аттрактора - певного потенційно можливого стабільного стану системи, до якого вона буде рухатись. Досягнення цього стану має відбуватися за максимально високим "коефіцієнтом корисної дії", тобто співвідношенням

між затраченою енергією та ефективністю змін, які відбулися в системі, про що можна судити згідно того, як новий стан системи здатен протидіяти тим руйнівним чинникам, які вивели її зі стану рівноваги. Поява нового об'єкта дійсності або ситуації призводить до усвідомлення мовцями лакуни у його складі, і її заповнення здійснюється саме завдяки синергетичним механізмам самоорганізації, а локальний атрак-

тор у кожному окремо взятому випадку досягається завдяки тому механізму словотвору, який є найбільш дієвим для формування нової адекватної вмотивованої одиниці. Однак, з огляду на нелінійність ЛСП, такий механізм не є єдино можливим і, отже, неможливо передбачити наперед яким саме способом буде створена одиниця номінації як конститuent ЛСП.

ЛИТЕРАТУРА

1. Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка : дис ... д-ра филол. наук / Т. И. Домброван. – Одесса, 2013. – 462 с.
2. Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект : дис. ... доктора філ. Наук : 10.02.04 / Єнікєєва Санія Маратівна. – Запоріжжя, 2011. – 423 с.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд., дополненное - М. : Большая Российская Энциклопедия, 2002. – 709 с.
4. Мех Н. О. Структура лексико-семантического поля "мова-слово" в українській поетичній мові XIX - початку XX ст. : Дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. - К., 2000. – 183 с.
5. Піхтовнікова Л. С. Синергія стилю байки / Л. С. Піхтовнікова. – Харків : Бізнес Інформ, 1999. – 219 с.
6. Філософська Енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1099/%D0%A1%D0%98%D0%9D%D0%95%D0%A0%D0%93%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%99
7. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии / Л. В. Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 237 с.
8. Щур Г. С. Теория поля в лингвистике / Г. С. Щур. – М. : Наука, 1974. – 255 с.
9. Haken H. Synergetics: An Approach to Self-Organisation / Eugene Yates, Self-organizing Systems. – New York, Plenum, 1987.
10. Prigogine I. Dissipative structures in Chemical Systems / ed. Stig Claesson, Fast Reactions and Primary Processes in Chemical Kinetics. – New York, Interscience, 1967.
11. Trier J. Altes und Neues vom sprachlichen Feld // Duden Beitrage zu Fragen der Rechtshreibung, der Grammatik und des Stils. – Hf. 34, Mannheim-Zurich, 1968. – 190 S.
12. Glossary of Space Exploration Terminology – [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://www.thespace.com/glossary/index.php>
13. Online Etymology Dictionary / уклад. Douglas Harper. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etymonline.com/>. – Заголовок з екрану.
14. Oxford Dictionary Online [Електронний ресурс]. – Oxford University Press. – Copyright 2012. – Режим доступу : <http://oxforddictionaries.com>. – Заголовок з екрану.
15. Terms and definitions. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://astronomy.meta.org/otto/solarsystem/eng/terms.htm>. – Заголовок з екрану.

REFERENCES

1. Dombrovan T.I. Synergetic model of the English language development : PhD thesis. – Odesssa, 2013. – 462 p.
2. Enikeeva S.M. World-building system of modern English: synergetic aspect : PhD thesis. – Zaporizhzhya, 2011. – 423 p.
3. Linguistic Encyclopedic dictionary / ed. V.N. Yartseva. – 2-nd edition. – М.: Big Russian Encyclopedia, 2002. – 709 p.
4. Meh N.O. Structure of the lexico-semantic field "language – word" in Ukrainian poetic language of the XIX-beginning of XX-th centuries : PhD thesis: 10.02.01 / NAS Ukraine. – Kii.v. 2000. – p. 183
5. Pikhtovnikova L.S. Synergy of the parable style.. – Kharkiv: business-inform 1999. – 219 p.
6. Philosophic Encyclopedia [Electronic resource]. – Access mode: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1099/%D0%A1%D0%98%D0%9D%D0%95%D0%A0%D0%93%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%99
7. Shcherba L.V. Experience of the general theory of lexicography. – Lviv: science, 1974. – 237 p.
8. Schur G. S. Theory of field in linguistics. – Moscow: Science, 1974. – 255 p.

Self-regulation of the lexico-semantic field SPACE: philosophic and synergetic aspects

E. O. Veremchuk

Abstract. The main elements of conceptual-categorical apparatus of synergetics as interdisciplinary scientific field are analysed. The process of self-organisation of the lexico-semantic field SPACE as an open unbalanced non-linear system is studied. The potential local attractors of the lexico-semantic field, in its process of adaptation to the communicative needs of the speakers, are identified. The mechanisms of creation and adaptation of the lexical units are described using synchronic and diachronic approaches with paying special attention to the etymological aspect.

Keywords: attractor, bifurcation, lexico-semantic field, self-regulation, synergetics.

Саморегуляция лексико-семантического поля SPACE: философско-синергетический аспект

Э. А. Веремчук

Анотация. В статье анализируются основные составляющие понятийно-категориального аппарата синергетики как междисциплинарной научной отрасли. Рассматривается процесс самоорганизации лексико-семантического поля SPACE как открытой неравновесной нелинейной системы. Определяются потенциальные локальные аттракторы лексико-семантического поля при его адаптации к коммуникативным потребностям говорящих. Описываются механизмы образования и приспособления лексических единиц в синхронии и диахронии с учетом этимологического аспекта.

Ключевые слова: аттрактор, бифуркация, лексико-семантическое поле, самоорганизация, синергетика.

Лексико-семантичне наповнення одномісних предикатів сприйняття в сучасній українській літературній мові

Т. В. Зубко

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Corresponding author. E-mail: zubco.t@i.ua

Paper received 13.01.17; Accepted for publication 25.01.17.

Анотація. У статті досліджено лексико-семантичне наповнення одномісних предикатів сприйняття. Запропоновано вирішення груп одновалентних перцептивних предикатів та з'ясовано засоби їхньої лексичної репрезентації. Особливу увагу звернено на різновиди одномісних дієслівних предикатів сприйняття в сучасній українській літературній мові. Наголошено на важливості подальшого аналізу лексико-семантичного наповнення перцептивних предикатів різного валентного потенціалу.

Ключові слова: валентність, лексико-семантичне наповнення, одновалентні предикати, предикат, предикати сприйняття.

Вступ. Семантика предиката визначає його здатність реалізувати своє значення самостійно чи в поєднанні з іншими компонентами. Окреслюючи семантико-синтаксичну валентність предикатів сприйняття, зважаємо на їхні структурно-семантичні особливості, оскільки той самий предикат може бути різновалентним, залежно від специфіки конструкції, що визначає мінімальну та максимальну його сполучуваність. «Валентність дієслів у функції предикатів, – зазначає В. М. Каленич, – може зазнавати видозмін у певних контекстуальних умовах» [5, с. 6]. Тож спроби аналізу лексико-семантичного наповнення одномісних перцептивних предикатів є на сьогодні винятково актуальними.

Короткий огляд публікацій з теми. Дослідженню кількісної валентності дієслів присвячено розвідки Т. С. Масицької [9], О. В. Куц [8], О. М. Галаган [1], О. Ю. Грипас [3], В. М. Каленича [5], Л. В. Гмирі [2] та ін.

Так, Т. С. Масицька в монографії «Граматична структура дієслівної валентності» розглядає семантико-синтаксичну валентність як «найпоказовіший різновид синтаксичної сполучуваності» та виокремлює валентні класи дієслів (одно- – семивалентні) [9]. О. В. Куц у дисертації «Семантико-синтаксична структура речень з чотиривалентними предикатами» описує специфіку формування семантико-синтаксичної структури речень на основі чотирьох валентностей дієслівних предикатів у сучасній українській літературній мові [8]. Значеннєву природу тривалентних предикатів та їхні реченнєвотвірні функції удокладнено обґрунтували О. М. Галаган та О. Ю. Грипас. У їхніх дослідженнях «Семантико-синтаксична структура речень з тривалентними предикатами» й «Вербалізація пропозиційних тривалентних предикатів в українській мові» комплексно схарактеризовано пропозиційні схеми відношень між тривалентними предикатами й аргументами як логічною основою семантичної структури речення, виявлено механізми представлення пропозиції предикатом та валентно залежними від нього компонентами [1; 3]. Лексико-семантичний потенціал двовалентних дієслів проаналізовано в роботі «Семантико-синтаксична структура речень з двовалентними дієслівними предикатами» Л. В. Гмирі. Авторка з'ясувала закономірності формування семантико-синтаксичної структури речень на

основі реалізації сполучуваності двовалентних дієслівних предикатів у сучасній українській літературній мові [2]. В. М. Каленич визначив семантико-граматичну природу одновалентних дієслівних предикатів, окреслив їхній семантичний діапазон з урахуванням прямих і переносних значень дієслів у функції таких предикатів, дослідив структуру й семантику двоскладних речень із одновалентними дієслівними предикатами [5].

Окремі аспекти валентної спроможності предикатів сприйняття схарактеризовано в працях А. П. Загнітка [4], М. І. Степаненка [10], Є. Ф. Косіциної [7], В. М. Каленича [5], Л. В. Гмирі [2]. Проте одновалентні перцептивні предикати потребують на сьогодні комплексного аналізу.

Мета статті – з'ясування лексико-семантичного наповнення одномісних предикатів сприйняття в сучасній українській літературній мові.

Матеріали й методи. Матеріалом для дослідження послужила сучасна українська літературна мова. Методологія роботи обумовлена специфікою теми й базується на таких наукових методах як описовий та функціональний аналіз.

Результати і їх обговорення. Одновалентні перцептивні предикати функціонують в односкладних та двоскладних реченнях з дієслівним присудком. Для таких предикатів притаманною є одномісність їхньої валентної рамки. Реченнєва структура з одновалентним дієслівним предикатом обмежена лише предикатом та валентно залежним від нього суб'єктом. І хоча вона може поширюватися валентно непов'язаними компонентами атрибутивного, адвербіального й модального характеру, які не є зумовленими предикатом, а лише інформативно доповнюють зміст висловлення, їхнє елімінування не порушує структурної і смислової завершеності речення [5, с. 13]. Наприклад: *Лисніє круга – ані волосинки – голова* (С. Журахович); *Вибух пролунав гучно й моторошно* (Ю. Сорока); *Справді, щось стука* (М. Коцюбинський).

Варто також зауважити, що неелементарні речення з атрибутивними, адвербіальними й модальними синтаксемами умовно диференціюють на дві частини: основну (репрезентовану одним із вихідних елементарних простих речень) і згорнуту (атрибутивна, адвербіальна чи модальна синтаксема в позиції детермінан-

тного члена речення). Основу досліджуваних реченневих конструкцій становить елементарне речення, яке продукує одновалентний дієслівний предикат [6, с. 38–40]. Наприклад, у неелементарних двоскладних реченнях *Клацає дверний замок* (С. Поваліяєва), *Між квітників голубіла пристань* (С. Журахович), *От, власне, рипнули двері* (Б. Лепкий) основними є елементарні речення *Замок клацає*, *Пристань голубіла*, *Двері рипнули*, що формуються одновалентними дієслівними предикатами разом із валентно прогнозованою позицією суб'єкта. Атрибутивна (*дверний*), адвербіальна (*між квітників*) та модальна (*власне*) синтаксеми утворюються внаслідок згортання речень *Замок дверний* (атрибутивна синтаксема *дверний* у приіменниковій позиції виражає відносну ознаку й походить від предиката якості елементарного речення), *Пристань розташована між квітників* (переміщення синтаксеми з правобічної валентної позиції локативного предиката *розташована* в позицію просторового детермінанта, що позначає локалізацію візуального вияву суб'єкта) та *Я гадаю, що хтось стука* (згортання інших реченневих структур, у яких наявні позиції суб'єкта й предиката, який відображає невпевненість у тому, що повідомляється) [6, с. 38–40].

Для одновалентних предикатів сприйняття характерним є широкий діапазон лексико-семантичного наповнення. Ми вирізняємо такі їхні групи: одновалентні предикати здатності/ нездатності до сприйняття; одновалентні предикати візуального сприйняття; одновалентні предикати аудіального сприйняття; одновалентні предикати одоративного сприйняття; одновалентні предикати густативного сприйняття; одновалентні предикати тактильного сприйняття.

Одновалентні предикати здатності/ нездатності до сприйняття. Абсолютивне використання багатовалентних дієслів, пов'язане з узагальненням дії, яку виражає предикат, зумовлює їхню ситуативну одновалентність [5, с. 6]. До таких дієслів належать лексеми на позначення здатності/ нездатності до сприйняття. В українській літературній мові семантика здатності для окремих типів чуття зосереджена у сфері вербалізації зору та слуху (*бачити, чути*), напр.: *Він або наркоти наковтався, або погано бачить* (М. Ночовний-Богарада); *Кажуть, риби дуже погано чують*, *Мабуть, навіть досі не чули «Граду»* (М. Старожицька). Репрезентатором олфакторної, смакової та дотикової форм перцепції є вербалив *відчувати*, напр.: *Я відчуваю*. Одновалентні предикати «неповноти чуттєвої здатності» експліковано дієсловами *недобачати, недочувати*, напр.: *Вседержитель ... а може, це й Він недобачає* (Т. Шевченко); *Старий недобачав, а це дужче недочував* (В. Минко); «втрати чуттєвої здатності» – *сліпнути, глухнути*, напр.: *Чи ти оглух, чи ти осліп* (І. Нечуй-Левицький).

Одновалентні предикати візуального сприйняття. Лексичним різновидом одновалентних дієслівних предикатів сприйняття є візуальні предикати із загальним значенням «виднітися» (*бовваніти, вбачатися, виглядати, виднітися, вимальовуватися, даленіти, красуватися, майоріти, манячити, манячіти, маяти, маячити, мелькати, мигати, миготати, миготіти, мигтіти, мріти, показуватися, поставати, проступати, рябіти, темніти* тощо), напр.: *А літак даленів,*

все глибше занурюючись у невідомість (Р. Брезіцький); *Ген мріє комин, чорний від пожеж* (Л. Костенко); *То сніг кружля, То цвіт рожевий має, То в золоті яскріє далина* (Д. Луценко).

Одномісні предикати візуальної перцепції маніфестують дієслова зі спільною ознакою «оптичне сприймання», що «передають статичну дієслівну характеристику предмета, яка відображена в свідомості на основі сприймання зором» [2, с. 16] (*блимати, блискати, блистати, блищати, леліти, лисніти, мигкотіти, миготати, миготіти, мигтіти, поблискувати, світитися, сяяти, яріти, яскрити, яскріти* тощо), напр.: *Сяють голубенькі оченята, мов краплини свіжої роси* (Д. Луценко); *Довге звуylene обличчя блищало, як натертій салом шкарубкий окраєць життя* (Б. Нечерда); *Свічки опливали, блимали, чаділи, тріщали, наповнюючи повітря задухою* (Г. Пагутяк).

Ще одну групу таких предикатів формують візуальні предикати кольорової кваліфікації (*багріти, багрянити, біліти, блакитніти, буріти, буряковіти, голубіти, жовтіти, зеленіти, золотитися, золотіти, рожевіти, синіти, сіріти, червоніти, чорніти* тощо), напр.: *А ось гречка біліє – цвіте* (А. Тесленко); *Синіла ніч, дивились зорі, Дрімало стомлене село, Коли це враз вогняне море Його схопило й залило* (О. Олень); *Князь оживився, цюки його зарожевіли* (В. Малик).

Одновалентні предикати аудіального сприйняття. Одномісні предикати аудіального сприйняття актуалізують сему «бути чутним». Їх репрезентовано дієсловами із загальним значенням «чутися» (*долітати, долітати, доноситися, почуватися, почувіти, причуватися, прочуватися, учуватися, чутися* тощо), напр.: *Якусь мить панувала тиша, далі почувлося чоловіче зітхання* (Ю. Мушкетик); *Тієї ж миті чийсь невидимі пальці торкнулись віконного скла і почувлась мелодія – така знайома і щоразу нова* (О. Печорна); *З-під блакитного рушника, що лежав на софі, долинув дзвінок радіотелефона* (І. Роздобудько).

Значну групу одновалентних перцептивних предикатів становлять аудіальні предикати звучання. Вони позначають звуки, властиві людині, тваринам, неживим предметам (*агукати, ахати, бахкати, бекати, бряжчати, валувати, вити, вищати, вйокати, волати, воркотати, воркотіти, воркувати, гавкати, галасувати, гарчати, гахкати, герготати, гикати, гиркати, гоготати, гоготіти, голосити, горланити, гриміти, гукати, гучати, гуркотіти, густити, телготати, терготіти, деренчати, деренькотати, деренькотіти, деркати, деркотати, деркотіти, дзижчати, дзякати, егекати, екати, звучати, іржати, каркати, кахкати, квакати, квоктати, клекотати, клекотіти, крякати, кувати, кувікати, кукурікати, кудкудакати, лунати, мекати, мукати, мурчати, муркотати, муркотіти, някати, нячати, ойкати, пискати, пискотіти, пищати, ревіти, репетувати, рипіти, рокотати, рокотіти, свистіти, сичати, скавуліти, скавчати, скреготати, скреготіти, скрекотати, скрекотіти, сьорбати, сюрчати, тріщати, туркотіти, тьохкати, фиркати, хникати, цвірінкати, цвірінькотати, цвірінькотіти, цвіркотати, цвіркотіти, цвірчати, цокотати, цокотіти, чавкати, шелестіти, шипіти, шуміти, щибетати* тощо), напр.: *Не чути безпечних розмов, не лунає веселий сміх* (В. Малик);

Пес загавкав, тихо і хрипло, як завше гавкав в останні літа свого псячого життя (В. Лис); *Блищать спици, бряжчать мечі, І шоломи яснії, Гукають лото вояки, Ржуть коні воронії* (Леся Українка).

Одновалентні предикати одоративного сприйняття. Окремим лексичним різновидом предикатів із семантикою сприймання є предикати зі значенням «мати запах» («чутися носом»). Вони експліковані дієсловами з нейтральною олфакторною конотацією (*відгонити, віддавати, віяти, долимати, долімати, доноситися, душити, нести, пахнути, пахтіти, пашіти, перти, повітати, проїмати, проїняти, тягти* тощо), напр.: *Дивись, огірочки – аж солодкі, пахнуть* (О. Печорна); *Але пахнуть яблука?* (Р. Андріяшик); *А потім жовті квіти поливала, і квіти пахли, наче божевільні* (І. Жиленко).

В окрему групу об'єднано предикати позитивної конотації (*духмянити, пахнути*), напр.: *Як пахне бузок* (М. Ночовний); *Квітує, пахне матіола* (М. Ночовний); *Акація за ніч встигла розквітнути, пахла душно-солодко, як спогад про дитинство й ще не згорілу хату* (М. Ночовний-Богарада).

Негативна семантика притаманна також одновалентним предикатам одоративного сприйняття (*воняти, смердіти, тхнути*), напр.: *Він уже й забув про неї і тільки вдома почув, що смердить піджак* (Г. Пагутяк); *Під їзд воняє не через те, що там жили ми з Ориською, а просто воняє, як воняли в той час усі совєцькі під їзди* (Кузьма Скрябін).

Одновалентні предикати густативного сприйняття. Специфічний тип становлять густативні предикати вирізеного смаку. Примітно, що за наявності в українській мові номінацій для п'яти видів смаку (солодкий, солоний, гіркий, кислий, пекучий), їхня вербативна репрезентація обмежена лише дієсловами

гірчити («мати гіркуватий смак, віддавати гірким»), *горенити* («віддавати гірким, бути гірким»), *пекти* («викликати гострі смакові відчуття [про перець, часник і т. ін.]»), напр.: *Перець гірчить; Ягоди горенить; Часник пече.*

Одновалентні предикати тактильного сприйняття. Окремим лексичним різновидом одновалентних перцептивних предикатів є дієслова тактильного сприйняття – репрезентатори семи «відчуватися на дотик» (*горіти, дерти, дряпати, жалити, колоти, линнути, лоскотати, палити, пекти, сікти, терти, холодити, штрикати*), напр.: *Січе завирюха січєва* (Л. Первомайський); *Але позрізуване лободиння чи будяки однаково штрикають* (Є. Гуцало); *А сонце пече, розлива по тілі якусь млявість; пахтить кінським гноєм, молодими огірками, житнім хлібом, таранею, дьогтем* (В. Винниченко).

Ситуативну одновалентність предикатів сприйняття зумовлює концентрація дієслівної семантики на самій дії, напр.: *Я слухаю* (О. Лупій); *Віталік побачив* (А. Чех); *Я нюхаю* (Т. Стрижевська). Значення таких предикатів визначає їхню внутрішню самодостатність, здатність утворювати повноцінні у змістовому й граматичному планах речення [5, с. 7].

Висновки. Отже, лексико-семантичне наповнення одномісних перцептивних предикатів в сучасній українській літературній мові характеризується широким діапазоном вербативів. Засобами їхнього експлікування є дієслова із семантикою здатності/ нездатності до сприйняття та загальними значеннями «виднітися», «чутися», «мати запах» («чутися носом»), «мати смак», «відчуватися на дотик». Перспективою дослідження стане подальший аналіз лексико-семантичного наповнення перцептивних предикатів різного валентного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галаган О. М. Семантико-синтаксична структура речень з тривалентними предикатами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Галаган. – Кіровоград, 2004. – 26 с.
2. Гмиря Л. В. Семантико-синтаксична структура речень з двовалентними дієслівними предикатами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Гмиря. – К., 2008. – 25 с.
3. Грипас О. Ю. Вербалізація пропозиційних тривалентних предикатів в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Ю. Грипас. – К., 2007. – 20 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія / А. П. Загнітко. – Донецьк : Дон НУ, 1996. – 437 с.
5. Каленич В. М. Двоскладні речення з одновалентними дієслівними предикатами в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. М. Каленич. – К., 2007. – 19 с.
6. Каленич В. М. Семантико-синтаксична неелементарність речень з одновалентними дієслівними предикатами / В. М. Каленич // Наукові праці. – Вип. 92. – Т.105. – 2009. – С. 36–41.
7. Косицина Е. Ф. Семантические валентности глаголов зрения и способы их выражения : дис. на соиск. уч. степени канд. филолог. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Е. Ф. Косицина. – М, 2002. – 160 с.
8. Куц О. В. Семантико-синтаксична структура речень з чотиривалентними предикатами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Куц. – К., 2003. – 20 с.
9. Масицька Т. Є. Граматична структура дієслівної валентності / Т. Є. Масицька. – Луцьк : Ред. вид. відд. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 1998. – 208 с.
10. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі словосполучення та речення : монографія / М. І. Степаненко. – К. : Український мовно-інформаційний фонд, 1997. – 216 с.

REFERENCES

1. Halagan, O. M. The semantic-syntactic structure of sentences with trivalent predicates : abstract dis. on competition for the scientific degree of candidate in philology : spets. 10.02.01 "Ukrainian language" / O. M. Halagan. – Kirovograd, 2004. – 26 p.
2. Hmyria, L. V. The semantic-syntactic structure of sentences with verbal predicates davalintide : abstract dis. on competition for the scientific degree of candidate in philology : spets. 10.02.01 "Ukrainian language" / L. V. Hmyria. – K., 2008. – 25 p.

3. Hripas, O. Y. Verbales propozitsia trivalent predicats in ukrainian language : abstract dis. on competition for the scientific degree of candidate in philology : spets. 10.02.01 "Ukrainian language" / O. Y. Hripas. – K., 2007. – 20 p.
4. Zahnitko, A. P. Theoretical grammar of the modern Ukrainian language. Morphology / A. P. Zahnitko. – Donetsk : Don NU, 1996. – 437 p.
5. Kalenich, V. M. Two-member sentences with monovalent verbal predicates in Ukrainian language : abstract dis. on competition for the scientific degree of candidate in philology : spets. 10.02.01 "Ukrainian language" / V. M. Kalenich. – K., 2007. – 19 p.
6. Kalenysh, V. M. Semantic-syntactic neelementarnist sentences with monovalency verbal predicates / V. M. Kalenysh // Scientific works. – Vol. 92. – T.105. – 2009. – P. 36–41.
7. Kositsina, E. F. Semantic valence of verbs and how to express them: dis. on competition for the scientific degree of candidate in philology : spets. 10.02.01 "Russian language" / E. F. Kositsina. – M., 2002. – 160 p.
8. Kuts, O. V. Semantic-syntactic structure of sentences tetravalent predicates: abstract dis. on competition for the scientific degree of candidate in philology : spets. 10.02.01 "Ukrainian language" / O. V. Kuts. – K., 2003. – 20 p.
9. Masytska, T. Y. Grammatical structure of verbal valence / T. Y. Masytska. – Lutsk : Ed. publishing department Volyn. National University of Lesia Ukrainka – 1998. – 208 p.
10. Stepanenko, M. I. The interaction of formal grammatical and semantic valence in the structure of phrases and sentences : monograph / M. I. Stepanenko. – K., Ukrainian linguainformation Fund, 1997. – 216 p.

Lexical-semantic content of monovalent predicates of perception in the modern Ukrainian literary language

T. V. Zubko

Abstract. The article investigates the lexical-semantic content of monovalent predicates of perception. The proposed allocation of the monovalent groups of perceptual predicates and clarified by means of their lexical representations. Special attention is paid to varieties of single verb predicates of perception in the modern Ukrainian literary language. The importance of further analysis of the lexical and semantic content of perceptual predicates of various valence potential.

Keywords: *valence, lexical semantics, monovalent predicates, predicates, predicates of perception.*

Лексико-семантическое наполнение одноместных предикатов восприятия в современном украинском литературном языке

Т. В. Зубко

Аннотация. В статье исследованы лексико-семантическое наполнение одноместных предикатов восприятия. Предложено выделение групп одновалентных перцептивных предикатов и выяснено средства их лексической репрезентации. Особое внимание обращено на разновидности одноместных глагольных предикатов восприятия в современном украинском литературном языке. Подчеркнута важность дальнейшего анализа лексико-семантического наполнения перцептивных предикатов различного валентного потенциала.

Ключевые слова: *валентность, лексико-семантическое наполнение, одновалентные предикаты, предикаты, предикаты восприятия.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu